

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

XLVIII. • 2019/4.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A szerkesztő köszöntése	(3)
Tudománytörténet	(4)
Fórum	(24)
Alma mater	(26)
Néprajzi muzeológia	(44)
Szemle	(55)
Köszöntések	(62)
In memoriam	(82)
Mindenféle	(90)

NEGYVENNYOLCADIK ÉVFOLYAM

2019/4.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Bodó Sándor
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Nyomda
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

A szerkesztő köszöntése	3
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	4
Lehoczki Zsuzsanna: Reguly-konferencia a Magyar Földrajzi Múzeumban (Érd, 2019. szeptember 3–4.)	4
Szőke Anna: Kálmáy Lajos vajdasági hagyatéka (Csóka, 2019. szeptember 28–29.)	6
Ament-Kovács Bence: Húsz éve hunyt el Karig Sára	9
Melléklet. A „Népek meséi” című könyvsorozat kötetei 1956–1990	17
FÓRUM	24
Vámos Gabriella: (Ir)relevance of Classical Folkloristics in the 21th Century (Vilnius, 2019. szeptember 18–20.)	24
ALMA MATER	26
Vámos Gabriella: Néprajz a XXXIV. OTDK Humán Tudományi Szekciójában (Budapest, 2019. április 24–25.)	26
Simon András: 90 éves a szegedi néprajzi tanszék	27
Barna Gábor: Mozaikok a szegedi tanszék történetéből hazai és nemzetközi kontextusban	29
Paládi-Kovács Attila: Szeged 90’ köszöntő	32
Kemecsi Lajos: Köszöntő a magyarországi egyetemi néprajzi oktatás intézményes megindulásának, a szegedi néprajzi tanszék alapításának 90. évfordulója alkalmából	36
Balogh Balázs: Van tovább!	40
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	44
Vargyas Gábor: Könyv és fényképkiállítás a brúkról Vietnamban (2018–2019)	44
SZEMLE	55
Vasvári Zoltán: Önkéntes néprajzi gyűjtők publikációi	55
Baksa Brigitta: Könyv Vankóné Dudás Juló születésének centenáriuma ...	59
Tóth Péter: „Fénytörés” Topolyán	60

KÖSZÖNTÉSEK	62
S. Lackovits Emőke: Köszöntő sorok a nyolcvanéves Petánovics Katalinnak	62
Vargyas Gábor: „Töretlen hittel”. A 75 éves Gaál János köszöntése	67
Nagy Dénes: Hálásan a földtudományoktól a néprajzig. Hála József 70 éves	72
Mukicsné Kozár Mária: Horváth Sándor hatvanéves	74
Magyari Márta: Köszöntjük a 60 éves Nagy Molnár Miklóst	76
Prikler Szilvia Beatrix: Tánczos Vilmos köszöntése 60. születésnapja alkalmából	78
IN MEMORIAM	82
Magyar Zoltán: A Szilágyság hagyományörzője. Emlékezés Szilágyi Ferencre (1925. február 22.–2019. július 13.)	82
Sárkány Mihály: Elhunyt Kecskési Mária (1935–2019)	85
MINDENFÉLE	90
Lukács László: Szanyi Máriával az Alföldön és a Felvidéken	90
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	91

A szerkesztő köszöntése

Rendhagyó módon kezdődik a *Néprajzi Hírek* ezen száma, mivel a folyóirat – nyugodtan mondhatjuk – „mindenesé” ebben az esztendőben ünnepli a 70. születésnapját. E kerek évforduló alkalmából köszöntötte már őt sok barátja, kollégája, tisztelője – és köszönti őt most szeretett lapja is!

A Kedves Olvasó minden biztonnal kitalálta, hogy Hála Józsefről, vagy ahogy a legtöbben ismerik, Hála Jóskáról van szó, aki közel 30 éve szerkeszti szívvel-lélekkel a Magyar Néprajzi Társaság tájékoztató folyóiratát. Tulajdonképpen neki köszönhető leginkább, hogy ez a kiadvány igényes tartalommal megtöltve, precízen megjelenik minden évben. A nehézségekkel nincs mindenki tisztában, de a néha humoros, olykor ironikus visszajelzésekben azért mindig ott van a pozitívum. Ahogy ő szokta mondogatni egy-egy jóleső pillanat után: „számon tartják a Híreket!”

Számon tartja, helyesebben: elismeri a szakma a felelős szerkesztő eddigi munkásságát is, akinek a folyóirattal kapcsolatos tevékenysége mellett jut ideje cikkek, tanulmányok, könyvek írására, illetve sajtó alá rendezésére, egy másik periodika szerkesztésére, a tudományos közéletben való aktív részvételre, (ha felkérlik, akkor) tanításra, konzultációkra, tanulmányi kirándulások szervezésére, idősebb kollégák rendszeres látogatására és sorolhatnánk még mennyi mindennel foglalkozik a néprajz és a geológia „megszállottja”.

Tudományos tevékenységét az egyik tanítómesterének tekintett barátja, Szilágyi Miklós a 60. születésnapjára remekül összefoglalta,* igaz, az azóta eltelt 10 esztendő is megtöltene jó pár oldalt. E rövid köszöntőben „csupán” azt emeljük ki, hogy az eltelt időszakban megkapta a *Bél Mátyás-émlékérmét* (2011), az Ipolyság város díszpolgári címét (2014), a *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérmét* (2016), valamint az egyik legnagyobb szakmai elismerést, a *Györffy István-émlékérmét* (2017). Újabb önálló kötetei jelentek meg (*Tudósok, kutatók, gyűjtők*, 2014; *Különös kövek, csodás csontok*, 2016), illetve volt társszerzője, társszerkesztője több kiadványnak.

Reméljük, hogy még sokáig örömet leli a tudományos munkában, így a *Néprajzi Hírek* szerkesztésében is! 2021-ben lesz félszáz éves ez a folyóirat. Bízunk benne, hogy az az évfolyam, valamint az után következők is Hála József szerkesztésében jelennek majd meg!

Isten éltesse Hála Jóska!

* Szilágyi Miklós: A hatvanéves Hála József köszöntése. *Néprajzi Hírek* 38. 4. 70–77. A szerző akkor azon gondolkozott a meglepetésnek szánt köszöntővel kapcsolatban, hogy „miként lehet úgy belecsempészni a »kész« lapszámba az utolsó utáni pillanatban a cikket, hogy ne tudjon róla?” 2009-ben végül az ő tudtával jelent meg az írás, de talán most sikerül meglepni e néhány sorral. Ebben a számban a köszöntők között Nagy Dénes méltatja Hála Józsefet.

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Reguly-konferencia a Magyar Földrajzi Múzeumban (Érd, 2019. szeptember 3–4.)

2019. szeptember 3–4-én a Magyar Földrajzi Múzeumban került megrendezésre a *Reguly 200 – konferencia a tudományközi párbeszéd jegyében* című rendezvény. A konferencia lehetőséget nyújtott arra, hogy nem csak a földrajztudomány, de a nyelvészet, a néprajztudomány külföldi és hazai képviselői bemutathassák az elmúlt években elért eredményeiket.

A konferenciát Klinghammer István, az ELTE rector emeritusa, az MTA rendes tagja, miniszterelnöki megbízott nyitotta meg. Üdvözlőbeszédet mondott T. Mészáros András Érd Megyei Jogú Város polgármestere, valamint Kubassek János, a Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója.

Szij Enikő Reguly életének utolsó szakaszát mutatta be, cáfolva azt az elméletet, miszerint súlyos betegsége akadályozta meg gyűjtött anyagának kiadását. Előadása során bemutatta azt a miliót, melynek során Reguly elindult utolsó nagy utazására, szembeállítva a hazaérkezése során tapasztalt társadalmi, gazdasági, politikai közhangulattal. Kerezsi Ágnes a néprajzi gyűjtő munkájáról, Sipos Mária a Reguly által gyűjtött hanti hősénekek struktúrájának komplexitásáról tartott érdekes előadást.

Ruttkay-Miklián Eszter a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában, valamint a Régi Könyvek Gyűjteményében található kéziratos hagyatékot ismertette, valamint felhívta a figyelmet arra, hogy személyes hagyatéka: levelei, naplói és jegyzetei a mai napig nem kerültek szisztematikus kiadásra. Kubassek János Reguly Antal és a földrajztudomány kapcsolatát fejtette ki, bemutatva a Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Földrajzi Múzeum 1990-es helikopteres expedícióját a Sarki-Urálban.

Dyekiss Virág az északi szamojéd nyelvet beszélő nganaszan (nya) népcsoportot mutatta be, valamint a nemzetségük területén húzódó vándorlási útvonalat. Ezek az útvonalakon található geomorfológiai elemek mindegyike fontos szerepet tölt be a nganaszan kultúrában, a folklórban és a vadászathoz, vándorláshoz szükséges népi tudásban. Gábris Gyula az 1990-es Reguly-expedíció természetföldrajzi, geomorfológiai megfigyeléseiről tartott figyelemfelkeltő előadást, Gulyás Zoltán pedig Reguly Antal kartográfiai szemléletét vázolta. Csepregi Márta egyetemi docens az obi-ugrisztika történetéről, a legfontosabb kutatási irányokról és a tudományág legjelentősebb személyiségeiről beszélt. Előadásában kiemelte Schmidt Éva alakját, akinek munkássága méltán mérhető Reguly Antaléhoz.

Csúcs Sándor Reguly Antal finnlandi úti jegyzeteiről tartott előadást, melynek során bemutatta 1840. májusi útját és néhány érdekes részletet az úti jegyzetekből. Lázár Katalin a Reguly által gyűjtött 8 vogul dallamról beszélt, melyet a tudós férfi maga kottázott le, azonban azokhoz csak címet írt, szöveget nem. Lázár Katalin előadásában az MTA BTK Zenetudományi Intézetében megtalálható manysi dallamokat és szövegeket összehasonlította a nyolc dallammal és bemutatta a közös jellegzetességeket. Vándor Anna az Izgyel és Lozva menti vogulok között eltöltött időről, és magáról a helyszínről beszélt tartalmas előadásában.

Selmeczi Kovács Attila Reguly Antal magyarországi kutatásait ismertette, az 1857-ben alaposan előkészített másfél hónapos gyűjtőútról Észak-Magyarországon, mely során félszáznál több települést bejárt, 300 oldalnyi néprajzi feljegyzést írt, és közel száz antropológiai mérést és fényképfelvételt készített. Magyarországi kutatását a néprokonság kérdésének eldöntése indokolta. Dina Geraszimova orosz kutató a lozvai manysik (vogulok) Reguly által gyűjtött népköltészeti szövegeit, valamint a ma a Felső-Lozva vidékén élő manysik anyanyelvi oktatási munkáját mutatta be.

Kissné Rusvai Julianna a III. Zichy-expedíció egyik tagját, Pápay Józsefet helyezte előadása középpontjába. Pápay József Reguly hatására folytatott kutatásokat, mint írta: „*Reguly hatalmas szelleme itt van mellettem.*” Az előadó bemutatta Pápay legfőbb érdemeit: a Reguly-féle osztják anyag megfejtését és a saját északi osztják népköltészeti gyűjtését. Lendvai Timár Edit, a Magyar Földrajzi Múzeum muzeológusa előadásában bemutatta Reguly svédországi útját, melynek során találkozott a kor svéd tudósaival, akik segítettek későbbi utazásait is. Végezetül Kubassek János második előadásában a Padányi Viktor *Dentumagyaría* című munkáját ismertette, melyben Regulyt Habsburg ügynöknek ábrázolta, hazafiatlansággal vádolva, alaptalanul. Az előadó a vádakát tételesen megcáfolta.

A konferencia keretein belül a *Reguly Antal vándorkiállítás* és Winter Erzsébet fotókiállításának megnyitására is sor került, a konferencia záróakkordjaként pedig Gulyás Zoltán *Reguly Antal térképészeti munkássága* című könyvét méltatta Kubassek János.

A rendezvényt Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával sikerült megvalósítani.

A konferencia rendkívül sikeres volt, a résztvevők számos új tudományos eredménnyel ismerkedhettek meg.

LEHOCZKI ZSUZSANNA

Kálmáy Lajos vajdasági hagyatéka (Csóka, 2019. szeptember 28–29.)

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság kétnapos emlékkonferenciát szervezett Kálmáy Lajos halálának 100. évfordulója alkalmából. Helyszínül Csókára esett a választás, hiszen itt szolgált – az észak-bánáti területet figyelembe véve – a legtovább a magyar folklorisztika egyik legnagyobb alakja. A nép emlékezetében már nem él Kálmáy Lajos, nevét a mai idős emberek sem ismerik. A mi feladatunk nagyságát, személyét beemelni a köztudatba, tudatosítani, hogy neki köszönhetjük néprajzi kincseinket, nyelvünk 19. századbeli állapotának lejegyzéseit.

Munkái máig fontosak a magyar folklorisztika számára, napjainkban is a térségben alapműnek számítanak, részben az ott közölt adatok miatt, de tudománytörténeti jelentőségük is fontos – hangsúlyozta bevezetőjében Raffai Judit néprajz-, ezen belül mesekutató. Kálmáy Lajost a nagy elődök között tartjuk számon. Tevékenységével és hagyatékával az elmúlt 100 évben több alkalommal is foglalkozott a néprajztudomány.

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság méltóképpen szeretné folytatni ezt a hagyományt, éppen ezért 2019. szeptember 28-án és 29-én a kétnapos konferencia keretében magas színvonalú előadásokkal adózott emlékének.

A konferencián elhangzott előadások rövid kivonata, illetve összegzése a következő.

Beszédes Valéria nyugalmazott néprajzkutató, az *Életjel Könyvek* felelős kiadója elmondta, hogy a hetvenes években a Hungarológia Intézet megalapításakor irányult a figyelem Kálmáy Lajos Temesközi gyűjtésére. Elsőnek Bori Imre foglalkozott vele, közölt róla adatokat a *Vajdasági magyar népköltészet* című összefoglaló művében. Tóth Ferenc Katona Imrével azokat a kutatóhelyeket kereste meg, ahol Kálmáy hosszabb ideig tevékenykedett. A költő Tóth Ferencet inkább a balladák érdekelték, ezért a temesközi balladák összegyűjtésére fókuszált, azok szövegét elemezte folklorisztikai szempontok alapján, végeredményben ez az első olyan tanulmánykötetünk, melyben a balladákat a népköltészet szempontjai szerint vizsgálták. A *Vajdasági magyar népköltészet* kétségkívül legjelentősebb korai kötete a Borbély Mihály meséit tartalmazó munka.

Boja Patyi Sarolta önkéntes adatgyűjtő moholi epikusfolklór-gyűjtését mutatta be.

Raffai Judit elmondta, hogy Kálmáy Lajos nemcsak néprajzi gyűjtő volt, hanem kutató is, aki adatait nemzetközi és történeti kontextusba helyezte. Munkáit, kutatási módszerét máig jelentősnek ítéli meg a magyar folklorisztika. A kutatásai során kialakított gyűjtési és textológiai eljárásai – a korabeli folklorisztikai kánonnal szakítva – sok szempontból megelőzték korát. Kálmáy Lajos az első olyan néprajzi gyűjtőnk volt, aki egyelőre kialakított

gyűjtési tervvel, tudatosan egy nagytáj területén folytatott kutatásokat, aki a szóbeliségből kiindulva, pontos nyelvjárási lejegyzésre törekedve közölte a szövegeit, illetve egy meghatározott rendszerezési mód szerint osztályozta azokat.

Silling István nyugalmazott egyetemi rendes tanár az „*alföldi vadvirágok*”-nak nevezett anyagból a Krisztus-mondáknak nevezett mondákat, meséket, legendákat vizsgálta. A népköltészeti anyag műfaji meghatározása még magától Kálmány Lajostól való, aki az 1911-ben Sebestyén Gyulának írt levelében a „*Krisztus monda*” megjelölést használta. A vizsgált korpuszt nem korlátozta egyedül Kálmány Lajos gyűjtésére, hiszen utána mások is gyűjtöttek hasonló folklóralkotásokat azon a vidéken, pl. Penavin Olga, Beszédes Valéria. A Krisztus-mondák közé azokat az epikus népköltészeti alkotásokat sorolta, amelyek szereplője a közöttünk, egyszerű emberek között élő, járó-kelő Jézus Krisztus, mint ahogyan az archaikus népi imádságok is Jézus világi életének kultuszában fogantak. A Krisztus-mondák tehát a földön élő és itt tevékenykedő isteni személyt helyezik előtérbe, s vele együtt hú kísérelőjét, Szent Péter apostolt.

A konferencia résztvevői

Limbacher Gábor a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója az archaikus népi imádság műfaj kutatástörténetébe ágyazottan mutatta be Kálmány Lajos gyűjtéseiből 1891-ben publikált 13 imádságot. Kitért Kálmány kivételes gyűjtői szemléletére is, amellyel nemcsak észrevette, hanem értékelte is ezeket a szövegeket. Kálmány gyűjtését kiemelve az egész dokumentált archaikus népi imakészletre tekintettel megvizsgálta Krisztus kínszenvedése eszközeinek előfordulását az imádságokban. Másik megközelítésként esztétikai szempontból elemezte ezeket a szövegeket. Végeredményben a szövegek szerint az archaikus népi imádságok hatóerejének legfőbb forrása maga Krisztus és az ő megváltó műve, kínszenvedése, életáldozata. Golgotai keresztye a legsebbebb termőfa, amely termésével újra teremti és átlelkesíti a világot.

Kónya Sándor csókai középiskola tanár *Énekeljünk Kálmány Lajos gyűjtéséből!* címmel tartott előadást. Kálmány Lajos már pályája kezdetén tudatában volt a dallamlejegyzés fontosságának, később fonográfot akart beszerezni – csak sajnálhatjuk, hogy mégsem gyűjtött dallamokat. Amennyiben azt szeretnénk, hogy a Kálmány által gyűjtött balladák és népdalok énekelve elhangozzanak, a szövegekhez dallamokat kell párosítanunk. Előadásában bemutatta azokat a hiteles népzenei forrásokat, melyekhez biztonsággal nyúlhatunk ilyen esetekben. Előadása végén néhány konkrét szöveg–dallam párosítást mutatott be Kálmány Lajos csókai, egyházaskéri, lőrincfalvai, monostori, szajáni és más helységi gyűjtéséből.

Kálmány Lajos emléktáblájának megkoszorúzása Egyházaskéren

Pastyik László nyugalmazott bibliográfus (Topolya) elmondta, hogy „örökös” káplánként a temesközi falvak vándora volt. Megismerkedett a gányók életével. Törökbecsén és Németeleméren káplánként kiváló történetíró papokkal, Szentkláray Jenővel és Szabó Ferencsel volt huzamosabb ideig termékeny szellemi kapcsolatban. Erre az alkotásra serkentő impulzusra néhány adattal hívta fel a figyelmet.

Bárth János, nyugalmazott múzeumigazgató *Paptartás a kalocsai főegyházmegyében (1738–1849)* című előadásából megtudhattuk, hogy az 1848-as polgári forradalom előtti évszázadban a római katolikus falusi és mezővárosi papokat azok a közösségek tartották el, amelyeknek a lelki gondozását végezték. A falvak, városok előljáróságai, illetve a vallási közösségek sok tárgyalás, vitatkozás után szerződéseket kötöttek plébánosukkal, amelyekben aprólékosan felsorolták, hogy mennyi pénzzel, milyen terményekkel és ingyenmunkákkal biztosítják lelkipásztoruk megélhetését. A paptartás rendjének alakulásában nagy szerep jutott a jogszokásoknak, a hagyományoknak. A vizsgált terület a Kárpát-medence déli sávjának középső része, a Duna és a Tisza folyók közötti alföldi táj. Itt terült el évszázadokon át a kalocsai érseki főegyházmegye, amelynek nagyobb, déli része az első világháború után Szerbiához került, kisebbik északi része Magyarország kötelékében maradt.

Fehér Viktor doktorandusz hallgató (Pécs) *Kálmány Lajos egyházaskéri emlékezete (emlék, emlékállítás és megemlékezés)* címmel tartott előadást. Ebben áttekintette azt az „ébredési” folyamatot, amelynek keretében Kálmány Lajos egyházaskéri emléktáblája elhelyezésére sor került és Borbély Mihály sírja kiemelődött. Arra kereste a választ, hogy az 1997-es emlékállítás milyen társadalmi-politikai kontextusba ágyazódott, milyen társadalmi csoportok által, és mily megemlékezési aktusok formájában került kisajátításra az emlékezet az utóbbi két évtizedben.

Szőke Anna, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke *Kálmány Lajos: Boldogasszony ősvallásunk istenasszonya* címet viselő előadásában azt vizsgálta: hogyan ragadható meg egy szent kultusza a fennmaradt sokféle forrásokon keresztül. És hogyan alakult ki a „kedd asszonya” legenda? A Szent Anna-kultusz 19. századi forrásait vizsgálva és a fennmaradt szöveges források közül kiragadva Kálmány Lajos tanulmányát, valamint Katona Lajos és Ipolyi Arnold összehasonlító vizsgálódásai álltak az előadás középpontjában: vajon ki Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya és ki Szent Anna?

SZŐKE ANNA

Húsz éve hunyt el Karig Sára

A néprajzosok Karig Sárát¹ elsősorban a *Népek meséi* című könyvsorozat szerkesztőjeként ismerik, a legtöbben mégis mint embermentőt, a „kékcédulás” választások egyik leleplezőjét és emblematikus politikai fogolyként őrzik őt emlékeikben. Írással nem pusztán tisztelni szeretnék emléke előtt, hanem szándékomban áll bemutatni idén megjelent életútinterjűjét is.²

A 167-es sorszámú interjút Bakonyi Éva készítette az 1956-os Intézet Oral History Archívumának³ megbízásából 1988–1989-ben,⁴ aki hónapokig látogatta Karig Sárát 2–3 órás interjúk erejéig.⁵ A 472 oldalas, két kötetbe rendezett gépiratot⁶ Nagy Lajos digitalizálta, Schmal Alexandra látta el igényes jegyzetapparátussal és rendezte nagy szakértelemmel sajtó alá, munkáját Palasik Mária és Benedek Mihály lektorálta.

Karig Sára Baján született 1914. június 13-án⁷ Karig Emil Károly és Moravcsik Janka gyermekeként, két testvére volt, Emil Ubul és Júlia.⁸ Apai ági felmenői Bazinból (ma Szlovákia, Pezinok) származnak és feltehetően

¹ A kép forrása: Palasik 2000, 296.

² Karig Sára: *A szerencse lánya. Életútinterjú*. Készítette: Bakonyi Éva. S. a. r.: Schmal Alexandra. Tények és tanúk. Budapest, Magvető, 2019, 684 oldal, 5499 Ft.

³ A 2019. 05. 30.-i *Magyar Közlöny*ben megjelent 129/2019 (II.5.) kormányrendelet értelmében a VERITAS Történetkutató Intézet működteti a továbbiakban a korábban az Országos Széchényi Könyvtár keretei között működő 1956-os Intézet – Oral History Archívumot.

⁴ Schmal 2019. 13.

⁵ Bakonyi 2019. 23.

⁶ Schmal 2019. 15.

⁷ Voigt 1999. 146.

⁸ Lásd az életrajzi kötet 599. oldalán Schmal Alexandra névmutatóját.

hugenotta eredetűek,⁹ a család kutatása szerint eredetileg a Le Caruiq nevet viselték.¹⁰ A Baján töltött gyermek- és iskolás évek után sokrétű ismeretekre tett szert, végzett háztartási tanfolyamokat, majd folyamatosan kitűnő eredménnyel tanult az angolkisasszonyoknál Neuhaus am Innben és magyar-német szakon a szegedi, majd a budapesti egyetemeken.¹¹ Már ekkor barátságot kötött Orutay Gyulával, Lengyel Évával és Szentgyörgyi Alberttel. Emlékezései kitűnő forrást kínálnak a szegedi fiatalok köre iránt érdeklődő kutatóknak, vagy éppen a nyelvészet és Mészöly Gedeon, vagy Horger Antal munkássága iránt érdeklődőknek.¹² *Au pair*ként dolgozott Newcastleben, szabadidejében pedig a Durham Egyetem előadásait hallgatta. 1937-ben tért vissza Budapestre, úgyszintén magyar-német szakra, ebből az időszakból Sík Sándorra emlékszik vissza kedves professzoraként. Ezután a Budapesti Kereskedelmi Akadémián mérlegképes könyvelői képzést szerzett.¹³ Lengyelország lerohanása után részt vett a segélycsomagok összeállításában Odescalchi (Andrássy) Klárával és Szapáry Erzsébettel. Tagja volt az ellenállásnak, szoros kapcsolatot ápolt Slachta Margittal,¹⁴ Raoul Wallenberggel és a svéd vöröskereszttel, sok gyermek és felnőtt köszönheti neki életét.¹⁵

Ezzel párhuzamosan a Salgótarjáni Vas- és Gépgyár budapesti üzemében, majd a Kereskedelmi Bankban, később a Gróf Somssich Borkereskedelmi Részvénytársaságnál dolgozott. A háború után a hazahozatali kormánybizottság, ezután a British Council alkalmazottja volt,¹⁶ szabadidejében a Szociáldemokrata Pártban vállalt önkéntes munkát. Részt vett az 1947-es „kékcédulás” választások során a Kommunista Párt tagjai által elkövetett választási csalás leleplezésében, amely megpecsételte sorsát. Kémkedéssel vádolták meg, Baden bei Wienbe, majd Neuenkirchenbe hurcolták, rövid ideig közösen raboskodott Kovács Bélával.¹⁷ Mivel jelenléte „*Magyarországon akadályozná a kommunista párt és a szociáldemokrata párt együttműködését*”, sőt, személye zavarná a „*demokratikus fejlődést*”¹⁸ határozatlan időre száműzték. Lembergen keresztül Moszkvába, Kirovba, majd Pecsorába szállították, míg végül sorstársaival megérkeztek Vorkutába. A tábor és a tábori élet leírása az interjú egyik legérdekesebb része, minden érdeklődő számára egyaránt szolgál

⁹ Kodály Zoltán felmenőinek párhuzamairól lásd: Tóthpál 2007. 5.

¹⁰ Karig 2019. Az interjú törzsszövegét a hivatkozásokban lásd: Karig 2019.

¹¹ Karig 2019. 51–55. Valamint: Palasik 2000. 298.

¹² Karig 2019. 63.

¹³ Karig 2019. 73–74. Valamint: Palasik 2000. 299.

¹⁴ Balogh 2015. 199.

¹⁵ A Yad Vashem Intézet kitüntetését 1985-ben vehette át. Lásd a Holokauszt Emlékközpont embermentők adatbázisát. <http://hdke.hu/emlekezes/embermentok/embermentok-nevsora>. (Utolsó letöltés: 2019. 11. 01.)

¹⁶ Karig 2019. 166–167. Valamint: Palasik 2000. 300–301.

¹⁷ Karig 2019. 168–233. Vessd össze: Agejő 2008. 146.

¹⁸ Karig 2019. 230.

emberi és tudományos tanulságokkal. Érzékletes leírása a kegyetlen orosz télnek, a tözegcserép-készítésnek, és a kezdetleges/hiányos, mégis emberséges kórházi ellátásnak. Megtudhatjuk hogyan élt egy olvasni szerető, könyvkötéssel foglalkozó értelmiségi a táborban, fűszerezve a láger hétköznapjainak leírásával, egészen a tábori szleng mikroszintű leírásáig. A szövegrész a kérdező és a sajtó alá rendező pontos és érzékeny munkáját is egyaránt dicséri.¹⁹ Bizonyos riportrészek megfogalmazása már önmagában lírai: „*Legfeljebb az lehet, hogy láttam egy rénszarvast állni fönt a hegy lejtőjén, és két nap világitott az égen.*”²⁰ Karig Sára e témájú költői munkásságát a nagyközönség mégis a *Sarkövezet* című kötetéből²¹ ismerheti:

„*Ha erre futtok szarvasok,
megálljatok!
Az ember itt a hóba ír,
mert nincs papír.
S a hóba rótt szó nem fehér,
az ón a vér.*”²²

Jól illusztrálja a táborok kilátástalanságát, hogy a hazautazás előtt a foglyok a készülődés során sokkal inkább a legrosszabb, mint a legjobb eshetőségre gondoltak. A hosszú, 6 hónapos hazautazás keserédes momentumai után a boldog megérkezést a búskomor felismerés követte, hiszen 66%-os rokkant volt, lakásának már új lakói voltak és nem minden barátja emlékezett rá a továbbiakban.²³

Szorgalmának és sokoldalú (többek között újdonsült orosz) nyelvtudásának köszönhetően tégláról téglára újjáépítette egzisztenciáját. Felsőfokú nyelvvizsgát tett angolból, németből és oroszból.²⁴ Dolgozott, Barát Endrének köszönhetően, az *Ország-Világnak*, és 10 éven keresztül fordított népmeséket a Magyar Rádió Gyermekosztálya számára Derera Éva szerkesztő kérésére, meséként 150 forintért. E korszak, a fordítói szakma egyik „hőskora”, hiszen bizonyos nyelveken még nem is voltak elérhető szótárak a könyvtárak polcain.²⁵ Eleinte szerződéses, megbízásos munkatársként, majd alkalmazottként dolgozott az Európa Könyvkiadónál, hiszen teljesítette a felvételi feltételt, megtanult bolgárul. 1956-ban Szöllősy Klára és Képes Géza ajánlásával felvették az Magyar Írók Szövetsége,²⁶ haláláig sokakkal baráti kapcsolatot

¹⁹ Karig 2019. 261–416.

²⁰ Karig 2019. 422.

²¹ Karig 1995.

²² Karig Sára: *Sarkövezet* (részlet). Közli: Küllös–Vasvári 2006. 274.

²³ Karig 2019. 452–503. Valamint: Palasik 2000. 308.

²⁴ Palasik 2000. 308.

²⁵ Karig 2019. 505–509.

²⁶ 1989-től Magyar Írószövetség.

ápolta.²⁷ 1957-ben csatlakozott a legelső könyvkiadói delegációhoz Moszkvába, ekkor rehabilitálták, mely természetesen életvitele minőségi javulásával is együtt járt.²⁸ Ugyanebben az évben Domokos János mellett a kiadó főszerkesztője lett, később azonban e pozícióból visszafokozták a Rákosi Mátyás rokonságához tartozó Bíró Livia igazgatása alatt, de az Európa Könyvkiadónál maradhatott. Kötetek sora került ki fordítói és szerkesztői keze alól, szerkesztői tevékenységét egyaránt dicsérik Mika Waltari vagy éppen Blaga Dimitrova kötetei. Egyes szerzőkkel, többek között Károlyi Mihálynéval élet-hosszig tartó barátságot kötött, akinek haláláig gondozta irathagyatékát.²⁹ Törlőlől olvashatjuk magyar nyelven többek között Abe Kóbó, Agatha Christie és Bulgakov több munkáját, emellett több ország, nyelvterület költőinek magyar nyelvű antológiáját is elkészítette. Tudtommal fordítói és szerkesztői tevékenységének nem született egységes bibliográfiája.

A néprajztudománnyal élete során több alkalommal is kapcsolatba került. Ortutay Gyulával már Szegeden is barátságot kötött, és barátságuk Vorkutából való hazatérése után sem szakadt meg, mint sokaknak, Ortutay neki is segíteni szeretett volna. Ekkor keresett orosz fordítót az *Acta Ethnographica*³⁰ számára, ahová Karig Sára néhány tanulmányt le is fordított.³¹ A munkakapcsolat hosszúnak bizonyult, hiszen Ortutay még 1971-ben is beszámol naplójában egy fordítással kapcsolatos közös megbeszélésükről,³² emellett több népmese-köteten is dolgoztak közösen.³³

Sajnálatosan az életútinterjúból pontosan a 33. kazetta hiányzik, amely talán a legtöbb adalékot tartalmazná a magyar néprajz tudománytörténetéhez. A kazetta pont azon szakasznál szakad meg, ahol Karig Sára beszámol arról, hogy Ortutay Gyula segítségével felvételt nyert az egyetemre, a kiadónál meginduló mesekiadási munkára pedig érzése szerint az egyetemi Néprajzi Intézetben Dégh Linda és mások is kicsit lenézve tekintettek.³⁴ Voigt Vilmos nekológja azonban nagyrabecsüléséről tanúskodik és méltatja munkásságát.³⁵ Schmal Alexandra kutatásaiból ismert, hogy Karig Sára 1956 júniusában levelező tagozaton felvételt nyert magyar-történelem szakra az Eötvös Loránd Tudományegyetemre. Ugyanezen év októberben az Új Magyar Könyvkiadó

²⁷ Nemes-Nagy Ágnessel való kapcsolatáról lásd: Budai–Pataky–Tüskés 2019. 212. Valamint: Schmal 2019. 5–6.

²⁸ Karig 2019. 513–514.

²⁹ Bíró 1994; Karig 2019. 566–593.; Zalai 2004. 146.

³⁰ A magyar néprajztudomány 1950 óta kiadott idegen nyelvű folyóirata. Napjainkban az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének gondozásában jelenik meg.

³¹ Karig 2019. 517–518.

³² Ortutay 2010. 191.

³³ Karig 2019. 518.

³⁴ Karig Sárától idéz Schmal Alexandra a hanganyag bemutatása céljából. Schmal 2019. 15–16.

³⁵ Voigt 1999. 147.

(majd Európa Könyvkiadó) igazgatóhelyettese kérvényezte, hogy munkaköre okán magyar helyett néprajz szakos lehessen. Feltehetően a forradalmi események okán a kérvény ismételt leadásra került. Noha dokumentumai 1976-ig pusztán hallgatói jogviszonyáról adnak tájékoztatást, a képzést nem fejezte be.³⁶

Az általa szerkesztett *Népek meséi* című könyvsorozatnak 1956 és 1990 között 84 kötete jelent meg (a 82 kötetből kettő két alkalommal is). Az első két munka még az Új Magyar Könyvkiadónál látott napvilágot, azonban a kiadó nevet változtatott és 1957-ben felvette az Európa nevet, így a sorozat többi kötete e kiadó gondozásában jelent meg, a törvényi szabályozásoknak megfelelően 1974-től ISBN számokkal. Karig Sára nevét 1963-tól tüntetik fel sorozatszerkesztőként a kötetekben, azonban már a korábbi kiadványok létrehozásának is aktív résztvevője, motorja volt. A kulcsínében is igényes köteteken szakemberek sora dolgozott, többek között Boglár Lajos, Bodrogi Tibor, Dégh Linda, Dömötör Tekla, Istvánovits Márton, Ortutay Gyula, Róna-Tas András, Vargyas Gábor és Voigt Vilmos.³⁷ A néprajzos, antropológus, nyelvész szakemberek gyakorta fordítói is voltak a szövegeknek, ám rendszerint részt vettek a munkában szakfordítók is, olykor költők is, mint például Csuka Zoltán, Jékely Zoltán, Kerényi Grácia, Képes Géza vagy éppen posztumusz módon Radnóti Miklós, hiszen fordítása első kiadásának legtöbb példányát zsidó származása okán bezúzták.³⁸ A szövegeket rendszerint szakemberek ellenőrizték vagy lektorálták, e feladatkörben gyakran megtalálhatjuk Kovács Ágneszt, aki ekkor általában a mesék típuszámaint is meghatározta, de egy-egy feladatra felkérték Bese Lajost, Giuseppe Cocchiarát, Gyivicsán Annát, Hani Kjókot és Nagy Ilonát. A művek témaválasztását már Voigt Vilmos is méltatta 1999-es nekrológjában. A kötetek kezdetben mondák és szépirodalmi feldolgozások mellett korábban meg nem jelentett szövegeket tartalmaztak, ezentúl külön figyelmet fordítottak arra, hogy dialektus jellegű munkák, vagy éppen a kisebbségek-etnikumok folklórja is reprezentálásra kerüljön.³⁹ Karig Sára a kötetekkel kapcsolatos megbízásokkal gyakran segített a megszorult kollégákon, vagy indított el útjukon fiatalokat.⁴⁰ A munkák rendszerint igényes kötessel és illusztrációkkal, olykor fotómellékletekkel kerültek kiadásra. Az illusztrációk és kötéstervek nagy része Lóránt Péterné és/vagy Lóránt Lilla

³⁶ Schmal 2019. 16. (11. lábjegyzet). Vesd össze: Voigt 1999. 147.

³⁷ Jelen keretek között sajnos nincs lehetőségem minden szerzőt és munkatársat megemlíteni. A kötetek részletes jegyzéke írásom mellékletében található. A kötetekből kitűnő adatbázist készített Varga András: <http://vargaandras.hu/indexshsznsopdhg.html> (Utolsó letöltés: 2019.11.07.) A táblázat elkészítéséhez közölt adatai mellett a kötetek hátsó impresszumoldalain található információkat is felhasználtam.

³⁸ Karig 2019. 530.

³⁹ Voigt Vilmos hangsúlyozza, hogy az afrikánisztika különösen sokat köszönhet tevékenységének. Voigt 1999. 147. Vesd össze: Biernaczky 2014. 64, 67.

⁴⁰ Voigt 1999. 147.

munkáját dicséri. Sajnálatos, hogy a kiadó megszüntette a könyvsorozatot, hiszen a tervben maradt kelta svéd kötetek⁴¹ kétségtelenül népszerűségnek örvendtek volna a szakma és a nagyközönség körében. A sorozat kötetei közül a legszorosabb kapcsolat talán *Az utolsó sárkány* című bolgár kötethez fűzte, hiszen ez esetben a szövegek jelentős része fordítói keze alól került ki.

Karig Sára 1999. február 2-án hunyt el 84 éves korában. Hagyatéka Karig Zsuzsanna jóvoltából a Politikatörténeti Intézethez került.⁴² A Yad Vashem intézettől 1985-ben megkapta a *Világ Igaza* emlékérmét, műfordítói munkásságáért pedig átvehette a *József Attila-díjat* (1986), a *Magyar Népköztársaság arany kereszttel ékesített Csillagrendjét* (1989) és a *Magyar Köztársaság érdemrendjének kiskeresztjét* (1994). 2016 november 19-én emléktáblát avattak számára korábbi lakhelyén, a Ponty utcában.

AMENT-KOVÁCS BENCE

Irodalom

Agejő Éva

2008 *Nők sziklás hasadéokban. Átpolitizált női szubjektum a visszaemlékezések tükrében – 1945–1960. Múltunk* LIII. 1. 132–152.

Bakonyi Éva

2019 A kérdező előszava. In: Karig Sára: *A szerencse lánya. Életútinterjú*. Készítette: Bakonyi Éva. S. a. r.: Schmal Alexandra. Tények és tanúk. 19–25. Budapest, Magvető.

Balogh Margit

2015 Margit Slachta, une religieuse du travail social dans la vie publique. *Hungarian Studies* 29. 1–2. 193–204.

Biernaczky Szilárd

2014 Afrikai (szép)irodalom Magyarországon. „Ujabbkori” széljegyzetek Kármán Marianna apropójához – 6 év múltán. *Forrás* 46. 9. 62–72.

Bíró Eugénia

1994 *Száműzetésben*. Budapest, Littoria Könyvkiadó.

Buda Attila–Pataky Adrienn–Tüskés Anna (szerk.)

2019 „láthatatlan selyemsál a számon”. *Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs leveleiből*. Budapest, Gondolat Kiadó.

⁴¹ Voigt 1999. 147.

⁴² Hagyatékának levéltári anyaga a Politikatörténeti Intézet Levéltárában a PIL 997. fond alatt található. 691 darab könyve és 117 hanglemeze az intézet könyvtárába került. Forrás: http://www.polhist.hu/old/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=53 (Utolsó letöltés: 2019. 11. 01.)

Karig Sára

1995 *Sarkövezet. Versek.* Budapest, Philobiblon Antikvárium és Könyvkiadó.

2019 *A szerencse lánya.* Életútinterjú. Készítette: Bakonyi Éva. S. a. r.: Schmal Alexandra. Tények és tanúk. Budapest, Magvető.

Küllös Imola–Vasvári Zoltán

2006 *Áldozatok. A második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágerek folklórijából.* Budapest, Európai Folklór Intézet–L'Harmattan Könyvkiadó.

Ortutay Gyula

2010 *Napló.* III. 1967–1977. S. a. r.: Markó László. Budapest, Alexandra Kiadó.

Palasik Mária

2000 Alkotó élet, hányattatott sors. Karig Sára életútja. In: Balogh Margit–S. Nagy Katalin (szerk.): *Asszonyorsok a 20. században.* 296–311. Budapest, BME Szociológia és Kommunikáció Tanszék–Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága.

Schmal Alexandra

2019 „Gyorsan le kéne írni, mert hihetetlen 20. századi, közép-európai történet.” Karig Sára életútja beszélgetésekben. In: Karig Sára: *A szerencse lánya.* Életútinterjú. Készítette: Bakonyi Éva. S. a. r.: Schmal Alexandra. Tények és tanúk. 5–18. Budapest, Magvető.

Tóthpál József

2007 Kodály Zoltán és a magyarság sorskérdései. *Forrás* 39. 12. 5–11.

Voigt Vilmos

1999 Karig Sára emlékezete. *Néprajzi Hírek* 28. 1–4. 146–147.

Zalai Katalin

2004 Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár. In: Bana József et al. (szerk.): *Magyarországi levéltárak.* 144–149. Hn., Magyar Levéltárosok Egyesülete.

Melléklet

A „Népek meséi” című könyvsorozat kötetei 1956–1990

A kiadás éve	Cím	Fordította	Válogatta	A jegyzeteket készítette	Az utószót írta	Felelős szerkesztő
1956	A sárkánykirály lánya. Tang-kori történetek	Viktor János, ell.: Karig Sára	–	–	A kínai kiadó utószavával	Csatlós János
1956	Az arany teknősbéka. Vietnami népmesék	Nguyen Huu Thut				Wessely László
1957	A föld szépe. Albán népmesék	Schütz István, ell.: Száva Gáborné	–	–	Schütz István	Pákozdy Ferenc
1957 ¹ 1970 ²	Karunga, a holtak ura. Néger legendák	Radnóti Miklós	Kende István	–	Ortutay Gyula	Karig Sára
1957	A nyírfa-fiúcska. Mesék az Amur partjáról	Diószegi Vilmos	–	–	Diószegi Vilmos	Lator László
1957	Egy asszony öt férje. Eszkimó történetek	Székely Katalin, ell.: Institoris Irén	–	Boglár Lajos	Boglár Lajos	Pákozdy Ferenc
1957	Maya-Mayi, a hét nővér. Auszt-ráliai legendák	Muldoon Olga	Bodrogi Tibor			Borbás Mária
1957	A boldogtalan kolibri. Dél-amerikai legendák és mesék	Boglár Lajos				Benyhe János
1957 ¹ 1974 ²	Szegény ember okos leánya. Román népmesék	Bözödi György, Ignác Rózsa, Jékely Zoltán, ell.: Kovács György	–	–	–	Karig Sára
1958	A király meg a pacsirta. Grúz népmesék	Istvánovits Márton		–	Istvánovits Márton	Institoris Irén
1958	Sosemvolt Cigányország. Szegkovács cigány történetek	–	Bartos Tibor (gyűjtő)	–	M. Ladvenicza Ilona	Karig Sára

1958	A gonosz királynék. Kásmíri népmesék	Szőke Sándorné	M. Tóth Edit		Dégh Linda	Tőkei Ferenc
1958	A nyolcszirmú lótusz. Tibeti legendák és mesék	Szőke Sándorné, Róna-Tas András	Róna-Tas András			Tőkei Ferenc
1958	A fakó lovacska. Kazah népmesék	Balázs Béla, Geréb László, Rab Zsuzsa	Kovács Zoltán			Karig Sára
1959	Fehérvirág. Portugál népmesék	Boglár Lajos	–		Boglár Lajos	Benyhe János
1959	Szamárfülű Kán. Tuvai népmesék	Hegy Imre				Institoris Irén
1959	Asszony-unokája. Vogul népmesék	Gulya János				Pákozdy Ferenc
1959	Ligetszépe. Német népmesék a Grimm testvérek gyűjtéséből	Urbán Eszter, ell.: Garai Gábor	Gyurkó László	–	Ortutay Gyula	Karig Sára
1959	Bénli-Bári, a macska. Török népmesék	Bartócz Ilona, ell.: Wessely László		Egyed Edit		Tőkei Ferenc
1959	Po úrfi és a tigris. Burmai népmesék	Borbás Mária, ell.: Láng Pálné	–	Bodrogi Tibor		Karig Sára
1960	Gonaquadate, a víziszörny. Észak-amerikai indián mesék, mondák és mítoszok	Dégh Linda				Karig Sára
1960	Rafara, a vízleánya. Madagaszkári népmesék	Philipp Berta, ell.: Bartócz Ilona	–	Dégh Linda		Tőkei Ferenc
1960	Tórem-isten népe. Osztják népmesék	Gulya János				Pákozdy Ferenc
1960	Hárun Arrasíd gyűrűje. Marokkói népmesék	Katona Tamás–Molnár Imre				Tőkei Ferenc
1961	A foltoshátú sirály. Giljak népmesék	Árvay János, ell.: Kovács Zoltán	Kovács Zoltán	–	Kovács Zoltán	Lator László
1961	Az aranyhajú királylány. Dél-szláv népmesék	Csuka Zoltán	Kovács Zoltán			Pákozdy Ferenc
1961	Az oroszlánmenyasszonyok. Dél-afrikai népmesék	Borbás Mária	Bodrogi Tibor			Karig Sára

1961	Elvarázsolt madarak. Örmény népmesék	Hegyi Imre				Karig Sára
1962	Az elcsérelt asszonyok. Lengyel népmesék	Kerényi Grácia, ell.: Sebők Éva	–	Ortutay Gyula	Karig Sára	
1962	Gueladyo, a nagy szerelmes. Népmesék Guineából	Kende István, ell.: Bodrogi Tibor és Gergely Vera				Karig Sára
1962	Kígyót szült az öregasszony. Mari népmesék	Árvay János, Enyedy György	Erdődi József			Karig Sára
1963	A három narancs palotája. Spanyol népmesék	Boglár Lajos, ell.: Pór Judit Katalin		–	Boglár Lajos	Karig Sára
1963	A cápaisten. Hawaii mesék és mondák	Ignác Rózsa, ell.: Vámos Magda	Vámos Magda	Bodrogi Tibor		Karig Sára
1963	Tolvajok kútja. Perzsa népmesék	Simon Róbert, ell.: Hekhamenesi Keikhoszoru				Karig Sára
1963	A hulladémon huszonöt meséje. Szanszkrit tündérmesék	Vekerdi József	–	Vekerdi József		Simon Róbert
1964	A pörül járt víziszellem. Zürjén népmesék	Vászolyi Erik, ell.: Rédei Károly				Karig Sára
1964	A lány, aki rózsát nevetett. Újgörög népmesék	Moravcsik Gyuláné, Hadzisz Dimitrisz	Hadzisz Dimitrisz			Simon Róbert
1964	Rádhá és Krisna szerelme. Indiai mesék	Borbás Mária, Borbás Pál, ell.: Karig Sára	–	Tóth Edit		Karig Sára
1965	Sfúrtuna, az elátkozott leány. Szicíliai népmesék	Zsámboki Zoltán, ell.: Giuseppe Cocchiara			Ortutay Gyula	Lontai László
1965	Urasima Taró, a szegény halász. Japán népmesék	Balogh Béla, Büky Béla, ell.: Hani Kjóko	Büky Béla	Voigt Vilmos	Ortutay Gyula	Karig Sára
1966	A három özvegy miniszter. Koreai népmesék	Büky Béla, Enyedi György, Nagy Ildikó, Zen Gen Hanne, Bakonyi Margit, ell.: Sövény Aladár	Voigt Vilmos	–	Kriza Ildikó	Karig Sára

1966	A varázsdob és a látó asszonyok. Lapp népmesék	N. Sebestyén Irén	Voigt Vilmos			Karig Sára
1966	Az utolsó sárkány. Bolgár népmesék	Karig Sára, Sipos István, ell.: Juhász Péter	Karig Sára	Juhász Péter		Karig Sára, Pákozdy Ferenc
1967	Eldorádó. Perui ősmondák	Boglár Lajos			Benyhe János	
1968	Az aranyfonó lányok. Észtlap népmesék	Bereczki Gábor			Karig Sára	
1968	Kergarec pokoljárása. Breton népmesék	Zsámboki Zoltán, ell.: Kelemen Imre	Dömötör Tekla			Karig Sára
1969	A kaméleon és az Isten felesége. Kelet-afrikai népmesék	Ignác Rózsa	Voigt Vilmos			Karig Sára
1969	Férfiszülte leány. Finn népmesék	N. Sebestyén Irén	Pirkko-Liisa Rausmaa	Ortutay Gyula	Karig Sára	
1970	Holdangyal. Tádzsik népmesék	Jeremiás Éva, ell.: Simon Róbert			Simon Róbert	
1970	A vasorrú Indzsibaba. Kárpát-ukrajnai népmesék	Fincicky Mihály	Kovács Ágnes	Ortutay Gyula	Karig Sára	
1971	Guha a szószéken. Egyiptomi népmesék	Prileszky Csilla	Simon Róbert			
1972	A Laima és a két anyja. Lett népmesék	Brodzky Erzsébet	Voigt Vilmos			Karig Sára
1972	A tigrisember. Indonéz népmesék	Katona Tamás	Bodrogi Tibor			Karig Sára
1973	Apagyilkos sámánfiak. Burját mesék és mondák	Mándoki László, ell.: Bese Lajos, Nagy Ilona			Karig Sára	
1973	Navaring, az óriás. Mítoszok és mesék Új-Guineából	Bodrogi Tibor			Karig Sára	
1974	A Mambiala dombja. Kubai néger mesék	Simon András, ell.: Boglár Lajos	–	–	Boglár Lajos, előszó: Fernando Ortiz	Karig Sára
1974	Vatka meg Kalmez. Votják mondák és mesék	Domokos Péter			Karig Sára	

1974	A cigány meg a sárkány. Püspökladányi cigány mesék	Mészáros György, Vekerdi József	–	Vekerdi József		Karig Sára
1974	Mesefolyamok óceánja. Szanszkrit mesék	Vekerdi József				Karig Sára
1975	Hadmenet, nászmenet. Irtisi osztják mesék és mondák	Vértes Edit (a vereseket ell.: Kepes Géza)				Karig Sára
1975	Tundraföldi öreg. Szamojéd mesék	Pusztay János, Simoncsics Péter, Képes Géza	Hajdú Péter	Tsz.: Kovács Ágnes	Hajdú Péter	Karig Sára
1975	Az istenfiú városa. Kambozsai mondák és mesék	Üveges Ferenc	–	Bodrogi Tibor:	–	Karig Sára
1976	A szép delfinlány. Mítoszok és mesék a Gilbert- és Ellice-szigetekről	Bodrogi Tibor	Sigrid Koch	Bodrogi Tibor	Sigrid Koch	Karig Sára
1977	Obi, a gögös kókuszdió. Kubai joruba mítoszok és mesék	Dornbach Mária, ell.: Boglár Lajos				Benyhe János
1977	Mese a tölgyfa tetején. Csuvas mesék	Zahemszky László, Hering Margit, Agyagási Klára, Róna-Tas András, Czeglédi Katalin, Szalontai Judit	Róna-Tas András, ell. és tsz.: Kovács Ágnes			Karig Sára
1978	Kalíla és Dimna. Klasszikus arab népmesék	Prileszky Csilla	–	Elter István		Karig Sára
1978	Zöldmező-szárnya Marosszentkirályi cigány népmesék	Nagy Olga, ell.: Katona Imre, Vekerdi József				Karig Sára
1979	A csodálatos fa. Erdélyi szász népmesék	Üveges Ferenc	Kovács Ágnes	–	Hanni Markel	Karig Sára

1988	A naptestű Pa'i. Guarani mítoszok és mesék	Dornbach Mária, ell.: Boglár Lajos	Salvador Bueno	Dornbach Mária	Salvador Bueno	Benyhe János
1979	A tuói főnök. Újkaledóniai mesék és mítoszok	Vargyas Gábor				Karig Sára
1980	Történet a hat asszonyról, akik fölmentek a holdba. Mesék Pápua Új-Guineából	Clark, Bori, ell.: Bodrogi Tibor	–	Bodrogi Tibor	Karig Sára	
1981	Ma mentem, holnap jöttem. Kazáni tatár népmesék	Lénárt Eszter, Nagy Éva, Torma József, Agyagási Klára, Berta Árpád, Csáki Éva, Csécs Barnabás, Kántor Klára, Molnár Ádám, Róna-Tas András	Agyagási Klára, ell.: Róna-Tas András		Karig Sára	
1982	Világ szépe és világ gyönyörűje. Magyarországi román népmesék. Purdi Mihály meséi	Ignác Rózsa, ell.: Kovács Ágnes	Hocópán Sándor (gyűjtő)	Kovács Ágnes	Karig Sára	
1983	Fukar Marok lakomája. Észak-Amerika nyugati partvidékének indián mítoszai és meséi	Ignác Rózsa, ell.: Bodrogi Tibor	Borsányi László	–	Borsányi László	Karig Sára
1984	A madáron vett menyasszony. Bambara mesék	Tótfalusi István	Veronika Görög-Karády, Gérard Meyer	Görög Veronika, lektorálta: Voigt Vilmos	Karig Sára	
1986	Az óriás lelke. Svájci népmesék	Üveges Ferenc, ell.: Karig Sára				Kajtár Mária
1987	Az ördögnek adott lányok. Bányai mesék és mondák	Fehér Zoltán, ell.: Hadrovics László, Lukács István, ell. és tsz.: Kovács Ágnes				Karig Sára
1987	A kilenc pávalány és az aranyalma. Népmesék Vuk S. Karadzic gyűjtéséből	Szekeres Knefely Klára, ell. és tsz.: Kovács Ágnes		Predrag Stepanovic	Karig Sára	

1987	Mariweka. Piaroa indián mítoszok és mesék	Boglár Lajos				Barna Imre
1988	A harmatban fogant hajadon. Szlovák fantasztikus mesék	Körtvélyessy Klára	–	Dagmar Klimová- Rychová	Mária Kosová- Kolečányi, Katarina Kosova, ell.: Kovács Ágnes, Gyivicsán Anna	Karig Sára
1988	A szürke héja. Kirgiz népmesék	Buda Ferenc, ell.: Lénárt Eszter			Lénárt Eszter	Karig Sára
1990	Az ezüsthajú leány. Mordvin népmesék	Dugántsy Mária, ell.: Hajdú Péter				Karig Sára

* * *

FÓRUM

(Ir)relevance of Classical Folkloristics in the 21th Century (Vilnius, 2019. szeptember 18–20.)

2019. szeptember 18–20. között, Vilniusban került megrendezésre a *9th International Conference of Young Folklorists – (Ir)relevance of Classical Folkloristics in the 21th Century* című rendezvény a Litván Irodalmi és Folklor Intézet (Institute of Lithuanian Literature and Folklore)¹ szervezésében.

A háromnapos konferencia az előző évekhez hasonlóan olyan egyetemi hallgatók, fiatal kutatók számára szerveződött, akik nemzetközi hallgatóság előtt kívántak beszámolni korábbi, illetve jelenleg is folyó kutatásaikról.

A konferencia szervezői ebben az évben azzal a szándékkal léptek fel, hogy a folklorisztikai témájú kutatások mellett az etnológia módszertanát magán hordozó kutatások felé is nyissanak.² Ezzel tulajdonképpen reflektáltak a konferencia során újra és újra előtérbe kerülő kérdésre, miszerint releváns-e manapság egyáltalán elkülöníteni egymástól a két területet, hol húzható meg a két diszciplína közötti határvonal.

A három nap 12 szekciójának 43 előadása felhívta a figyelmet a folklorisztikai kutatások módszertani újragondolására, a klasszikus és az új folklor-klasszifikációs kísérletek összehangolására, a digitális, on-line térben megvalósítható kutatások kihívásaira.

Nem maradhatott ki azoknak az előadásoknak a sora, amelyek a hagyományos témakörök (népmese, népi gyógyászat, népdalok) nyújtotta kutatási lehetőségekre koncentráltak.

Fontos, és figyelemre érdemes volt azoknak az előadásoknak a köre is, amelyek a folklórt és intertextualitás jellemzőit boncolgatták. A konferencián elhangzott előadások közül több is foglalkozott az élettörtétek, naplók folklorisztikai szempontú elemzésével, illetve a lokális hagyományok, lokális hagyományteremtés interdiszciplináris igényű értelmezésével. Több előadás során elhangzott a folklór-, folklorisztika-, hagyománykonceptiók és a politika viszonya, valamint a megváltozott kutatási terep – jelen esetben a városok, a virtuális világ – által támasztott elvárásoknak történő megfelelés.

Magyarországról az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetének három hallgatója adott elő a következő témákban. Eitler Ágnes: *Good Friday Ablution. Interpretation of a Newly-invented Custom*, Pajor Katalin:

¹ <http://www.liti.lt/en/about/> (Utolsó megtekintés: 2019. szeptember 27.)

² A konferencia részletes programja és az absztrakt füzet alábbi linken érhető el: http://www.liti.lt/en/_ir_relevance_of_classical_folkloristics_in_the_21st_century/ (Utolsó megtekintés: 2019. szeptember 27.)

Researching Life Stories in an Interdisciplinary Way, Vámos Gabriella: *Analysis and Rethinking of the Collected Folklore Texts from the Early Communist Years (1949–1953) in Hungary*.

Az előadásokat minden alkalommal vita, hozzászólás követte, amelyekről kivétel nélkül elmondható, hogy a jelenlegi kutatások, eredmények továbblendítése érdekében történtek.

A konferencia nyitóelőadását Timothy Tangherlini, a University of California egyetem professzora tartotta *Searching for ISEBEL – Aggregation, Search and Visual Analytics for Distributed, Multi-Lingual Folklore Collections* címmel, amelyben egy két éve elkezdett, dán, német és amerikai kutatók közös munkája során létrejött programot, az ISEBEL-t mutatta be. Kutatásuk célja, hogy a különböző országok folklórarchívumaiban található, eltérő nyelven gyűjtött néphitszövegek számára egy olyan teret alakítsanak ki, amely a szövegek nemzetközi elemzését teszi lehetővé. Ezzel a gyűjtött anyagok összehasonlító kutatási lehetőségeire hívta fel a figyelmet.

A második napon Lotte Tarkka, a University of Helsinki oktatója *Imagine Folklore... – On the Vernacular, Creativity and Tradition* című előadása azzal foglalkozott, hogy a helyi jellemzők, a helyi hagyomány, a helyi nyelv hogyan befolyásolják a szövegalkotási stratégiákat, milyen mélyebb, mögöttes jelentéseket tartalmaznak az egyes folklórszövegek, amelyek segítik megértésüket, hozzájárulnak absztrakt képzetársításokhoz.

A konferencia utolsó napján tartott kerekasztal-beszélgetésen Ülo Valk, a tartui egyetem professzora és Dong Xiaoping, a pekingi Normal University oktatója a jelenleg megfigyelhető folklórszertikai módszerek, kutatóiskolák, terepmunkák sokaságára utaltak, valamint arra, hogy ezek labirintusában hogyan igazodhat el egy fiatal kutató. Milyen lehetőségei vannak saját hangjának megtalálására, hogyan inspirálódhat a korábbi kutatók, kutatások módszereiből. A kerekasztal-beszélgetés második részébe a hallgatóságot is bevonták annak szándékával, hogy megismerjük az egyes országokban található tanszék-jellemzőit, az ott folyó kutató- és tudományos munkáról ismereteket szerezzünk.

A konferenciáról alapvetően elmondható, hogy nyitott, nemzetközi keretek között gondolkodó szemléletben szerveződött és a fiatal kutatókat igyekezett megszólítani.

VÁMOS GABRIELLA

* * *

ALMA MATER

Néprajz a XXXIV. OTDK Humán Tudományi Szekciójában (Budapest, 2019. április 24–25.)

Az évtizedes hagyományoknak eleget téve, 2019. április 24–26-a között került sor a XXXIV. OTDK Humán Tudományi Szekciójának megrendezésére. A néprajz, vallástudomány szakos hallgatók április 24-én a *Néprajz I. Társadalomnéprajz*, április 25-én pedig a *Néprajz II. Folklorisztika, vallási néprajz* című blokkban tartották meg előadásait.

A *Néprajz I. Társadalomnéprajz* zsűrijének tagjai a következők voltak. Elnöke: Mohay Tamás egyetemi tanár, ELTE BTK, tagjai: Bági Anikó tudományos főmunkatárs, MTA BTK NI, Kavecsánszki Máté egyetemi adjunktus, DE BTK. Ebben a szekcióban hat hallgató versenyzett, rendkívül változatos, a néprajz mellett más tudományterületek elméleti és módszertani szempontjai is figyelembe vevő előadásaikkal. Kedves Anett (BBTE) *A „kis magyar világ” székegyföldi képeslapjai – Andory Aladics Zoltán vizuális reprezentációi*, Boda (Bodová) Bianka (ELTE BTK) *Krónikák Rozsnyó vonzáskörzetében* címmel tartották meg előadásait. Svégel Fanni (ELTE BTK) *A terhésmegszakítás állami ellenőrzésének szerveiről* beszélt, ezt követően Herczeg Noémi (ELTE BTK) *Egy törvénytelen gyermek örökfogadása a XX. század első felében* címet viselő munkáját ismerhettük meg. Kész Réka (DE BTK) *Mikrovilágok találkozása – Magyarországon idősápolási munkát vállaló kárpátaljai nők táplálkozáskultúrájának sajátosságairól* szóló kutatásának eredményeiről számolt be. A blokkot Barna Anita (DE BTK) *„Pusztán születtem, a pusztán lakom...”, avagy a pásztorélet Hajdúnánáson a 20. században* című előadása zárta.

A *Néprajz II. Folklorisztika, vallási néprajz* szekcióban a zsűri elnöke Landgraf Ildikó, az MTA BTK NI tudományos főmunkatársa, további tagjai Lanczendorfer Zsuzsanna egyetemi docens (SZE ACSJK) és Sándor Ildikó egyetemi docens (LFZE) voltak. A második napon hét előadást hallhattunk, változatos, a folklorisztika és a vallási néprajz tágabb témaköréhez kapcsolódóan. A jelenkori folklorisztika problémáit boncolgatták Bobák Szilvia (ELTE BTK) *Online bűnbakképző mechanizmusok* és Horváth Kinga (ELTE BTK) *A Pál utcai fiúk folklorizálódása az interneten* című előadásai során. Gyuris István Viktor (SZTE BTK) *Szakrális tárgyak helye és szerepe a mai csíkszentdomokosi otthonokban*, Hrubaiák Laura (PPKE BTK) *„Menjünk a keresztkehő!” – Jézus-keresés Húsvétvasárnap hajnalán a Nógrád megyei Dejtáron* címmel mutatták be kutatásaikat. Kmellár Viktória Ildikó (DE BTK)

Papp Zsigmond frontművészetének néprajzi bemutatásával foglalkozott, Sáfár Anna (ELTE BTK) a történeti folklorisztikai kutatásokhoz kapcsolódva, a *Lelkész és közössége Solton a 18–19. század fordulóján* címmel tartotta meg előadását. A szekció egyik legmegalapozottabb előadását Velösy Péter (PTE BTK) *Énekmód és zenei kommunikációs formák a számi (lapp) jajok közös előadásában* címmel mutatta be.

Mindkét napról elmondható, hogy a versenyzők alaposan és precízen felkészültek, komolyan vették a tudományos előadások elé támasztott követelményeket. A zsűri tagjai segítőkész, és a megkezdett kutatásokat továbbblendítő kérdéseikkel támogatták a versenyzőket. A két alszekció eredményei a következőképpen alakultak.

A *Néprajz I. Társadalomnéprajz* alszekcióban Boda (Bodová) Bianka (ELTE BTK) első helyezést ért el, a második Kész Réka (DE BTK) lett. Harmadik helyezést nem osztottak ki. Herczeg Noémi (ELTE BTK) a Magyar Néprajzi Társaság különdíjában részesült.

A *Néprajz II. Folklorisztika, vallási néprajz* alszekció első helyezettje Velösy Péter (PTE BTK) lett, az összesített pontszámok alapján Gyuris István Viktor (SZTE BTK) a második, Horváth Kinga (ELTE BTK) a harmadik helyen végzett. A Néprajzi Múzeum különdíját szintén Horváth Kinga (ELTE BTK) kapta.

Összességében elmondható, hogy a XXXIV. OTDK Humán Tudományi Szekciójában versenyző néprajz és vallástudomány szakos hallgatók az elvárt tudományos igényeknek megfelelően szerepeltek. A hallgatóknak és felkészítő tanáraiknak gratulálunk és további eredményes munkát kívánunk!

VÁMOS GABRIELLA

90 éves a szegedi néprajzi tanszék

„Itt specialistákat kell kinevelnünk, akik tárgykörükben otthonossá válva, magukat művelik tovább. [...] A néptan igazi kutatócélját csak a tudományos feldolgozással éri el. A tudomány nem elégedhet meg a tényleges állapottal, adatok s az egész tárgykör megismerésével, neki ezek létrejöttének okait is ki kell derítenie...”
(Solymossy Sándor: *Bevezetés a néptudományba. Beköszöntő előadás az újonnan szervezett Néptani Tanszéken*. Szeged, 1929. szept. 20.)

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke 2019 szeptemberében ünnepelte alapításának, s ezzel együtt a magyarországi egyetemi néprajzi oktatás intézményes megindulásának 90. évfordulóját. A szeptember 11-i ünnepi ülést az egyetem és a kar vezetőinek köszöntői nyitották meg, majd a tanszék okta-

tói közül Barna Gábor egyetemi tanár a szegedi néprajzi képzés múltjáról, a nemzetközi kapcsolatokról, Simon András tanszékvezető docens pedig az oktatás és kutatás közelmúltjáról, jelenéről és jövőjéről tartott rövid előadást. Emlékező-köszöntő beszédek hangoztak el tudományszakunk vezető intézményeinek, valamint a társtanszékek vezetőitől, képviselőitől.* Az egyes programrészek megnyitását és lezárását egykori és mai hallgatók népzenei produkciói színesítették. A tanszék Folyosó Galériájában tanszéktörténeti kiállítás nyílt, s bemutattuk a jubileumi alkalomra kiadott füzetet, amely első tanszékvezetőnk, Solymossy Sándor munkásságával kapcsolatos írásokat foglal magában. Doktori hallgatóink összeállítottak egy, a tanszéki oktatás, kutatás és a diákélet képeit felvillantó rövidfilmet. A napot egy fogadással egybekötött szakmai-baráti beszélgetés zárta.

Az ünnepi programon jelenlegi és volt diákjaink, kollégák, múzeumi munkatársak, a néprajz ügye iránt elkötelezett civilek vettek részt Szegedről, az ország számos részéből és a határon túli területekről.

SIMON ANDRÁS

Az ünnepség résztvevői

* Az alábbiakban Barna Gábor előadását, valamint Paládi-Kovács Attila, Kemecsi Lajos és Balogh Balázs köszöntőjét közöljük. *A szerk.*

Mozaikok a szegedi tanszék történetéből hazai és nemzetközi kontextusban

A néprajz magyarországi intézményesített egyetemi oktatásának 90. évfordulójára emlékezik szaktudományunk, s nemcsak a szegedi Néprajzi Tanszék megalapítására. Bár ez volt az első egyetemi katedra, de a néprajz oktatása már évtizedes múltra tekinthetett vissza ekkor. Néprajzi, folklorisztikai előadások voltak a 19. század közepén a budapesti egyetemen, 1898-ban pedig Herrmann Antalt a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen a néprajz első magántanárává habilitálták. Az egyetemi néprajzi oktatás megszervezésére azonban még három évtizedet kellett várni. Közben magunk mögött hagytunk egy veszített háborút, elszenvedtük az országcsönkítást. S ilyen helyzetben próbált az ország az 1920-as években talpra állni – nemcsak gazdaságilag, hanem lelkileg is. Ennek fontos összetevője volt, hogy a menekült egyetemeket (Erzsébet Egyetem Pozsony – Pécs, Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvár – Szeged) az 1921. évi XXV. törvénycikk alapján vidéki nagyvárosainkban: Pécsen és Szegeden helyezték el. Az ekkor már idős Herrmann Antal követte szegedi letelepedésében a kolozsvári egyetemet. A Néprajzi Tanszék szegedi megalapítása összefüggött Klebelsberg Kunó felsőoktatási decentralizálási tervével, de a megvalósításhoz hozzájárult Szeged áldozatkészsége is, ahol piarista gimnáziuma révén a néprajzi szemléletnek nagy múltja volt (Dugonics, Kálmány Lajos, Löw Immanuel, Bálint Sándor stb.). A tanszék felállítására Kogutowicz Károly vezetésével kiküldött egyetemi bizottság – bár több kutatót tekintetbe vett, Klebelsberg javaslatára – Solymossy Sándort javasolta a tanszék élére, aki meghívását „*az újon szervezett néptudományi tanszékre*” örömmel elfogadta. Szegedre költözött, s nemcsak az egyetem, hanem a város tudományos életébe is bekapcsolódott.

1929 – nagy éve volt a magyar néprajznak. A néprajz első hazai egyetemi tanszéke fontos volt a diszciplináris egyenrangúság és utódnevelés szempontjából. Alapításának 40. évfordulóját ünnepelte a Néprajzi Társaság 1929-ben, az MTA-n pedig önálló bizottsága alakult a néprajznak.

Ekkortájt formálódtak Közép-Európa néprajzi tanszékei is.

Közép-Európa első néprajzi tanszékét 1919-ben a Hamburgi Egyetemen alapították. Ugyanebben az évben jött létre a prágai Károly Egyetem német tagozatán a német néprajz, irodalom és nyelvészet tanszéke (Adolf Hauffen), amit 1929-ben szerveztek át német néprajzi tanszékké. Itt tanult a horvát Milovan Gavazzi, aki 1924-ben a zágrábi egyetemen lett a néprajz egyetemi tanára. Prágából került Csehszlovákia megalakulása után Karel Chotek (1881–1967) 1921-ben a pozsonyi Comenius Egyetemre, ahol a Néprajzi Intézet vezette. A krakkói Jagelló Egyetem szláv néprajzi tanszékét 1926-ban alapították a szláv tanulmányok részlegén belül Kazimierz Moszyński vezetésével. A német nyelvterület első néprajzprofesszorát Victor Geramb szemé-

lyében 1931-ben a gráci egyetemre nevezték ki. Grác szerepét és hatását a magyar néprajzra érdemes volna alaposabban is feltárni, hiszen két meghatározó egyénisége: Katona Lajos itt tanult, doktorált, nyaranta pedig Solymossy Sándor is sok időt töltött könyvtárában. Ebbe a hálózatba illeszkedett a szegedi tanszék. A hazai törekvések tehát szinkronban voltak a közép-európai fejleményekkel.

Solymossy Sándor 1931-ben magántanárrá habilitálta Cs. Sebestyén Károlyt, 1934-ben pedig Bálint Sándort. Ezért öt évvel később, amikor 70 éves korában nyugalomba kellett vonulnia, az oktatást – Sík Sándor tanszékvezetése alatt – ők látták el. Hóman Bálint intézkedése révén a professzori állás ugyan átkerült a budapesti egyetemre, de a szegedi Néprajzi Intézet (Tanszék) szervezeti kerete fennmaradt. Ez volt a helyzet egy bő évtizedig Szegeden. Ennek ellenére a szegedi egyetemen nyert egyetemi magántanári képesítést az 1940-es évek elején szaktudományunk számos jelentős 20. századi képviselője: Ortutay Gyula, Pável Ágoston, Gunda Béla, Tálasi István, az építész Tóth János, s kezdte meg habilitációs eljárását K. Kovács László és Scheiber Sándor az évtized végén. Úgy gondolom, a nemrég elhunyt Péter Lászlónak igazán van, hogy „*a szegedi egyetem volt a néprajzi felsőoktatás bölcsője: hiszen egyrészt itt kezdte működését az első magyar néprajzi tanszék, másrészt minden hazai néprajzi tanszék első professzora a szegedi egyetemen lett magántanár*”. Több neves néprajzkutató tanult az 1930–1940-es években egyetemünkön: Márkus Mihály, Fél Edit, Katona Imre.

Bálint Sándor 1947-ben nyert nyilvános rendes egyetemi tanári kinevezést a Néprajzi Tanszékre. Az ezt követő fél évszázados időszak legalább három periódusra bontható, amelyek tematikában és szemléletmódban is kisebb-nagyobb változást hoztak.

1. Bálint Sándor professzori működése 1947–1966 között, akit 1951–1956 között eltiltottak az oktatástól. Ezalatt Bodrogi Tibor, Katona Imre, Péter László adott elő néprajzot és folklorisztikát. 1966. február elsejével, egy méltatlan politikai per végén Bálint Sándort kényszernyugdíjazták.

2. Ferenczi Imre tanszékvezetői működése 1971–1989. Előtte 1965–1971 között a tanszék vezetésére tett kari kísérletek, Diószegi Vilmos és Kodolányi János tanszékvezetői pályázata. Az elnyert állást Kodolányi János nem foglalta el.

3. A harmadik szakasz pedig a néprajz szakos képzés megindulása és fejlesztése 1992 után, máig tartóan, formálódó hangsúlyokkal.

Bálint Sándor politikai szereplése és világnézeti szembenállása miatt a szocialista oktatási rendszer nem engedte a Néprajzi Tanszék fejlesztését. Ezért 1989-ig Ferenczi Imre egyedül tanított. A Bölcsészettudományi Kar ekkor határozta el a néprajz szak és a Néprajzi Tanszék fejlesztését: Bellon Tibor, a karcagi múzeum igazgatója mellékállású adjunktus lett 1989 februárjában. Ferenczi Imre váratlan elhunytja után (1989. május 8.) pedig az egyetem őt bízta meg a tanszék vezetésével.

Juhász Antal 1991-ben pályázat útján jött az egyetemre, 1993-ban Barna Gábor, 1994-ben Bellon Tibor került oktatói státuszba egyetemi docensként, s ők hárman alakították ki a néprajz kurrikulumát. Egymást váltó időszakban ők vezették a tanszéket. 1997-től Pusztai Bertalan, 2003. szeptember 1-től pedig Simon András, majd Mód László és Varga Sándor tanítanak – állandó külső óraadók: Bárth János, Felföldi László, Grynaeus Tamás, Katona Imre és alkalmi magyar és nem-magyar vendégtanárok segítségével. Diákjaink itthonról, Erdélyből és a Vajdaságból érkeznek.

A tanszék állandó külső előadói: egy vagy több féléven keresztül oktattak a tanszéken Bági Anikó, Borsányi László, Dornbach Mária, Erdélyi Zsuzsanna, Jung Károly (Újvidék), Kámán Erzsébet, Krupa András, Nagy Terézia, Péter László, N. Szabó Magdolna, Tari János, Vargyas Gábor, Vass Erika, illetőleg határainkon túli magyar vendégtanárok: Demény István Pál, Gazda Klára, Péntek János, Pozsony Ferenc, Tánczos Vilmos (Kolozsvár), Zsigmond Győző (Bukarest), Silling István (Szabadka).

A tanszék oktatásának és kutatásának arculatát sokáig a Bálint Sándortól örökölt témák: vallási néprajz és Alföld-kutatás határozták meg. Az Alföld-kutatás Bellon Tibor és Juhász Antal, majd Mód László és Simon András révén tematikusan kiterjedélyesedett. Ezekből néhányat Folyosó Galériánk tablói bemutatnak. Kiemelendő a Tisza-kutatás, a szőlő- és borkultúra vizsgálata, Grynaeus Tamás révén a népi orvoslás. Az én Szegedre kerülésemmel pedig a vallási néprajzi kutatások keretei emelkedtek nemzetközi szintre. A kultúrtörténeti parasztiörökség-kutatás mellé új szemléletű, jelenorientált, antropológiai társadalmi és kulturális folyamatkutatások zárkóztak fel. S mindez nemzetközi keretben, hangsúlyosan a SIEF részvételével, valamint kétoldalú nemzetközi együttműködések keretében.

A vallási néprajzi konferenciák máig élő, magyar és idegen nyelvű sorozata, és több magyar, valamint idegen nyelvű könyvsorozat fogja össze a hazai és a külföldi kutatókat. Tanszékünk Glässer Norbert révén a hazai zsidó vallási néprajzi, antropológiai kutatások meghatározó műhelyévé vált – az OR-ZSE-val való együttműködés révén is. A nemzetközi Seminarium Ethnologicum keretében tematikus terepmunkákat végzünk aktuális témákban. Nemzetközi keretben folytatott kutatások közül kiemelkedik a magyar–finn bánási Máriaradna-kutatás (1995–2000). Az 1998–2006 között vallási néprajzi speciális képzés folyt. Mindezt a bolognai folyamat tette tönkre. 2013–2019 között működött az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoportja erős nemzetközi kapcsolatokkal. Ezek révén a tanszékünk a vallási néprajz nemzetközileg is elismert, fontos hazai műhelyévé vált. Mindezek mellé felnőtt Felföldi László és Varga Sándor munkája révén a nagyon sikeres néptáncoktatás, amelynek mára a nemzetközi diplomát adó Choreomundus ad keretet. Doktori programunkban többen szereztek már PhD-fokozatot.

Elődeink életművét megbecsüljük. Tanterem viseli Bálint Sándor és Bellon Tibor nevét. Minden volt tanárunk halálának 5. évfordulójáról megem-

lékezünk. Idén beszéltünk Ferenczi Imréről, halála 30. évfordulóján, decemberben pedig konferenciát tartunk a 100 éve elhunyt Kálmány Lajosról.

Az 1990-es évek közepétől részben a CEEPUS, részben pedig az Erasmus keretében nemzetközi diák és oktatói cserekapcsolataink kiteljesedtek, máig működnek. A tanszék oktatói több hazai és nemzetközi szakmai szervezetben, folyóirat-szerkesztőségben töltenek be vezetői szerepet – máig. Büszkén mondhatjuk, hogy a hazai néprajzi tanszékek között a szegedi rendelkezik a legkiterjedtebb nemzetközi kapcsolatokkal.

Több sikeres OTKA- és más pályázat segítette munkánkat, aminek eredményét elsősorban legkiválóbb hallgatóink elhelyezkedésén és munkáján mérhetjük le: *Pro Scientia Dijas*, TDK-helyezéseket elért, már hallgatóként publikáló diákokon, közülük többen szakunk megbecsült munkatársai a Néprajzi Kutatóintézetben, a szentendrei Skanzenben, a Néprajzi Múzeumban, vidéki múzeumokban, és ami nagyon fontos – középiskolákban. Az oktatók és a hallgatók szakmai elismertségét másodsorban a szakmai, állami és felekezeti kitüntetések és díjak jelzik.

Mi lehet a summázat? Talán annyi mindenképp, hogy a gyökerekre építve tanszékünk az elmúlt 30 évben elfoglalta a neki kijáró helyet a szak hazai mezőnyében, s lett a legkiterjedtebb nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező magyar néprajzi tanszék. Munkálkodásunk lelki-szellemi alapját Bálint Sándornál, szakunk, tanszékünk, közösségeink és hallgatóink szereteten alapuló szolgálatában, a társadalom és a kultúra elkötelezett, de módszertanilag semleges kutatásában találtuk meg. Reméljük, hogy ezt a küldetést a közeli és a távolabbi jövőben is teljesíteni tudja önálló tanszék formájában, mindinkább kiteljesedő oktatási keretekben.

Ennyit vázlatosan a mindig fényesebbnek látott, láttatott múltról, közel-múltól. A jelen gondjairól, a jövő terveiről és kilátásairól Simon András tanár úr, jelenlegi tanszékvezetőnk beszél.

BARNA GÁBOR

Szeged 90' köszöntő

A néprajz szegedi műhelye című kötet 2004-ben kiválóan bemutatta a néprajz oktatásának történetét a szegedi egyetemen.

Ez a történet azzal kezdődött, hogy a magyar nemzetgyűlés elfogadta az 1921:XXV. törvénycikket, miszerint a trianoni béke folytán székhelyét veszített kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet Szegeden, a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemet Pécssett helyezi el „*ideiglenesen*”.

Herrmann Antal 1921-ben címzetes rendkívüli, 1924-ben címzetes rendes egyetemi tanári kinevezést és nyugdíjat kapott, de tanszéket nem kaphatott. 1926-ig tartó szegedi éveinek köszönhető, hogy kéziratos hagyatéka a Somogyi Könyvtárba került. Erről némi fogalmunk is van Pogány Péter kisebb közleménye nyomán (Herrmann Antal adattári hagyatéka. *Ethnographia* 1959. 472–473). Jegyzékéből úgy tűnik, hogy a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* számára készült, de meg nem jelent *Cigány népköltés* kötetnyi kézirata is ott hever!

1940 őszén a Ferenc József Tudományegyetem visszaköltözött Kolozsvárra, Szegeden pedig egy új alapítású egyetem kezdte meg működését, mely a Horthy Miklós Tudományegyetem nevet kapta. Ezen az új egyetemen szerzte magántanári képesítését Ortutay Gyula, Gunda Béla, Tálasi István (Pável Ágoston, Ujszász Kálmán) és 1941-ben újra megkapta a venia legendi jogát Bálint Sándor, aki már 1934-ben, Solymossy Sándor idejében megszerezte magántanári képesítését. 1947-ben nyilvános rendes egyetemi tanári kinevezést kapott. 1951-ben azonban a minisztérium megvonta tőle az oktatás jogát. A kiszorítottság és a megtúrtság éveit szenvedte el 1957-ig, miközben az egyetem külső óraadó tanárokat fogadott Bodrogi Tibor, Katona Imre és Péter László személyében.

Mindeközben megszerkesztette a *Szegedi szótár* két kötetét (Bp., 1957), máig is egyik legfontosabb tájszótárunkat. Itt kell megjegyezni, hogy 1940–41-ben munkatársa volt már Móricz Zsigmondnak is, akinek kérésére nyelvjárási vonatkozásban lektorálta, javította a *Rózsa Sándor összevonja szemöldökét* című regényét. (Erről maga vallott *Móricz Zsigmond a „Rózsa Sándor” írása közben* című emlékezésében. Bálint Sándor: *A hagyomány szolgálatában*. Magvető, 1981).

Magam – debreceni egyetemistaként – előbb ismertem meg a *Szegedi szótárt*, továbbá a *Szeged városa* című műemléki kötetet (Bp., 1959) és *A szegedi paprika* című monográfiát, mint az egyetemi tanár szerzőt. Először 1964 őszén találkoztam vele, amikor a Déri Múzeum munkatársaként fogadtam és kalauzoltam Bálint Sándor professzort Debrecenben, aki egy diákcsoport tanulmányi kirándulását vezette, s még aznap el akart jutni a csoporttal Egerbe és a római katolikus „szakrális tájra”. Ezért meg is kért, hogy rövidítsem a Déri Frigyes gyűjteményéről, az egyiptomi szarkofágokról szóló ismertetést, mert még sok dolguk van estig. 1964. augusztus végén a Szegedre távozó Ferenczi Imre helyére mentem vissza Egerből Debrecenbe azzal a céllal, hogy „kéznél legyek”, amikor a debreceni Kossuth Egyetem Néprajzi Tanszékén megnyílik – egy eredetileg Ferenczi Imrének szánt – akadémiai kutatói állás-hely. Ferenczi Imrét és kutatásait, publikációit már hallgató koromban megismertem, némi terepen gyűjtött történeti mondaanyaggal is szolgálhattam neki. Szegedi évtizedei során jó személyi kapcsolatban maradtam vele, olykor a szegedi tanszéken és lakásán is felkerestem.

A Bálint Sándor ellen indított per (1965), majd korai nyugdíjazása (1966) Ferenczi Imrere is csapást mért, hiszen levelező aspirantúrája vége felé járt, kandidátusi értekezését még nem írta meg, s tudományos fokozat hiányában docensi előléptetésre sem számíthatott. Sándor bácsi nyugdíjazása után évekig gazdátlan maradt a tanszék. Ferenczi Imre csak 1971-ben, docensi kinevezését követően kapta meg a tanszékvezetői megbízatást, ami aztán 1989-ben bekövetkezett váratlan halála folytán szűnt meg.

A szegedi műhely című kötetben olvasom, hogy a per idején Bálint Sándor megkereste Ortutayt, aki akkor már „politikailag súlytalan volt” és nem tudott segíteni. Én ezt másképp tudom, hiszen Ortutay akkoriban a TIT elnöke, országgyűlési képviselő és az Elnöki Tanács tagja volt. Az MTA-nak az ELTE Folklóre Tanszékéhez telepített kutatócsoportját vezette és éppen az önálló akadémiai kutatócsoport létrehozásán fáradozott. (Az önálló intézetnek tekinthető néprajzi kutatószervezet aztán 1967. január 1-jével alakult meg.) Bálint Sándor 1965-ben a szegedi vasútállomáson fogadta Ortutayt, ahol a következő dialógus folyt közöttük: „*Képzelt Gyulám! Engem itt úgy kezelnek, mint egy cégéres gazembört!*” Mire Ortutay epés válasza: „*Nem vagy Te cégéres gazembör Sándor! Megmondom én, hogy mi vagy Te: egy címörös ökör!*” (Forrás: Martin György mint fültnú, a szegedi néptáncfesztivál zsűrijének tagja.)

A későbbi években Sándor bácsival főként néprajzi konferenciák alkalmával találkoztam. Emlékszem a Magyar Néprajzi Társaság 1977. őszén, Sárospatakon a *Néprajzi csoportok kutatási módszerei* címen tartott konferenciájára, amelyen Ő *A „szögediség”*, Balogh Pista bácsi pedig *A „debreceniség”* címen tartott előadást. Számon tartotta terepmunkámat, amit a Bánság romániai részén végeztem, s ahol néhány Szegedről települt községben is megfordultam (Majlátfalva, Magyarszentmárton, Józsefszállás). Erről szóló cikkem különnyomatát dedikálva megküldtem Neki és tartalmas levélben reagált az abban foglaltakra. Utolsó személyes találkozásunk alkalmával, 1980 őszén bánsági fényképeket kért tőlem *A szögedi nemzet* címen készülő könyvhöz. Talán 5–6 papírképet postáztam a címére még azon a héten. Felhasználni azonban már nem tudta a képeket, mivel Budán, a Batthyány utcában egy autó halálra gázolta.

Az 1970-es években néhanapján Ferenczi Imrét és a Móra Ferenc Múzeumban munkálkodó Juhász Antalt is meglátogattam. 1971-ben Szegedről utaztam ki Mártélyra, Kiskunmajsára, Kiszomborba és Dorozsmára, hogy a paraszti rétgazdálkodás helyi hagyományait feltárjam és dokumentáljam. Tápén ifj. Lele József gyűjtötte fel kérdőívemmel a szükséges információkat.

Az egyszemélyes tanszékre 1989. február 1-től kezdve lépett be Bellon Tibor, a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatója mellékállású adjunktusként. Ferenczi Imre váratlan elhunytá után (1989. május 8.) az egyetem Bellon Tibort bízta meg a tanszék vezetésével (1989–1991). Neki akkor sürgősen meg kellett írnia a kandidátusi értekezését. Ez meg is történt, 1991-ben megvédte *A nagykunsági mezővárosok állattartása a XVIII–XIX. század-*

ban című értekezését, mely 1996-ban *Beklen* főcímmel jelent meg. Egyetemi docensi kinevezését 1993-ban kapta meg, újabb tanszékvezetői megbízását 1998–2002 között látta el.

Fried István dékán úr 1989-ben, amikor Andrásfalvy Bertalan visszamondta a szegedi állásajánlatot, személyi javaslatot kért tőlem egy docensi állásra. Először a Chicagóban vendégtanárkodó Hofer Tamást kérdeztem meg, volna-e kedve hozzá, de nemmel válaszolt. Ezt követően javasoltam Pócs Évát, aki szívesen vállalta a szerződéses megbízatást és az 1989/90-es tanévben megtartotta a szükséges folklorisztikai előadásokat.

Az igazi fordulat 1991 tavaszán történt azzal, hogy a szegedi egyetem pályázatot írt ki egy új docensi állásra. A pályázatot Juhász Antal nyerte, aki 1991–98 között a tanszékvezetést is ellátta. Ő eközben (1992–93-ban), Bellon Tiborral és Barna Gáborral (aki akkor még az MTA Néprajzi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa volt) összefogva, kidolgozta a néprajz B (minor) szak tantervét, s egy speciális képzés keretében elindították a néprajz szakos képzést. Az 1992-ben megvalósult szakalapítás Róna-Tas András rektor támogatásával indult, aki a későbbiekben a Magyar Akkreditációs Bizottság elnökeként is megkülönböztetett figyelmet fordított a néprajz szegedi műhelyére. 1993 közepén komoly érvágást jelentett az MTA Néprajzi Intézetének Barna Gábor kiválása és átigazolása a szegedi tanszékre, ahová az *Acta Ethnographica* szerkesztését is magával vitte.

A szegedi szakos képzés akkreditálásában a MAB egyik szakbizottságában, majd az ún. Látogató Bizottság tagjaként (1997) magam is közreműködtem és támogató szakértői véleményeket fogalmaztam. A szegedi „látogatás” során alkalmam volt a régész képzéssel, az altaisztikai képzéssel, sőt, a hispanisztika helyi állásával (Anderle Ádámmal) ismerkedni. A Trogmayer Ottóéknál a Móra Múzeumban tett látogatásom különösen emlékezetes számomra. Az ezredforduló tájékán a MAB felkérésére még egy „ellenőrző” látogatást tettünk néhányan a szegedi egyetem Bölcsészettudományi Karán és egy-egy tanári előadást is meghallgattunk.

Az ELTE Néprajzi Intézetében 1995-ben megindult *Európai etnológia* elnevezésű PhD-program számos Szegeden végzett fiatal etnográfust vonzott, s mi örömmel fogadtuk őket. Hosszú lenne a névsor Bati Anikótól kezdve, Bárkányi Ildikó, Szabó Magdolna, Vass Erika, Frauhammer Krisztina, Fodor Ferenc, Simon András, Mód Lászlón át a Kepe-házaspárig, akik megvédték értekezésüket, meg is jelentették és ma is a néprajz hivatásos művelői. A felsorolás természetesen nem teljes, hiszen vannak olyanok is, akiknek a doktori munkája még nem jelent meg (pl. Filus Erika) vagy nem néprajzi munkakörben dolgoznak (pl. Nagy Netta, Sági Norberta). Nekem a 2010 után végzettek-ről – amikor leadtam az ELTE doktori program vezetését – már nincs teljes áttekintésem, sem a sikeres védésekről, sem a folyamatban levő ügyekről. Az utóbbi 8–10 évben inkább az értekezések kiadásának az ügyére figyeltem, a szükséges anyagi támogatás megszerzésére törekedtem.

Szakértő bírálóként és a zsüri tagjaként 2013-ban alkalmam volt a szegedi Néprajzi Tanszéken alakult Vallásnéprajzi Kutatócsoport érdekében eljárni és az MTA akkori elnökét, meg a zsürit felvilágosítani a téma fontosságáról, Bálint Sándor és Scheiber Sándor tudományos örökségének jelentőségéről. Sajnálom, hogy a tanszéki kutatócsoport az MTA jelenlegi viszonyai között nem kapott lehetőséget a folytatásra... Az új névre keresztelt intézethálózat, s benne a tanszéki kutatócsoportok további sorsát ma még nem ismerjük. Az ELKH vezető testülete csak most kezdi el a munkáját. (Bízzunk benne, hogy a testület elnöke és néprajzos tagja tisztában van a vallásnéprajzi kutatások jelentőségével.)

Jó volna a tanszéki kutatócsoportot visszaállítani és a szegedi néprajzi műhelyt továbbra is erősnek tudni. A sikeres utóbbi három évtized után sikeres újabb évtizedeket kívánok a szegedi néprajzi oktatásnak, kutatásnak nemcsak a közeli centenáriumi, hanem 2029 után is!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

**Köszöntő a magyarországi egyetemi néprajzi oktatás
intézményes megindulásának,
a szegedi néprajzi tanszék alapításának 90. évfordulója alkalmából**

Tisztelt Megjelentek!

Elöljáróban köszönöm a megtisztelő fölkérést a kiemelkedő jelentőségű alkalmából szervezett ünnepség egyik köszöntőjeként! A Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének megtisztelő meghívása a magyarországi egyetemi néprajzi oktatás intézményes megindulásának 90. évfordulója alkalmából kiváló lehetőséget kínál a közvetlenül érintett nagy hagyományú és eredményesen működő intézményen túl, általános észrevételek, talán egy kis túlzással, részleges helyzetértékelés megfogalmazására is.

A hazai szaktudomány szerves és komoly szegmensét jelentik a felsőoktatási néprajzi intézmények. Eredményeik, problémáik egyaránt alapvető jelentőséggel formálják a szélesebb néprajzi terület minőségét is. Nem túlzás azt leszögezni, hogy a néprajztudomány, kulturális antropológia – de meg merem kockáztatni, hogy a bölcsészettudományok – általános aktuális állapotáról, megítéléséről, társadalmi hasznosságának fel- és elismeréséről talán minden más területhez mérten gyorsabb és érzékenyebb képet tükröznek az egyetemi tanszékek működésének napi jellemzői. S itt, bár nyilvánvalóan kerülöm az ünneprontás szándékát, de nem állom meg, hogy pl. az egyetemi oktatók

bérezésének újmagyarul szólva „*sajátos*” alulértékelttséget jelző színvonalát vagy inkább színvonaltalanságát azért szóba hoztam. A hazai egyetemi oktatási intézmények helyzetének alapos megismerése elengedhetetlen a szaktudomány hiteles összképéhez és önképéhez.

Számos kérdés merülhet föl a 90 éves szegedi évforduló apropóján. Miként változott, alakult a hazai néprajzoktatás helyzete, megítélése szaktudományi szerepvállalása és értékelése az évtizedek során? Hogyan integrálható eredményesen a hazai egyetemi közeg a szaktudományi szférához? Megfelelően reprezentálja-e a hazai néprajzi felsőoktatás tudományszakunkat a társadalmi párbeszédben? Miként kapcsolhatók a hazai egyetemeken korábban végzett és jelenleg zajló, számos esetben kiemelkedő egyéni tudományos karriereket eredményező tudományos munka eredményei a jelenkori kutatási és tudományos kihívásokhoz? A paradigmaváltás, a szinte ciklikusan felmerülő diskurzus igénye milyen együttműködési, hálózatosodási folyamatokat generált a múltban és milyeneket formál a jelenben? Miként lehetséges a néprajzi felsőoktatás keretei között a nemzetközi együttműködések menedzselni? S végül a Néprajzi Múzeum főigazgatójaként engedtessek meg, hogy számomra kiemelten fontos: milyen képzési megoldások segíthetik elő az új múzeumi munkatársak szakirányú képzéseit?

Ezen kérdések közül a szegedi tanszék működését kívülről ismerőként is egyértelműnek látszik, hogy mindegyikkel kapcsolatban hangsúlyos és példaértékű válaszok adhatók a most alapítására emlékező intézmény részéről. Nem az én tisztem és nyilvánvalóan nem is vagyok hozzá eléggé fölkészült, hogy magamra vállaljam a válaszok megfogalmazását. De engedtessek meg, hogy jelezsem elkötelezettségemet, érdeklődésemet mindezen témák iránt.

A szegedi tanszék munkatársaival kiváló szakmai, baráti viszonyban lévőnek érzem magam. Minden korábbi tapasztalatom, s nem csak a meghívott előadóként megismert szakmai és pedagógusi minőség, hanem a magával ragadó vendéglátói képesség is – sokan vannak, akik értik ezt az utalást, szerintem – meghatározó élményeket eredményezett.

A köszöntő műfaja sok lehetséges irányt tesz lehetővé. A személyes, szubjektív hangvétel éppúgy jellemezheti, mint az objektív, szakszerű elemzés, vagy a múltidézés és a jelenkori tevékenység részletes vagy vázlatos elemzése. Kérem figyelmüket, hogy a bevezetőként elmondott, általánosnak szánt, szerintem fontos felvetések után, egy rövid kitérőt tessek a múltidézés irányába is.

A 90 évvel ezelőtti történés kínálja az ünnepi alkalmat, de nyilvánvaló, hogy az azóta eltelt évtizedek meghatározó szereplői az alapítókkal összemérhető súllyal jelennek meg a történetben. A néprajz szegedi műhelyének története a 2004-ben megjelent vonatkozó kiváló és adatgazdag kötet révén meg-

ismerhető.¹ A tanszékvezetők, tanárok működésének szaktudományi, illetve intézménytörténeti értékelésére nyilvánvaló okokból nem vállalkozhatom – viszont az 1929-es események és a Néprajzi Múzeum, illetve a szegedi tanszék létrehozásában meghatározó szereplők viszonyára röviden utalni kívánok.

A Néprajzi Múzeum gyűjteményeit bemutató monstre, ún. *zöld könyv*ben két helyen szerepel a szegedi alapító, Solymossy Sándor neve. Időrendben az első említés a fényképgyűjtemény gyarapítói között szerepelteti az 1910-es években.² Solymossy másik említése a Fejős Zoltán által írt *Útmutató* fejezetben szerepel, ahol a néprajz magyarországi intézményesülésének folyamatát elemezte a szerző.³ A korszakban a Néprajzi Múzeum mint egyetlen néprajzi intézmény léte korántsem volt ideális, sem belülről a személyi feltételek, az ott dolgozó szakemberek száma, az anyagi források dolgában, sem a néprajz egészének fejlődése szempontjából. Soha nem szerencsés egyetlen centralizált központban művelni a tudományos tevékenységet. Ezzel összefüggésben került fel az 1920-as években önálló kutatóintézet/ek alapítása.⁴ Elhúzódó vita bontakozott ki, melyben a merev múzeumi álláspontot Viski Károly, míg az opponáló szerepet Solymossy Sándor játszotta.⁵ A szereplők ismeretében nem meglepő, hogy elsősorban a folklórkutatás intézményi bázisának és önálló archívumának kialakítása körül csaptak össze a vélemények. A Néprajzi Múzeum kontra más intézmény ésszerűtlen szembeállítását – milyen fontos ezt ma is hangsúlyozni! – elutasító Bátky Zsigmond az MTA alatt kialakítandó kutatóintézmény kialakítását hangsúlyozta⁶ – nos, ez sem aktualitás nélküli napjainkban! A monopolizáltan múzeumi korszakot éppen a szegedi tanszék indulása zárta le 1929-ben a rendszeres egyetemi oktatás megindulásával, egészséges irányban kiegészítve a Néprajzi Múzeum korábbi szerepét. Erre is emlékezhetünk tehát a mai napon, hangsúlyozva, hogy a szembenállás időszakát egyértelműen a támogató szövetségi állapot kell hogy jellemezze a jelenben. S hogy ez, a múzeumok és az egyetemek közötti együttműködés nem csak Magyarországon foglalkoztatja a szféra szereplőit, kiválóan alátámasztja egy friss külföldi jelzés. Megítélésem szerint számunkra is közvetlenül irányjelző értékkel bírnak a németországi múzeumi kutatásokat támogató Volkswagenstiftung által megfogalmazott, tapasztalataikat összegző deklaráció⁷ összesen 10 pontja közül az alábbiak:

¹ Összefoglaló jelleggel és a korábbi irodalom alapos bemutatásával: Barna–Juhász–Pusztai 2004.

² Fogarasi 2000. 738.

³ Fejős 2000. 38.

⁴ Vö. Sebestyén é. n. Idézi Fejős 2000. 38.

⁵ Viski 1927a; 1927b; Solymossy 1927. Idézi Fejős 2000. 38.

⁶ Bátky 1933.

⁷ Fordította Kuti Klára, forrás: <https://www.volkswagenstiftung.de/aktuelles-presse/aktuelles/dem-auftrag-gerecht-werden-finanzielle-personelle-und-ideelle-staerkung-der-forschung-in-museen-gefordert> (Letöltés időpontja: 2019. június 2.)

6. A múzeumok és az egyetemek kooperatív és gyűjteményközpontú kutatásai hozzájárulnak a „kis szakok” és a tudás sokrétűségének fenntartásához.

7. Növelni kell a múzeumok tudományos munkatársainak számát, hogy a gyűjteményi tárgyakból kiinduló érdemi kérdések és kutatási szempontok jöjhessenek létre.

8. Az egyetemi oktatás innovatív impulzusokat nyer a gyakorlatközpontú gyűjteményi kutatásokból.

9. Csak távlati szemléletű múzeumirányítás és rizikóvállaló egyetemi döntéshozók kezdeményezhetnek újszerű kutatási együttműködéseket.

A fentiekben megfogalmazottakkal összhangban a néprajzzal kapcsolatban működő intézményeknek a közös felelősségnek a tudatában kell tevékenykedniük. A felsőoktatásban több egyetemi alap- és mesterszakon kötelező múzeumi gyakorlatok színtereként az országos és a vidéki múzeumok és az azokban dolgozó tudományos munkatársak közvetlenül is hozzájárulnak a kutatóképzéshez és más téren is egyre elevenebb az együttműködés. Amikor a néprajztudomány vagy a múzeumok, tanszékek és intézetek jövőjével kapcsolatban szóba kerülő kérdésekre keressük a válaszokat, rendszerint felmerül a társadalmi hasznosság értékelése. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a jelenben zajló folyamatokban érvényesíthető szerepvállalási lehetőségek jelentőségét a néprajz és a kulturális antropológia művelői számára.

Összegzésképpen csak ismételni tudjuk, miszerint a magyar néprajzi örökség és kutatás egyik legjelentősebb szegmense az egyetemi tanszékeken, így a most ünnepezt, a legnagyobb hagyománnyal rendelkező szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéken folyó munka. Az itteni alap- és alkalmazott kutatások komoly muníciót adnak a néphagyományban rejlő örökség mind szélesebb körben történő megismertetéséhez, de legalább ennyire fontos, hogy a különböző kutatóintézetekben és a múzeumokban folyó elméleti kutatásokhoz is. Tehát nem lehet indifferens szakmánk számára a néprajzi felsőoktatási intézmények, tanszékek helyzete, az itt dolgozó munkatársak felkészültsége és elhivatottsága a közös ügy iránt. A néprajzi felsőoktatás csak a magyar néprajzi kutatások egésze szempontjából értelmezhető, attól elválaszthatatlan, annak alakulására meghatározó jelentőséggel bír. Létkérdés a megfelelő, gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkező utánpótlás kinevelése. Együttműködésre vagyunk ítélve.

Ennek jegyében köszöntöm a szegedi tanszék minden korábbi és jelenlegi munkatársát, oktatóját, tanszékvezető professzorát és tanítványait!

Köszönöm, hogy meghallgattak!

KEMECSI LAJOS

Felhasznált irodalom

- Barna Gábor–Juhász Antal–Pusztai Bertalan
2004 *A néprajz szegedi műhelye*. Szeged
- Bátky Zsigmond
1933 Tárgyi néprajzi feladataink és akadémiánk. *Ethnographia* 4: 15–21.
- Fejős Zoltán
2000 Útmutató néprajzi gyűjtemények értelmezésére. In: Fejős Zoltán (főszerk): *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 9–49.
- Fogarasi Klára
2000 Fényképgyűjtemény. In: Fejős Zoltán (főszerk): *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 729–776.
- Sebestyén Gyula
é. n. *Állandó Néprajzi Bizottság és Magyar Néptudományi Intézet*. Budapest
- Solymossy Sándor
1927 Magunk ügyében! (A szerkesztő nyilatkozata). *Ethnographia* 38: 127–132.
- Viski Károly
1927a A magyar tudánypolitika alapvetése. *Néprajzi Értesítő* 19 (1): 35–45.
1927b Válasz Solymossy Sándornak. *Néprajzi Értesítő* 19 (3): 120–123.

Van tovább!

Nagy ünnep ez a mai. Nagy ünnep a szegedi néprajzi tanszéknek és nagy ünnep mindannyiunknak, akik ezt a diszciplínát műveljük – a néprajztudomány egészének. És ezek nem üres frázisok, nem szóvirágok csupán. Nagy belső örömmel töltött el, amikor Simon Andris – nekem barátom, hivatalosan tanszékvezető egyetemi docens – megkeresett, hogy pár köszöntő szót én is mondjak a mai ünnepségen.

A jeles évfordulók alkalmával egy pillanatra megáll az idő, alkalmunk van visszaemlékezni, önmagunkba tekinteni, hogy hol is állunk ebben a világban és elgondolkodni a jövőn. A mai gondosan, az ünnepség súlyához, jelentőségéhez méltóan megrendezett programban nálamnál sokkal avatottabb kollégák mutatták be a tanszék történetét és rendkívül értékes munkáját. Engedjék/engedjétek meg, hogy rövid köszöntőmben a személyes meglátásai-

mat, kötődéseimet és a szakmai társintézményi látószögemből fakadó gondolataimat osszam meg.

Az első szavam a gratuláció, első gesztusom a főhajtás a szakma – szó szerinti és nem szocialista értelemben vett – úttörője, a magyar néprajztudomány legelső tanszéke előtt! Az elsőség érdemét, a hazai intézményesült néprajzi egyetemi oktatás megalapításának jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Azért gyűltünk ma össze ennyien a Kárpát-medence négy égtájáról, hogy tisztelegjünk az alapító Solymossy Sándor és minden, a tanszéken őt követő néprajzos előtt, akik ebben a 90 esztendőben itt dolgoztak.

Balogh Balázs a köszöntőbeszédét tartja

A második szavam a köszöneté. Kettős köszönet ez. Balogh Balázsé és a Néprajztudományi Intézeté. Személyesen köszönöm, amit kaptam ettől a tanszéktől. Juhász Antal a doktori bizottságom elnöke, Bellon Tibor pedig a doktori értekezésem egyik opponense volt majd két évtizeddel ezelőtt. Aztán a megannyi konferencia, kutatási projekt, néprajzi rendezvény kapcsán szövődő barátságok, elmélyült beszélgetések a tanszék oktatóival, hihetetlenül sok személyes élménnyel gazdagítottak. És itt játszanak egymásba, kerülnek átfedésbe és erősítik egymást a személyes, baráti találkozások és a hivatalos, szakmai, sokszor az intézményeink együttműködésével szervezett rendezvények, események. Legyen szó Barna Gábor – akihez részemről a fiatalabb

kolléga tisztelő barátsága fűz 25 éve – SIEF-konferenciájáról, vagy az intézetünkben folyt *Hármashatár* kutatásról, illetve a jelenleg zajló szlovén–magyar OTKA-projektről Mőd Laci részvételével – az együttműködés mindig harmonikus együttgondolkodást is jelentett. A Néprajztudományi Intézetből többen voltunk felkért vendégelőadói a tanszéknek, de ezenkívül is említhetnénk számtalan szakmai eseményt, amely megannyi közös élményt nyújtott, gyümölcsöző szakmai hozadékkal járt. Intézményi szinten elég, ha azt az együttműködési szerződésünket említem, amelyet két hónapja Varga Sanyi iniciálására a Choreomundus program kapcsán kötöttünk. Nem is nosztalgizok tovább, nem is említek több kapcsolódási pontot, baráti kötődést.

A gratuláció és a köszönet után viszont a harmadik gondolatom az aggodalomé. Örvénylik körülöttünk a 21. század. A politikai és gazdasági érdekek felülírnak minden tudományos szempontot. Néprajzi–népművészeti nagyhatalom Magyarország. Ezért rengeteget tett tudományunk, köztük jelesül, úttörőként a szegedi néprajzi tanszék. Míg a nemzeti ünnepek politikai beszédeinek fő kiegészítő kellékeivé vált a népzene, a néptánc, a népviselet – olykor Berecz Andris egy mesét is elmond –, közben végveszélyben vannak a néprajz utánpótlását biztosító egyetemi tanszékek és a legnagyobb kutatást végző bázis, az egykori akadémiai kutatóintézet. Mindannyiunk számára fontos és örvendetes, hogy a tudományos kutatás mellett (amelyre nem kapnak ők se külön támogatást), de a néprajz értékeinek közgyűjteményi bemutatását is szolgáló Skanzenben Erdély tájegység épülhet, és hogy a Néprajzi Múzeum új épületet kaphat, hiszen ezek össz-szakmai érdekek. Az is örvendetes, hogy a Hagyományok Háza épülete sok milliárdért felújított és soha ennyi pénzt nem kapott az amatőr népművészeti mozgalom a Csoóri- és Halmos-programokon keresztül. De vajon meddig mehet ez így tovább, hogy a bokréta ugyan a kalapon van (az fontos, mondhatnám *az* a fontos!), de az egyetemi képzés óriási nehézségekkel küzd, az egykori akadémiai intézet jövője pedig (a tanszékek mellé rendelt kutatócsoportok kilátásaival együtt) finoman fogalmazva is ködös, bizonytalan. Nem lehet nem észrevenni, hogy egy hajóban ülünk, most már egy minisztérium vezérlése alá is vonva. A hallgatói létszám, a gazdasági hasznosság, a megtérülési ráta Bermuda háromszögében hová lesz a tudomány hajója? Ki akar majd holnap néprajzos hallgató lenni, ki akar majd holnap Magyarországon élni? (Az idén érettségizett lányom gimnáziumi osztályából a diákok több mint fele – pontosan kétharmada – külföldön kezdi meg már az egyetemet is!) E közös aggodalomban kell valamit tennünk az egyetemi tanszékeken és minden más néprajzi intézményben! Ahogy Lászlóffy Aladár költő mondta a 80-as évek román diktatúrája alatt: *„Elhiszem, tudom, hogy minden erősebb nálam. De nem tudom feloldani ezt a szentté vált görcsöt, mely egyedül éltet: hogy nem, hogy nem engedem!”*

Ma ünneplünk, hiszen büszkék lehetünk – van mire. De holnap jönnek a hétköznapok egyre tornyosuló nehézségei, hiszen hol van már az a világ, amikor tizenöt-hússzoros volt a túljelentkezés a bölcsész szakokra... Nem nézhet-

jük tétlenül, hogy megsemmisüljünk, hiszen a kor változó társadalmának és kultúrájának releváns vizsgálatára kész és képes tudomány vagyunk. Kell, hogy erőnk legyen a hétköznapiok küzdelmeiben is helytállnunk, hogy felvegyük a lépést a felgyorsult világ elvárásaival, hogy megadjuk a válaszokat az új kihívásokra. Szilágyi Domokos soraival:

*„Adjatok erőt a hétköznapiokra
az ünnepekre talán még futja.
Mindig-váratlan halálunk előtt
élnünk erőt, és túlélnünk erőt.
Lépést tartani – lélek se rebben –,
lépést tartani szerelemben,
undorban, bájban, nyomorban, félszeg
napokon legyőzni a félszet,
teremni feledést, amely gyógyít,
hazugságot, amely nem lódit,
teremni, teremni, teremni erőt,
a hétköznapiokra az ünnep előtt.”*

Így záró szavaim minden odds, minden számszerű esély, minden valószínűség *ellenére* pozitív. Hiszem, hogy van jövője a tudományunknak, csak jobban kell forgatni magunkat, ahogy Erdélyben mondják. Hiszem, hogy a 90 éves szegedi néprajzi tanszék megéri a 100 éves jubileumot, és akkor együtt ünnepelve már szebb jövőképről társalgunk majd a következő 100 év esélyeiről és lehetőségeiről! Mert Bálint Sándor keresztény optimizmusával vallom: hogy van, hogy van, hogy van tovább!

BALOGH BALÁZS

* * *

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

Könyv és fénykéпкиállítás a brúkról Vietnamban (2018–2019)

2017 decembere és 2019 februárja között négy alkalommal (2017. december 1–11.; 2018. június 1–28.; 2018. október 2–20.; 2019. február 16.–március 15.) közel három hónapot töltöttem Vietnamban. Többszöri kint-tartózkodásom célja *Istenek, ősök és sámánok* című néprajzi fénykéпкиállításom vietnami helyszíneken való bemutatása, illetve 2008-ban megjelent könyvem (*Dacolva az elkerülhetetlennel. Egy közép-vietnami hegyi törzs, a brúk kultúrája és vallása. Válogatott tanulmányok*. [Kultúrák keresztútján, 8.] Budapest, L'Harmattan, 371 p.) vietnami nyelvű megjelen(t)ése volt. A két vállalkozást döntően a hanoi Magyar Nagykövetség (személyesen dr. Öry Csaba nagykövet) szervezte és szponzorálta; emellett egyes utazásaim költségeit a Pécsi Tudományegyetem („A PTE utazó nagykövete” program), illetve az MTA I. Osztály (utazási keret) is támogatta.

Az *Istenek, ősök és sámánok* című néprajzi fénykéпкиállításomról, ami 2010 októbere és 2015 júniusa között Magyarországon, illetve Szerbiában vándorkiállítás formájában 13 helyen volt megrendezve (időbeli sorrendben: Mezőkövesd/Matyó Múzeum; Sopron/Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága Soproni Múzeum; Mátészalka/Szatmári Múzeum; Budapest/MTA Jakobinus Terem; Pécs/Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága Janus Pannonius Múzeum; Nagyatád/Városi Múzeum; Szentendre/Szabadtéri Néprajzi Múzeum Skanzen Galériája; Újvidék [Novi Sad]/Fényképszeti Egyesület, Apollo Centrum; Zenta [Senta]/Zentai Városi Múzeum; Szabadka [Subotica]/Városi Múzeum [ez utóbbi három a Szerb Köztársaságban]; Szombathely/Szombathelyi Képtár; Miskolc/Herman Ottó Múzeum [Papszeri épület]) a *Néprajz Hírek* hasábjain a vállalkozás kezdetén már beszámoltam. (Ld. *Istenek, ősök és sámánok. Egy vietnami hegyi törzs, a brúk vallása*. Vargyas Gábor kiállításai Budapesten és vidéki városokban. *Néprajzi Hírek*, 40. 2011/3: 51–54.). Ezért e helyütt csak a legszükségesebbeket ismételem meg.

A kiállítás célja nem „szép” képek bemutatása volt egy távoli egzotikus kultúráról, hanem az, hogy közel 25 évnyi tudományos munka alapján, az általam felhalmozott nagy mennyiségű vizuális anyagra építve egy vietnami hegyi törzs, a brúk *vallásáról* – a múzeumlátogató közönség számára élvezhető formában – *tudományos keresztmetszetet* adjon. Ilyen típusú néprajzi fénykéпкиállítás Vietnamban – vietnami kollégáim egybehangzó véleménye szerint – még nem volt. A kiállítás négy nagyobb tematikai egységre tagolódott. Az első, rövid bevezető egység általában a brúk kultúrát (a falut, a házakat), a

brú embereket, illetve a létük keretét szolgáló tájat mutatta be; a második az agrárciklust és a hozzá kapcsolódó mezőgazdasági rítusokat, a harmadik a temetkezést, a negyedik a samanizmust. Mivel a cél mindenekelőtt teljes rítusok és vallásos folyamatok tudományos, illetve didaktikai szempontokat követő bemutatása volt, a fotók nem önmagukban, ahogy az konvencionális fotókiállításokon általában szokásos, bekeretezve, paszpartuzva, mint önálló képek, hanem 1–4 db fotót tartalmazó, 10 mm vastag préselt falemez *tablókon* (250 grammos matt fotópapírra nyomtatva), folyamatanalízis formájában kerültek bemutatásra. A kiállítás teljes anyaga 75 tabló (15 darab 100x70 centiméteres „nagy” és 60 darab 70x50 centiméteres „kicsi”), rajtuk 163 darab fotóval. Minden egyes fényképet háromnyelvű fényképmagyarázatok (vietnami, angol, francia) kísérték, a fényképek alá nyomtatva. A kiállításokhoz 30 db színes fotót tartalmazó, kétnyelvű (vietnami és angol) katalógus járult, amelyet a Vietnami Magyar Nagykövetség adott ki, Hanoiban, 250 példányban (2018). (*Thần Linh – Tổ Tiên – Thầy cúng/Divinities – Ancestors – Shamans*. A kiállítást rendezte, a katalógust írta és a fényképeket készítette: Vargyas Gábor).

A Vietnam Museum of Ethnology főbejárata, Hanoi

A kiállítást három helyszínen: Hanoiban, a Vietnam Museum of Ethnology-ban (2018. október 12.–2019. január 31.), Ho Chi Minh City-ben (vietnami rövidítéssel TP. HCM, egykor: Saigon/Sài Gòn), a Museum of Fine Arts-ban (2019. február 21–28.), és Khe Sanh-ban (Quảng Trị tartomány), a helyi nemzetiségek (brúk és pakoh-k) számára 2017-ben megnyitott impozáns kultúrházban állítottuk ki (megnyílt: 2019. március 7.).

A brú és pakoh nemzetiségek számára épített kultúrház Khe Sanh-ban

Az első két kiállítás színhelye magától adódik: az egykor két részre tagolt Vietnam két legjelentősebb metropolisza, illetve fővárosa (Hanoi és TP. HCM), amelyek nemzetközi szinten is kiemelkedő múzeumokkal rendelkeznek. A francia közreműködéssel épült, 1997. november 12-én, a vietnami Frankofónia Ünnepek és csúcstalálkozó alkalmából, Jacques Chirac francia államelnök jelenlétében megnyitott Vietnami Etnológiai Múzeum, amely 4,5 hektáron fekszik, s kertjében 10 fontos vietnami nemzetiség építészeti örökségét bemutató szabadtéri múzeum is működik, ma – egybehangzó vélemények szerint – Délkelet-Ázsia legjobb (néprajzi) múzeuma. Ezzel az intézménnyel alapítása óta kapcsolatban állok, alapító igazgatója, Nguyễn Văn Huy, első terepmunkám (1985–1989) idején a Vietnami Társadalomtudományi Akadémia Néprajzi Intézetének (amellyel együttműködve végeztem kutatásomat) igazgatóhelyettese volt. A saigoni Szépművészeti Múzeum jelentőségét az adja meg, hogy a városközpont egyik legnépszerűbb, leglátogatottabb múzeuma, amely szépművészeti tárgyak mellett gyakran állít ki néprajzi és régészeti anyagot is. A Khe Sanh-i kiállításnak három tény kölcsönöz különösen nagy jelentőséget. Először, ez az a helyszín (brú nemzetiségi terület), amelynek környékén egykor terepmunkámat végeztem; a megnyitón a környékből érkező brúk is részt vettek, a képeken látható személyek közül többen is élnek még, közülük ketten jelen is voltak. (Ld. alább.) Másodszor: az időközben végbement elképesztő méretű kulturális változás, akkulturáció következtében a Khe Sanh környéki brúk – saját állításuk szerint – az itt bemutatott szokások és rítusok döntő többségével felhagytak. A kiállítás így nem várt módon, *mementó*ként, önmagán túlmutató értelmet és jelentőséget kapott. Harmadszor: a kiállítás a hanoi Magyar Nagykövetség és a Magyar Tudomá-

nyos Akadémia ajándékként, illetve az én személyes ajándékomként „örök-re” itt maradt, a kultúrház keretében formálódó helyi múzeum *állandó kiállításaként*. Mindez együttesen: a 30 év utáni „feedback”, a kiállítás politikai felhangja és a vizionálás okozta érzelmi emelkedettség kivételes jelentőséget, rendkívül meghatott ünnepi hangulatot kölcsönzött a kiállításnyitónak.

A hanoi kiállítás megnyitója, balról jobbra Öry Csaba nagykövet, Phạm Văn Đức, a Vietnami Társadalomtudományi Akadémia alelnöke, Vargyas Gábor és Võ Quang Trọng, a múzeum igazgatója

A hanoi kiállítást vietnami részről prof. Phạm Văn Đức, a Vietnami Társadalomtudományi Akadémia (a múzeum is ez alá tartozik!) alelnöke, magyar részről dr. Öry Csaba nagykövet és jómagam, a TP. HCM (saigoni) kiállítás Baloghdi Tibor saigoni főkonzul és Balázs Áron, a hanoi nagykövetség beosztott diplomatája (kulturális ügyek) – utóbbi mindhárom kiállítás lebonyolítását egy személyben felügyelte és koordinálta nagy hatékonysággal – nyitotta meg. Mindkét megnyitó után angol nyelvű kiállításvezetést tartottam a résztvevő politikai vezetőség és a diplomácia testületek megjelent tagjai számára. A Khe Sanh-i megnyitó kezdetén a helyi brú „hagyományörző” csoport „népviseletbe” öltözött tagjai léptek fel énekes-táncos műsort adva, diszkófényel kivilágítva, 1000 decibelre kihangosítva – jól illusztrálva a már említett elképesztő kulturális változást. Ezt követően a kiállítást Phạm Trọng Hồ, a Hương Hóa (Khe Sanh) kerületi (*huyện*) Népi Bizottság alelnöke és Nguyễn Phú Sơn, a Kulturális és Információs Osztály vezetője, illetve magyar részről Balázs Áron beosztott diplomata (kulturális ügyek) nyitották meg. Mindannyian

hangsúlyozták a gesztus fontosságát, amelynek köszönhetően a fényképek 30 év után visszakerültek oda, ahol eredetileg készültek, azok közé, akiket megilletnek – a brúk körébe. Ezt követte – érzelmi csúcspontként – brú nyelven elmondott kb. 10 perces beszédem, amelyben a jelen lévő brú iskolások-kollégisták számára az anyanyelv és a saját kultúra megőrzésének fontosságát hangsúlyoztam. Végül a Vietnamban kulturális eseményeken (így Hanoi-ban és Khe Sanh-ban is) szokásos szalagátvágás és virágajándék után a kiállítás és a könyv bemutatása, dedikáció és fényképezkedés zárta a megnyitót.

Szalagátvágás a hanoi kiállításnyitó alkalmából, balról jobbra Võ Quang Trọng, a múzeum igazgatója, Phạm Văn Đức, a Vietnami Társadalomtudományi Akadémia alelnöke, Öry Csaba nagykövet és Vargyas Gábor

A három kiállítás szakmai és közönségsikerét a megnyitón résztvevők magas (politikai) beosztásán és nagy számán, illetve a szóbeli visszajelzéseken túl többek között az is bizonyítja, hogy beszámolt róla a vietnami állami televízió (<https://www.youtube.com/watch?v=kALHzAJND4I>); hogy Saigonban 1 órás TV-talkshow-t készítettek velem; hogy 30 perces interjút adtam a *Viet Nam News* számára, illetve hogy számos sajtóorgánumban jelent róla meg rövidebb-hosszabb tudósítás.

A legbüszkébb talán mégis a Vietnam Museum of Ethnology ma már nyugdíjas alapító igazgatójának, Nguyễn Văn Huy-nek a facebook bejegyzésére vagyok: „*Ez egy csodálatos etnográfiai kutatás. A képek lenyűgöző részletességgel mutatják be a valóságot. A bemutatottak közül sok szokás [eddig]*”

még nem volt ismert. [De] Ha belegondolunk, ez szomorú. A vietnami etnográfusok nem képesek ilyen kiállításokat rendezni saját hazájukban, [nem tudják az anyagukat] ilyen elevenen bemutatni. Vajon hol [van] a hiba? Egy kiállítás, amit érdemes megnézni a VME-ben. Köszönöm Gábor professzornak!”

A Khe Sanh-i kiállítás külön érzelmi hozadéka volt, hogy 2018-ban, majd 2019-ben is, ha csak másfél, illetve egy nap erejéig is, de 30 év után visszatérhettem egykori terepmunkám színhelyére, Dong Cho faluba és a környékbeli falvakba. Ez ugyan sok tekintetben fájdalmas élmény volt, mert szembe-sülnöm kellett a teljes kultúraváltás folyamatával, sok brú barátom elhalálozásával, a vízzáró gát miatt kiszáradt valamikori folyómeder, illetve a betonút mellé áttelepített brú falvak és bennük cementházak, illetve fölējük magasodó szélkerekek (!) látványával, mégis életben találtam néhány, számomra nagyon fontos személyt. Egy év után ismét viszontláttam legkedvesebb egykori barátom, legjobb adatközlőm, szállásadó gazdám, *mposaq* Toan özvegyét, *mpiq* Toan-t, aki – hogy változnak az idők! – a közeli határ másik oldaláról, Laoszból érkezett családotul az eseményre, a fia révén kölcsönkapott légkondicionált autón.

Mpiq Toan és Vargyas Gábor a Khe Sanh-i kiállítás megnyitása előtt

Mpiq Toannal terepmunkám 1989-es lezárulta óta többször is találkoztunk: először 1996-ban, Laoszban, közvetlenül a laoszi–vietnami határ mellett, ahova *mposaq* Toan 1992–1993 táján bekövetkezett halála után költözött, újra férjhez menve; 2007-ben Dél-Vietnamban, az áttelepített brúk között, Đắc Lắc tartományban végzett újabb terepmunkám során, amikor is mobiltelefonos kapcsolatfelvétel (!) után vállalkozott férjével együtt egy kb. 600 kilométeres, 1,5 napos útra, hogy Laoszból iránytaxin meglátogasson engem és

távokra szakadt rokonait-barátait; s végül 2018 júniusában, amikor a hanoi kiállítás előkészületei közepette, 29 év után először látogattam vissza – saját költségemre – egykori terepmunkám színhelyére, Dong Cho faluba, ahova ő hozzávetőleg negyed évszázad után ugyancsak először tért vissza, immár motorbiciklin. A Khe Sanh-i kiállításnyitó ily módon 35 évnyi kapcsolatot koronázott meg: a tőlem kapott virágcsokrot (a brúk között nem szokás virágot adni) szégyenlősen büszke megjegyzése szerint „a házioltárán fogja örökre megőrizni”.

Egy másik nagyon közeli barátommal, a mára már nem létező Labuiq falu főnökével, *achuaih* Hương-el épp 2019-ben volt 30 éve, hogy legutóbb láttuk egymást. Róla csak annyit tudtam, hogy amikor az 1990-es években a Khe Sanh környéki brúkat áttelepítették a vízzáró gát építése miatt, nem voltak hajlandók elfogadni az állami ajánlatot a „kövesút” mellé való településre és egy távoli hegyre vonultak vissza. Most a Khe Sanh-i eljáróság előzékenységének köszönhetően sikerült megtalálnom és meglátogatnom őket: a civilizáció a távolság ellenére is utolérte őket, áttértek protestáns hitre, katonai híradótorony magaslik a falujuk fölött. *Achuaih* Hương-el, aki magas életkora miatt mára gyakorlatilag elvesztette hallását, alig tudunk beszélgetni, de a vietnami sajtót bejárta az a fénykép, amikor a viszontlátás örömeben megöleltem, felemeltem, s mint egy kisgyermekkel, körbe pörögtünk.

18 PHÓNG SỰ - KÝ SỰ THỨ SÁU 12-4-2019 **tuổi trẻ**
nguyenviet@tuoitre.com.vn

Cuộc trở về của giáo sư Gábor

Ông Gábor chụp cảnh bản Đông Cho năm 1989 Ảnh: QUỐC NAM/CHỤP LẠI

Món quà của ông Gábor
Lần trở về này, ông Gábor mang theo gần 200 bức ảnh in trên 75 tấm panô về văn hóa người Vân Kiều mà 30 năm trước ông đã chụp, để trưng bày tại nhà sinh hoạt cộng đồng người Vân Kiều ở Hương Hóa. Ông tặng luôn cho huyện bộ ảnh cùng cuốn sách *Bất chấp định mệnh* ông viết về văn hóa người Bru - Vân Kiều để lưu giữ nét văn hóa truyền thống. Ông muốn những người bạn Vân Kiều đừng bao giờ quên văn hóa của riêng mình.
Ông Balazs Aron - bí thư thứ nhất phụ trách văn hóa, giáo dục và truyền thống Đại sứ quán Hungary tại VN, nói những bức ảnh của Vargyas Gábor đã được trưng bày nhiều nơi ở Hungary: "Và cuối cùng, chúng tôi mang những bức ảnh này về đúng nơi nó thuộc về".

Ông Gábor (trái) ôm cháu gái làng như bạn thân lâu ngày gặp lại
Ảnh: TRONG LỀ

30 năm trôi qua, nhưng với giáo sư Vargyas Gábor - nhà nghiên cứu dân tộc học người Hungary - mới như hôm qua. Ông bước vào ngôi nhà truyền thống người Bru - Vân Kiều ở huyện Hương Hóa (Quảng Trị) thân thuộc như người nhà.

Ông đang học tiếng chuẩn bị Nói giao (20h00 đến 21h00) và (20h00 với báo học tiếng Việt

A Tuổi Trẻ című napilap 2019. április 12.-i száma, amely beszámol Vargyas Gábor látogatásáról 30 év után egykori terepmunkája színhelyén, illetve az achuaih Hương-el való viszontlátásról

Utoljára hagytam *mproaq* Nghé barátomat. Ő 1989-ben az akkori Kelet-Berlinbe kísért rendőrként egy vietnami szövőző csapatot, s – MTA „kikérésnek” köszönhetően – onnan látogatott meg engem Budapesten a rendszerváltás előestéjén. Egy hónapig lakott nálam, az ISFNR budapesti konferenciájára készülve brú folklór szövegeket fordítottunk. (Az esetet részletesen megírtam, ld. Terepmunka, politika, etika. *Ethno-Lore*, XXXIII (2016): 331–351.) A kapcsolat azóta megszakadt közöttünk; most Khe Sanh peremén, nyomorúságos bádogviskóban találtam rá, a társadalmi-kulturális változás nyilvánvaló veszteseként. Sovány vigasz számomra, hogy a kiállítás megnyitóján részt vett, s a katalógust és könyvemet nagy érdeklődéssel forgatta.

A Khe Sanh-i kiállításnyitó után, balról jobbra Đinh Hồng Hải, Giáp Thị Minh Trang, mproaq Nghé, Vargyas Gábor, mpiq Toan és férje, mproaq Achet, Balázs Áron, a hanoi Magyar Nagykövetség beosztott diplomatája (kulturális ügyek)

Kiállításrendezési munkáimmal összhangban és vele párhuzamosan, de külön projektként futott brú tárgyú válogatott tanulmányaim vietnami nyelvű kiadása, amelynek eredményeképp – elképesztően rövid határidő, alig egy év alatt – 2018-ban, a Hanoi Magyar Nagykövetség kiadásában, a vietnami Đông Tây (East-West Culture Company, Hanoi) gondozásában, a Nhà Xuất Bản Dân Trí könyvkiadónál (Hanoi) 1500 példányban megjelent *Dacolva az elkerülhetetlennel* című könyvem. (*Bát Cháp Định Mệnh. Văn hóa và phong tục tập quán người Bru – Vân Kiều*. 434 p. + 16 színes tábla.) A könyv ünnepi bemutatójára 2018. október 12-én, a vele egy esemény keretében megrendezett hanoi kiállításnyitón került sor. A megnyitóbeszédemet követő dedikálás több mint 1 órán keresztül (!) tartott, az akkor rendelkezésünkre álló 100 kötet

az utolsó példányig elfogyott. A kötet jelentőségéről csak annyit, hogy a francia délkelet-ázsiai antropológia néhány klasszikusa, Georges Condominas és Jacques Dournes (akikkel személyes kapcsolatban voltam) után én vagyok az első modern külföldi szerző, akinek írásai vietnami nyelven hozzáférhetők. Így a kötet – egyik méltatója szerint – témáival, szemléletmódjával és módszertanával termékenyítő hatással lehet a vietnami néprajztudományra; nem beszélve arról, hogy hozzáférhetővé vált az immár egyre nagyobb számban kétnyelvű brúk számára is.

Itt kell megemlékezni mindazokról a vietnami kollégákról és barátokról, akiknek oroszlánrészük volt kiállításaim és könyvem létrejöttében és sikerében. Közöttük elsőként Giáp Thị Minh Trang-ot kell említenem: a Magyarországon nevelkedett, de már Hanoiban élő fiatal építész, egyetemi oktató hölgy, aki a napokban védi a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen DLA-dolgozatát, könyvem fordítójaként, a kiállítási katalógus grafikai tervezőjeként illetve a kiállítások kurátoraként egyaránt nélkülözhetetlen szerepet játszott mindkét vállalkozásban. Sokoldalú tehetségénél és szakértelménél csak lelkesedése és kitartása volt nagyobb, személyében új igaz barátot leltem. A kötet vietnami nyelvű szakmai lektorai Đinh Hồng Hải és Vũ Tuyét Lan voltak. Az előbbi – jelenleg a Hanoi Társadalomtudományi Egyetem kulturális antropológia docense – 2007-es féléves terepmunkánk óta legközvetlenebb szakmai munkatársam és barátom. A hatékony és gyors lektorálás mellett nélkülözhetetlen szerepe volt a kiállításrendezés során elkerülhetetlenül felmerülő technikai problémák megoldásában, illetve a vidéki hatóságokkal való kapcsolattartásban. Utóbbi sajnálatosan korán elhunyt kollégám és barátom, Vũ Đình Lợi – akivel 1985–88-ban végeztük együtt a terepmunkát – lánya, aki apja nyomdokaiba lépve maga is a Vietnami Társadalomtudományi Akadémia Néprajzi Intézetének munkatársa, néprajzkutató. Vele közel 15 év után újult fel a kapcsolatunk, egyetlen körbe zárva három és fél évtizedes vietnami tevékenységemet. Végezetül: a Đông Tây kiadó részéről a könyv szerkesztője Nguyễn Ngoan („Nancy”) volt, aki lelkiismeretességéből és ügyszeretetből felejthetetlen példát mutatott, hogy ha a könyv a cenzorálástól (!) a nyelvi lektorálásig minden fordulót akadály nélkül vett, az elsősorban neki köszönhető.

A kiállításrendezéshez és a könyv megjelentetéséhez kapcsolódóan még a következő eredményekről és eseményekről tudok beszámolni. Legelső utam egy konferenciaszerepléshez kapcsolódott. 2017. december 1–4. között részt vettem az International Society for Academic Research on Shamanism (ISARS) második nemzetközi konferenciáján Hanoiban (*Expanding Boundaries: Ethnicity, Materiality and Spirituality*), ahol filmvetítéssel egybekötött előadást tartottam (*Yao Prong. Feast for the helping spirit of the Bru shaman*). Tekintettel arra, hogy ezt megelőzően közel tíz évvel korábban, 2008-ban töltöttem Vietnamban hosszabb időt, újra felvettem a kapcsolatot korábbi vietnami tudományos partnereimmel és intézményeikkel (Vietnam Museum of Ethnology,

The National University, Vietnam Academy of Social Sciences). A kapcsolat-újítás keretében 2017. december 7-én előadást tartottam a Vietnam Museum of Ethnology-ban a brúk között egykor használatban volt, veregetett faháncsból (*tapa*) készült ruhaviseletről, amelyhez kapcsolódóan bemutattam 2016-ban készült, 21 perces filmemet (*Faháncsruha-készítés a közép-vietnami brúknál. Etnográfiai rekonstrukció. / Bark-cloth manufacture among the Bru of Central Vietnam. An ethnographic reconstruction*). Egy nappal később, 2017. december 8-án Hanoiban, a Department of Anthropology, School of Social Sciences and Humanities, National University-n tartottam egy másik előadást (*Feast for the Helping Spirit of the Bru Shaman*), ahol egyetemi körben mutattam be 2001-ben készült, 51 perces filmemet a sámánoltár ünnepről (*Yao Prong*).

A hanoi kiállításnyitó után, balról jobbra Giáp Thị Minh Trang, Vargyas Gábor, Đinh Hồng Hải és Vũ Tuyết Lan

2018-ban, az októberi hanoi kiállításához kapcsolódóan a Vietnam Museum of Ethnology Audiovizuális Laborjával együttműködve elkészítettük *Faháncsruha-készítés* című filmem vietnami verzióját, amelyet a kiállításokhoz kapcsolódóan azóta folyamatosan vetítenek. Ezenfelül megkezdtük, de befejezni nem tudtuk, a sámánoltár ünnepről szóló másik filmem vietnami változatát.

2018. október 17-én az Ecole Française d'Extrême Orient vietnami kutatóintézetének meghívására a francia kulturális központban (l'Espace – Centre Culturel Français de Hanoi) vetített képes előadást tartottam francia nyelven *Le Riz, la Déesse du Riz et la Faucille: le pays Bru aux années 1980 (Quảng*

Tri) címmel. Az előadást megelőzően az EFEO munkatársai félórás videófelvételt forgattak velem.

2019-es utolsó utam során meghívást kaptam Đà Nẵng-ba, a Vietnami Társadalomtudományi Akadémia (VASS) közép-vietnami fiáléjába, az Institute of Social Sciences for the Central Region-ba, ahol 2019. március 11-én előadást tartottam *Photoshopped ancestors* címmel.

Végezetül vietnami nyelvű kötetem bemutatásának utolsó állomása Budapest volt, ahol a Magyarországi Vietnami Értelmiségiek Klubjának szervezésében 2019. november 17-én vetített képes előadás keretében mutattuk be, Giáp Thị Minh Trang-gal közösen.

Mindezzel a másfél éves eseménysorozattal a hanoi Magyar Nagykövetség kezdeményezte és szponzorálta vietnami projektem *de facto* és szimbolikusan is lezárult; hogy a kör végleg bezárult-e, csak a jövő fogja eldönteni.

VARGYAS GÁBOR

* * *

SZEMLE

Önkéntes néprajzi gyűjtők publikációi

Lilikné Badacsonyi Márta: *(Házi)asszony lesz a lányból... Életek és ételek a 20. század első felében Győrújbaráton*. Győrújbaráti Érték Könyv Tár. Palatia Nyomda és Kiadó, Győr, 2018. 153 o.; Katona Katalin: *1956 tanyán. Búvópatak*, 17. évf. 2018. 10. sz. 4–6. o.; Kovács László: *Hangony völgyi tanyak és helynevek*. Hangony Jövője Egyesület, Hangony. 2019. 110 o.

Lilikné Badacsonyi Márta gyermekkorra színhelyén, Mendén, majd jelenlegi lakóhelyén, Győrújbaráton gyűjtött anyagaival jelentkezett a Tradíció Néprajzi Pályázat kiírásaira. Most közreadott kötete győrújbaráti gyűjtéseiből válogat. 2000-ben költözött a faluba. A szülőfaluja, Mende iránti nosztalgia, mondhatni honvágy készítette arra, hogy igyekezzon minél mélyebben megismerni új lakhelye történelmét, népi kultúráját, folklóráját. Háziasszonyként a konyhavilág múltjának feltárásával kezdte gyűjtőmunkáját. A gyűjtés kezdetén régi receptek megismerését tervezte, de a feltáró munka óhatatlanul elvezetett a népelet átfogóbb, gazdagabb megismeréséhez, dokumentálásához. A beszélgetésekből, interjúkból kikerekedtek elbeszélői életének mindennapjai, küzdelmei, ahogy azokat megélték. Könyve ezeknek a beszélgetéseknek füzérét tartalmazza. Emléket állít egy letűnt világnak, egyben asztalt is terít mai hétköznapokra és ünnepekre. Vendégül hív mindannyiunkat, hogy a régi konyha ételeivel az akkori élet emlékeit is továbbadja az utódoknak. A kötet 2015-ös („*Inkább a has fakadjon, mint az étel maradjon!*” *Hagyományok egy parasztasszony háztartásvezetési gyakorlatában a 20. századi Győrújbaráton*) és 2018-as („*Cócújjunk! [dobjuk össze a pénzt!]*”) című pályaműveiből szerkesztett, kibővített, további adalékokkal gazdagított szöveganyagot ad közre.

Katona Katalin nyugdíjas jászberényi pedagógus a Tradíció Néprajzi Pályázat rendszeres, eredményes résztvevője. 2019-ben *Sebestyén Gyula-emlékéremben* részesült. A *Búvópatak* folyóirat 2018. 10. számában megjelent írása az V. Tradíció Néprajzi Pályázat 2016-ban meghirdetett, kiemelt kategóriájára – *1956 emlékezete* – érkezett, kiváló minősítést kapott dolgozatának szerkesztett változata.

Az írás alapvetően forrásközlés, de nem az adatközlők szó szerinti emlékeit, adatait adja közre, hanem azok szerkesztett változatát. A szerző ezt azzal indokolta, hogy a gyűjtés helyszínén 1956 őszén nem történt olyan rendkívüli esemény, amely komoly történelmi figyelemre lenne érdemes, továbbá, hogy az adatközlők nagy részénél az emlékek összemosódtak, keveredtek más történelmi eseményekkel (II. világháború), emlékeik igen szórványosak, ellentmondásosak.

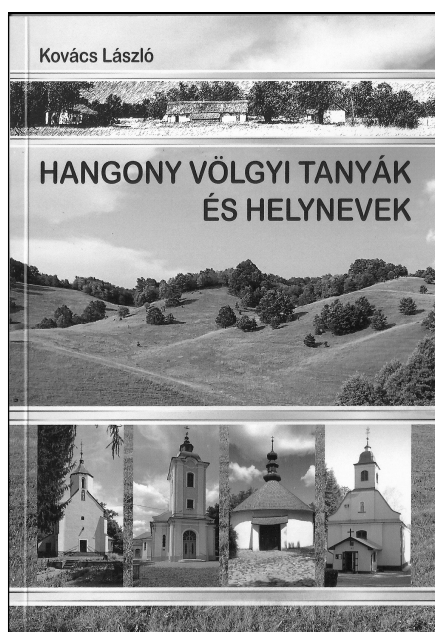
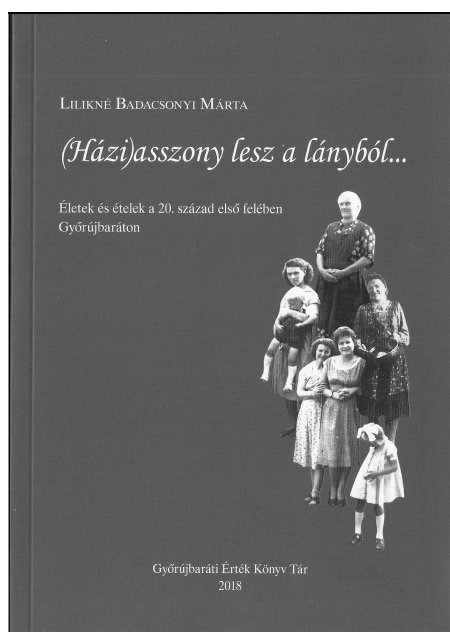
A dolgozat a Jászberény környéki tanyak (Újerdő, Tőtevény) népének emlékeit, reflexióit gyűjtötte össze az 1956-os eseményekről. Témakörei: az 1956-ban gyermekek (óvodások, általános iskolai tanulók), a középiskolások és a sorköteles katonák emlékei, disszidensek történetei, élet az állami gazdaságban, gyűjtés a pestieknek, félelmek, tiltakozások, megtorlások.

A szerző a közölt, szerkesztett visszaemlékezések elemzésére, értelmezésére nem vállalkozott – ez nem is követelmény az önkéntes gyűjtőktől –, noha abban komoly folklorisztikai, társadalomnéprajzi tanulságok feltárására kínálkozott volna alkalom. Néhány figyelemre méltó megjegyzést azonban fűzött a visszaemlékezésekhez, amelyek jelzik problémaérzékenységét.

Rendkívül érdekes a történelmi emlékek összemosódásának felismerése, dokumentálása. Ennek vizsgálata további tanulságokkal kecsegtet: milyen motívumok, történések, személyek jelennek meg különböző történelmi események kapcsán, a valós történelmi időtől elszakítva, ezeknek mi az oka.

Fontos lenne azt is jobban körüljárni, mi az oka az adatközlői elzárkózásnak („nem emlékszem semmire”, „én már senkinek semmit nem nyilatkozom”), amiről olyan plasztikusan ír a szerző.

Végül azt gondolom, az egyik legfontosabb, legizgalmasabb mentalitás-történelmi, népi történelemszemléleti kérdéskör, amely komoly folklorisztikai tanulságokat sejtet az, amiről a szerző a dolgozat végén így ír: adatközlőinek, akikhez nagy reményeket fűzött értelmességük, világos észjárásuk miatt, vajon „átmosták az agyukat?” Igen izgalmas lenne megérteni, hogy miért nyilatkoznak a 2010-es években '56-tal kapcsolatban olyanokat, amelyek a jelenlegi történelmi kánontól szögesen különböznek.

Kovács László 75 éves, önkéntes néprajz gyűjtő. Elismerésre méltó munkássága komoly hozzájárulás Ózd és környéke 19–20. századi népi kultúrájának pontosabb megismeréséhez. 2018-ban *Sebestyén Gyula-émlékéremben* részesült.

Önkéntes gyűjtőtársunk a Tradíció Néprajzi Pályázat indulásától évről évre kiváló pályaművekkel, nemegyszer évente többel is jelentkezett kiírásainkra. Pályázatai mindig figyelemre méltó, értékes anyaggal szolgáltak gyűjtési területe, Ózd és környéke népi kultúrájáról.

Gyermekkorában tanítói biztatására a család rokonságába tartozó idősektől kezdett ismereteket szerezni a 19–20. század elejének viszonyairól. Az elmondottakat egy füzetbe rögzítette, de sajnos ez az idők folyamán megsemmisült.

Miután nyugállományba került, kapcsolódott be az Ózdi Honismereti Kör munkájába. Az első dolgozatát, a *Szentsimon története – A község fejlődése a XX. században* címmel a helyi kör a felnőtt kategóriában III. helyezéssel díjazta. Ugyanezzel az anyaggal a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület pályázatán II. helyezést ért el. 2015-ben a III. Tradíció pályázatára beadott *Barkó katonasorsok a 20. században* című pályaművét a zsűri jónak minősítette. 2016-ban a IV. Tradíció pályázatára készített *Az egyházi ünnepekkel és családi eseményekkel kapcsolatos szokások – Az egyház művelődési tevékenysége a kiegyezéstől napjainkig* című dolgozatát a zsűri kiválónak minősítette. 2017-ben az V. Tradíció kiírására készített *Szentsimoni helynevek gyűjteménye* címmel beadott pályázatát a zsűri nagyon jónak minősítette.

2018-as pályázatának címe: *Tanyák és tanyahelyek a Hangony-völgyben*. A pályaműben a tanyán élők életviszonyainak és Ózd és környéke népi építészének és lakáskultúrájának változásait vizsgálta és mutatta be a 19. század második felétől napjainkig. A most megjelentetett könyvében olvasható dolgozat (7–31. o.) a Hangony-völgy öt településének (Domaháza, Kissikátor, Alsó- és Felsőhangony, Szentsimon) tanyavilágát vizsgálja. A térség földrajzi és történeti leírását követően röviden bemutatja a tanyarendszer kialakulásának folyamatát, annak társadalmi-gazdasági hátterét. A dolgozat legnagyobb részét a tanyák és tanyahelyek településenkénti áttekintése teszi ki, melynek során a szerző a tanyák aktuális állapotának leírása mellett az egykori tanyai lakosok visszaemlékezése alapján vázolja azok történetét (nem egységesen mindenről, de szó esik a tulajdonosokról, az elnevezésről, az épületállományról, a tanyához tartozó terület nagyságáról, a gazdálkodás módjáról, az elhagyás mikéntjéről). Végezetül a tanyai életmód 20. századi változását taglalja különböző szempontok alapján: hogyan módosult a térség piacközpontja a trianoni határok nyomán (Rimaszombat helyett Ózd, Eger), hogyan emlékeztek vissza az adatközlők az önellátást biztosító gazdálkodásra, a mindennapokra (pl. kenyérsütés, vízhordás, napi munkarend, téli szórakozás), vagy a fálvakkal való kapcsolattartásra (mely különösen intenzívvé vált a születések, lakodalmak és temetések alkalmával). A tanyai életvilágok megszűnése kap-

csán fontos észrevételeket tesz: az elnéptelenedésben egyaránt szerepet játszott a téveszesítéssel együtt járó tagosítás, a villamosításból való kimaradás, illetve a rossz közlekedési viszonyok, melyek megnehezítették az iskolai és az ózdi üzemekbe történő bejárást is. A dolgozatot térképek, táblázatok és 14 db fotó egészíti ki. A mű fontos témát jár körbe, hiszen az ország területén jelentős mértékben váltak/válnak lakatlanná egykori tanyaközpontok és szórványtanyák, melyek múltjának feltárásához lakóik elöregedése, elköltözése miatt egyre kevésbé lehet adatközlőket találni. A szerző a történeti keretek felvázolásához elsősorban az interneten fellelhető néhány forrásból tájékozódott, ugyanakkor jól hasznosította az egymást követő katonai felmérések térképeit a tanyák számában bekövetkezett változások nyomán követésére. Megállapításait zömmel az általa felkeresett adatközlők visszaemlékezéseire alapozta. A dolgozat felépítése logikus, a szerző ügyelt a források feltüntetésére, legyen szó szakirodalomról, adatközlőkről vagy a képek készítőjéről. A tanyarendszer kialakulásának okait általánosságban helytállóan tárta fel (az állattartás szerepének növekedése, a szabad földtulajdon jelentősége a jobbágyfelszabadítás után), azonban olyan jelenséget is ide sorolt (csempészet), amely valószínűsíthetően nem oka, hanem a tanyarendszer létének, s az elhelyezkedésből fakadó helyzeti előnyének a következménye. A dolgozat leltárszerűen dokumentálja a vizsgált térség tanyáit, s igyekszik mindegyik kapcsán valamilyen információval szolgálni. Nyilván azok kapcsán születtek bővebb leírások, ahol az egykori lakosokat sikerült megszólaltatni. Utóbbiak esetében érdemes lett volna egy kérdőív segítségével azonos témaköröket végigkérdezni, mely a visszaemlékezések most érzékelhető esetlegességeit kiküszöbölhette volna, s lehetővé vált volna egy tematikailag tagoltabb szöveg megalkotása, amely gazdagabbá tette volna az életmódra vonatkozó élményszerű visszaemlékezéseket.

Megjelent könyvének második tanulmánya (32–108. p.) helynévi kutatásainak eredményeit adja közre. Ebben 2017-es (*Szentsimon helynevei*) és 2019-es pályaművének (*Hangony völgyi helynevek*) szerkesztett változatát olvashatjuk. A helynévgyűjtést szülőföldjén, Szentsimonon kezdte. Időközben egyre nagyobb készletet érzett arra, hogy az egész Hangony-völgy helyneveinek listáját elkészítse, és a beazonosított területeket, helyszíneket fényképekkel is dokumentálja. Az anyag összeállításakor azt tapasztalta, hogy a korábbi gyűjtések és az adatközlők által elmondott helynevek nem minden esetben egyeztek, sok helynév feledésbe merült, de olyan helynevekre is rábukkant, amelyek a korábbi gyűjtésekben nem szerepeltek. A tanulmány a Hangony-völgy rövid földrajzi és történelmi leírásával kezdődik, majd Szentsimon, a Hangony-völgy, Kissikátor és Domaháza helyneveinek részletes leírását olvashatjuk.

VASVÁRI ZOLTÁN

Könyv Vankóné Dudás Juló születésének centenáriumára

Klamár Zoltán–Villányi Péter: *Vankóné Dudás Juló 1919–2019*. Galgamácsai Hagyományörző Egyesület, Galgamácsa, 2019.

A Galgamácsai Hagyományörző Egyesület reprezentatív kiadvánnyal emlékezett meg a település jeles szülöttjéről. Vankóné Dudás Juló 100 évvel ezelőtt látta meg a napvilágot Galgamácsán. Elismerésre méltó életművét, a helyi hagyományok továbbéléséért tett törekvéseit, figyelemre méltó művészi tevékenységét az egyesület két néprajzkutató tagja mutatja be. Klamár Zoltán az aszódi Petőfi Múzeum muzeológusaként ismerte meg Vankóné Dudás Juló munkásságát. Villányi Péter a galgamácsai népi együttesben szerepelve ismer- te meg a jeles alkotót, akihez családi szálakkal is kötődött. A két szerző eltérő szemlélettel megírt, egymást jól kiegészítő tanulmánya méltó megemlékezés a kiváló népművész életművéről, munkásságáról.

Klamár Zoltán tanulmányában bemutatja, hogy honnan indult el a falu hagyományszervező krónikása, és hogyan jutott el Galgamácsa néprajzi monográfiájának megírásáig. Az életút felvázolása során fontos szerepet szánt Dudás Juló műveinek, a róla szóló irodalomnak, és a vele kapcsolatos megnyilatkozásoknak.

Az életút körütekintő bemutatása során a szerző először a társadalmi környezetet tárja elénk. Az első világháborút követően született meg Dudásék leánygyermeké, aki a helyi gazdálkodási stratégiától eltérő, nyitott, vendég-szerető, a sokszínű hagyományokat éltető és átörökítő családban nevelődött bele a földműves életmódba. Nemcsak azt az értékrendet, szokásvilágot kapta meg szüleitől, amit a többi hasonló korú gyermek is a faluban, hanem az édesapa által szívesen látott városi emberek, néprajzkutatók is utat mutattak a nyiladozó értelmű, tehetséges fiatal lánynak. Klamár Zoltán egyenként elemzi a néprajztudomány mára legendás hírűvé vált alakjainak hatását, szerepét a mácsai kislány fejlődésében. Kodály Zoltán népdaltudását, Gönyei Sándor rajztehetségét, Paulini Béla hagyományszervező képességét, Ortutay Gyula különleges egyéniségét fedezte fel. Mindannyian támogatták Dudás Juló különleges életútját.

Klamár Zoltán a közösség szerepét is vizsgálja abban a folyamatban, amelyben Vankóné Dudás Juló a népi kultúra értékeinek mentése, átörökítése során eljutott a küldetéstudattal megvalósított alkotásig.

Villányi Péter ezt a különleges életutat az ezerarcú népművész személyén keresztül világítja meg. Tanulmányában kiemelten értékeli Gönyei Sándor ösztönző szerepét a néprajzi hitelesség szempontjából is jelentős rajzok készítésében, Paulini Béla útmutatásait a Gyöngyösbokréta mozgalomhoz való csatlakozásban, Lengyel Györgyi támogatását a galgamácsai fehér lyukhímzés továbbélésében és a színes hímzés meghonosításában. A szerző fontos szerepet tulajdonít a sokféle segítségnek. Ezek adtak folyton megújuló erőt

Vankóné Dudás Julónak, hogy átörökítse szülőföldje értékeit a következő generációknak. Törekvésében fokozatosan bontakozott ki önálló alkotóművész egyénisége, amely az 1960-as évekre kiteljesedett. A gazdag életút mérföldköveként említi Villányi Péter a Moldován Domokossal történt találkozást, amelynek eredményeként megszületett Vankóné Dudás Juló portréfilmje. Az ismertséget és a szülőfalujában is kiérdemelt elismertséget hozta meg a film, amelynek bemutatóján Ortutay Gyula Kodály gondolataival méltatta a népművészt: *„A művész tudósa is, művésze, és ugyanakkor nevelő pedagógus átadója is lehet mindannak, amit megteremtett.”*

Ezen az úton érkezett el Vankóné Dudás Juló az ismert naiv művészek körébe. Számptalan hazai és külföldi kiállításon mutathatta be képeit a galgamácsai népelet mindennapjairól, ünnepi eseményeiről, és vitte hírét faluja gazdag néphagyományának.

A két tanulmány számtalan idézettel hitelesített képet rajzol a különleges tehetséggel megáldott asszony életéről. A gazdag életutat pedig 125 oldalnyi fotódokumentáció illusztrálja. Rácsodálkozhatunk Dudás Juló életének különböző korszakokból származó családi pillanatképeire, a népművész jeles barátságaira, bemutatkozásának nevezetes alkalmaira, a róla írt újságcikkekre, méltatásokra, kiállításaira, szerepléseire. A fotógyűjteményben közel félszáz kiállítási meghívó, több elismerés, és a kora gyermekkortól az érett művészeti ívelő pálya 63 alkotása igazolja a galgamácsai földben gyökerezett, kivirágzott életút ma is példaként ható értékét.

BAKSA BRIGITTA

„Fénytörés” Topolyán

A Magyar Tudomány Ünnepe november 3-a. Hivatalosan 2003 óta ünnepeljük. A többhetes rendezvénysorozat programjaiba a Kiss Lajos Néprajzi Társaság már több alkalommal bekapcsolódott. Idén előadással, könyvbemutatóval és kiállítással egybekötött műsorral szerveztek konferenciát a topolyai Művelődési Ház kiállítótermében.

Sebők Valéria *Szlavóniai fonott csipkék* című tárlatát Dévavári Beszédes Valéria nyitotta meg. Sebők Valéria elmondta, hogyan fedezte fel ezt az ősi technikát, ami valójában Egyiptomból eredhetett és több ezer éves múltja van. Mintegy húsz évvel ezelőtt hallotta, hogy létezik ez a fonott csipke módszer. Felcsigázta az érdeklődését. Állítólag Krisztus előtt kétezerből származik, a kopt sírok ásatásai során is előkerültek ilyenek. Európában mintegy 2000 éve lehet ismert, minden bizonnyal nomád, primitív emberek használták kezdet-

ben. Az ősi csipke legegyszerűbb formája, de már több mint 200 éve nem készítik. Próbálta megfejteni a készítés technikáját, ami kezdetben nem sikerült.

Mintegy húsz alkalommal járt a budapesti Néprajzi Múzeumban, ahol először csak messziről nézhette meg a csipkéket, majd kesztyűben később meg is foghatta, végül pedig rájött a készítés technikájára. A hagyományos fonottcsipke-főkötők ismertek a Néprajzi Múzeumban, szerepelnek Garay Ákos huszadik század elejei gyűjteményében, de a technika leírása nem maradt meg, sok időt, hosszú éveket töltött Sebők Valéria, hogy megfejtse a módszert.

Az est folytatásában Silling István nyelvjárás- és néprajzkutató, művelődéstörténész, nyugalmazott egyetemi tanár, számos kötet szerzője tartott előadást *Penavin Olga és a vajdasági magyar nyelvjáráskutatók* címmel.

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság kiadásában megjelent *Fénytörés* című kötet bemutatójára került ezt követően sor. A kötet a *Kulturális értékeink a Kárpát-medencében* sorozat IV. kiadványa. Valójában a 100 éve született Penavin Olga tiszteletére 2016-ban megrendezett emlékkonferencia anyagát foglalja magában. A kötetet szerzői: Klamár Zoltán, Dévavári Beszédes Valéria, Kónya Sándor, Raffai Judit, Tóth Glemba Klára, Silling István és dr. Szőke Anna. Penavin Olga 1941-ben Debrecenből költözött Szabadkára, ahol a gimnáziumban tanított a diákoknak magyar nyelvet és irodalmat. Nyelvészeti és néprajzi kutatótevékenysége olyan jelentős, hogy, ahogyan a konferencián fogalmaztak, a most tevékenykedő néprajzosok, helytörténészek mind Penavin Olga „köpönyegéből bújtak elő”. Elhangzott a konferencián, hogy Penavin Olga, lánykori nevén Borsi Olga erényének könyvelhető el az is: megtanította az itteni embereket úgy készíteni nyelvjárásszótárt, hogy az a néprajzosoknak is tetsszen. Ő volt az, aki debreceniként lett az egyik legnagyobb vajdasági magyar.

A bemutatón közreműködött Kónya-Kovács Otília muzslyai mesefa is, akit a jellegzetes nyelvjárásban előadott meséje után visszatapsoltak, így „kénytelen” volt szereplését még egy tréfás mesével is „mögtdani”.

TÓTH PÉTER

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

Köszöntő sorok a nyolcvanéves Petánovics Katalinnak

„Év múlik, évet ér...” – idézi emlékezetünkbe az idő múlását Kormos István gyermekeknek írott verse. Tudomásul vesszük, hogy az idő rohamléptekben múlik és minél idősebbek leszünk, annál gyorsabban szalad, legalábbis úgy tűnik. Akkor állunk meg többnyire, amikor jeles fordulóhoz, évtizedet/évtizedeket lezáró születésnaphoz érkezünk, ami mindig jó alkalom a számvetésre és az emlékezésre, de különösképpen az ünnepelt köszöntésére. Most Petánovics Katalin az ünnepelt, a népi műveltséget kutatók közösségének egyik legkiválóbb képviselője. Nyolcvanesztendő lett. Szívvel kívánunk boldog születésnapot, Isten további gazdag áldását, erőt, egészséget és olyan további tenni akarást, munkakedvet, amely a mai napig jellemzi.

1973-ban ismertem meg Keszthelyen, amolyan bemutatkozó látogatás volt ez részemről, hiszen néprajzos segédmuzeológusként Veszprémbe, a Laczkó Dezső (akkor még Bakonyi) Múzeumba kerülvén, immár egy múzeumi szervezethez tartoztunk. A Zala megyei Keszthely akkor még Veszprém megyében volt, csak néhány esztendő múlva került ismét Zala megyéhez vissza. Első beszélgetésünkön már megragadott szép zenéjű zalai beszéde, finom, törékeny alkata, hite, őszinte mosolya és az a harmónia, ami áradt belőle. Ezt azután később is megfigyeltem, hogy megjelenése lelki harmóniát tükrözött, ami még öltözködésében is megmutatkozott és ez jellemzi a mai napig. Rendkívül harmonikus ruháinak, öltözködésének színvilága, amely belső ren-

dezettséget tükröz, amiből azután az őt körülvevő külső rend is fakad. Ez a rendezettség mutatkozik meg írásaiban, előadásaiban és minden munkájában.

Lenyűgöző érzékenysége, amely mindig segítségére volt néprajzi terepmunkájában, hiszen ezzel a lelki ajándékkal, az emberek, beszélgető partnerei iránti tisztelettel, az őszinte rácsodálkozás képességével mindig szóra tudta bírni adatszolgáltatóit, még azokat is, akik kevésbé könnyen nyíltak meg. Lényéből szeretet árad, amelyet megérez a vele kapcsolatba kerülő. Elmondható róla, hogy szépséget, szeretetet, belső tisztaságot és mély hitet sugárzó egyéniség.

Vallja, hogy minden ember egyedi értékek őrzője és hordozója, így közelítve meg mindenkit, akivel kapcsolatba kerül. Nem hagyható figyelmen kívül az a szakmai alázat sem, amelynek birtokosaként képes személyét elrejtve teret engedni a vele beszélőnek vagy tanulmányaiban csakis arról szólni, amiért az adott vizsgálatot elvégezte, amiért azt fontosnak, pótolhatatlan jelenségnek tartotta.

Nem túlzok akkor, ha állítom, hogy Petánovics Katalin személyében ajándékot adott a Fennvaló. Mindaz a sok jó, ami benne megtestesül, megmutatkozik munkáiban, legyen az szakmai, vagy a közösségért végzett áldozatos tevékenység. Ugyanakkor sietek hozzátenni, hogy munkahelyén, a Keszthelyi Balatoni Múzeumban is a közösségért munkálkodott, ahogy azért dolgozik a mai napig a városban, az egyház közösségében egyaránt. Olyan ember, aki közösségéért felelősséget érez, felelősséget vállal. Amikor köszöntő sorainkkal tisztelgünk előtte, mindezeket el kell mondani, mert személyében az ember és a kutató ugyanazt a fentről kapott sok jót, áldást árasztja. Bár egyetemi katedra nem adatott meg neki, azonban a fiatal néprajzos nemzedék útra bocsátásában mégis részt vett, hisz többeknek vezetett múzeumi gyakorlatot, akiknek ez valódi iskola volt. Ma is létezik olyan egykori tanítványa, aki azóta már családjával együtt, esztendőnként legalább egyszer felkeresi, szeretettel emlékezve arra, mit köszönhet ennek a vele töltött időszaknak.

Petánovics Katalin egész lényén átsüt az a mély hit, amely egyéniségének meghatározója, amelyet útravalóként és örökségként kapott, amit hűségesen őriz a mai napig, amely kapaszkodót, vezérfonalat jelentett az élet megpróbáltatásai közepette, bátorságot, erőt adott a nehézségek leküzdéséhez. Bizony, ebből is kijutott az ünnepeltnak. Középiskolás diákként a tanulás mellett otthon teljes munkaerőként kellett helytállnia a háztartásban, a ház körüli munkákban, mivel édesanyja sokat betegeskedett és többször szorult kórházi ápolásra. A nehézségek miatt nem panaszkodott, felmentést nem kért az iskolai munka alól, igyekezett helytállni, jól teljesíteni, bár ez sokszor meghaladta erejét. Igazi embert próbáló idő volt ez, de a benne élő hit átsegítette a nehézségeken.

Az egyetemi felvételin hiába felelt meg, vallásossága miatt helyhiányra hivatkozva elutasították, de a Gondviselés később Tálasi professzor személyében segítőt küldött neki, aki felfedezte a néprajzos hallgatóban azokat az értékeket, amelyek életét és kutatói tevékenységét egyaránt jellemzik. Az

egyetemi tanulmányok befejezése után került a keszthelyi Balatoni Múzeumba, ahonnan azután nyugdíjba menve távozott csak el, de volt kollégáival a jó kapcsolatot, barátságot a mai napig megtartotta. Szomorú és elgondolkoztató az a támadássorozat, amely egy időben a múzeum vezetése részéről érte egyenessége, hajlíthatatlansága, szilárd értékrendje miatt. Képes volt azonban harag nélkül túllépni ezen. A többség viszont mindig tisztelettel, megbecsüléssel volt iránta, hisz bárkinek segített, aki hozzá fordult, így tölthette be sokszor többeknél a pótnagymama tisztét, ami mai napig kedves emlékei közé tartozik.

Ünnepelt kollégánk, barátunk nagy munkabírási ember. Amit vállalt/vállal, maradéktalanul teljesítette/teljesíti. Sokan tapasztalhattuk meg szavahihetőségét, őszinteségét, megbízhatóságát, pontosságát. Ígétét mindig teljesítette/teljesíti, amit nem tudott/tud vállalni, egyenesen megmondja, nem jellemzi az időhúzás. Alapvetően vidám ember, jó vele beszélgetni és érezni, mekkora empátia él benne, ami sokféle konfliktus feloldásában volt már segítségére. Igazán haragudni sem tud, a haragja, ha van, gyorsan elszáll. Véleményalkotásában érzékenység, körültekintés, megfontoltság, megbízhatóság és mindenekelőtt bölcsesség jellemzi. Megtapasztalhattam több évtized alatt, közös szakmai tevékenység során, hogy véleményére érdemes figyelni, azt megismerve pedig a döntésnél mérlegelni.

Petánovics Katalin kutatói, muzeológusi munkásságát a sokoldalúság, a precizitás, az alaposág jellemzi, legyen feldolgozása bármely területe a néprajznak, a muzeológiának. Személyében a Balaton-felvidék egyik legjelesebb kutatója előtt tiszteleghetünk, akinek múlhatatlan érdeme, hogy munkáival e térség összetett, gazdag kulturális hagyományainak feltárásához, feldolgozásához és megismertetéséhez döntően hozzájárult. Kutatói munkássága során fehér foltok tűntek el a Balaton-környék néprajzi képéről. Nagy alaposággal nézett utána minden adatnak, a bizonytalanokat pedig tisztázta. Remek példával lehet illusztrálni azt, hogy milyen kitartóan járt utána egy-egy jelenségnek, nem rettenve meg a nehézségektől. Egyik legjobb példa, amikor a *rabszicok* (orvvadász) követte, vagy az orvhalászatot vizsgálta. Elmondható, hogy nem volt veszélytelen a vállalkozása.

Valójában a Balaton-mellékén élők egész életét, művelődési jellemzőik összetett, színes világát felölelik publikációi. Megtalálhatók közöttük az összefoglalások, a természetismeret, a gazdálkodás és annak jellemzői, a tárgyi környezet, a család és a gyermek élete, az ember életének születéstől a halálig terjedő állomásai, a változatos szokásvilág, az összetett társadalom és a gazdag hitélet. Valamennyi egyaránt megismerhető munkáiból. Világosan és szépen fogalmaz, ami ugyancsak nagy erénye.

Nagy szeretettel, figyelemmel, együttérzéssel fordult a summások felé, feltárva, tanulmányokban és önálló kötetben bemutatva, elemezve sajátos társadalmuk, életük, erkölcsi normáik jellemzőit. Vállus summásainak világa neki köszönhetően vált ismertté, amivel emléket állított a nehéz sorsú közös-

ségnek. A summásokkal, mezőgazdasági idénymunkásokkal foglalkozók számára példaként szolgál ez a kötet.

1966 óta komoly publikációs listából ismerhetjük meg kutatói munkásságát. Tanulmányai a *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben*, a *Zalai Gyűjtemény* köteteiben, az *Ethnographiában*, továbbá konferencia-kötetekben, gyűjteményes tanulmánykötetekben, önálló könyvként, valamint a keszthelyi Balatoni Múzeum kiadványaiként jelentek meg. Külön köszönettel gondolok a *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* címmel szervezett konferenciasorozaton előadásaira és a kötetekben publikált, Keszthely környékének vallási életére vonatkozó tanulmányaira.

Az ismeretterjesztésben ugyancsak kivette/kiveszi részét írásban és szóban egyaránt. Nagyon fontosnak tartja az ismeretterjesztést, nem vonakodik a felkéréseket elfogadni. Előadásait azok nagy száma és változatossága jellemzi. Kitűnő előadó, akár ismeretterjesztő, akár tudományos-szakmai előadásokról van szó. Bármilyen témájú legyen előadása, mindig élvezetesen beszél, hallgatóságát leköti, amit több konferencián megtapasztalhattam.

Muzeológiai területen az általa rendezett kiállítások komoly kutatásokra épültek és ezekre ugyancsak jellemző a változatos tematika. Lebilincselően szép tárlatokat láttam, amelyeknek tervezője, rendezője volt. A muzeológiai munka egyik legjelentősebb részterülete a tárgyak gyűjtése és nyilvántartásba vétele. Ebben is alaposág, lelkiismeretesség, gondosság jellemezte, amely ugyancsak komoly felkészültségéről tanúskodik. Petánovics Katalin a néprajzkutató muzeológus Jankó Jánossal, Sági Jánossal, Sebestyén Gyulával, Vajkai Auréllal áll egy sorban, aki folytatta és új eredményekkel gazdagította a nagy elődök munkásságát.

A tudomány, az ismeretterjesztés művelésén túl még egyéb sokféle tevékenység hárul egy muzeológusra, különösen egy vidéki múzeumban. Ez rendkívüli gazdagságban kapcsolódott az ünnepelthez. Ezt a sokrétű, komoly, erőt, türelmet, odaadást igénylő munkát is elhivatottsággal végezte mind munkahelyén, mind pedig Keszthely városában. Ő az az értelmiségi ma is, akihez bátran fordulhat bármikor segítségért bárki, legyen az diák, kutató, lelkipásztor, amatőr gyűjtő, múzeum iránt érdeklődő, vagy a jó ügyet szolgáló alapítvány, egyszóval mindenki, akinek útmutatásra, biztatásra, bátorításra, támogatásra vagy csupán jó szóra van szüksége. Nem sajnálta és ma sem sajnálja erre idejét. Igazi közösségi ember, esetenként valóságos intézményként szolgáló, de mindezeket örömmel, önzetlenül végezte/végzi. Tudományos munka, közélet, karitatív tevékenység mindig vállalható volt és maradt máig számára, ami küldetés, hozzá a megbízást és a talentumot nem evilágból kapta, de amit kapott, azzal jól sáfárkodott mindmáig. Olyan tevékeny ember volt és maradt, aki nem ért rá nyugalomba vonulni. Felkérésre szerepet vállal a közéletben, az egyházi közösségben, de a kultúraszervezésből sem marad ki.

Rendkívül tájékozott ember, lankadatlan figyelemmel tekint kisebb és nagyobb közösségére, a muzeológiára, a néprajz helyzetére, állapotára. Ami-

kor telnek az esztendőök fölöttünk, nyitottságunkat jó megőrizni, mert így vehetjük észre az Úrtól kapott új lehetőségeket, hiszen a régi helyet át kell engednünk az utánunk jövő nemzedékeknek. Petánovics Katalin ezeket a lehetőségeket észreveszi és élni, mégpedig jól, eredményesen élni tud velük.

A szépen szólás adománya és a szerénység mellé a cselekvőképességet ugyancsak megkapta, ami emberi, kutatói portréjának teljességéhez járul hozzá. Szükségesnek tartom megjegyezni, mert úgyis szóvá tenné az ünnepeket természetesen, mint minden teremtmény, ő sem hiba nélkül való, ámde azok olyan csekélyek, hogy különösen köszöntéskor, szóra nem érdemesek, mert a jó elfedi valamennyit.

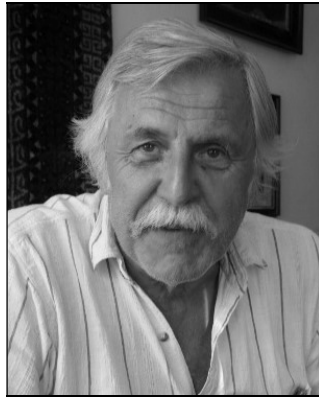
Évtizedekkel ezelőtt írtam köszöntőmben, hogy: *„Majd ha megtisztul egyszer a világ és a szeretetnek, a jóságoknak, a segítőkészségnek, az együttérzésnek, türelemnek, becsületnek, hűségnek, kitartásnak, megbízhatóságnak, szilárd erkölcsiségnek és szerénységnek szobrot állítanak, Petánovics Katalin neve egészen bizonyosan felkerül ennek talapzatára.”* Megállapíthatjuk, hogy a világ nem tisztult meg, sőt, még foltosabb lett, még nagyobb figyelemmel kell keresnünk az igaz embereket. Jó tudni azonban, hogy vannak, akik nem változnak, ugyanazt a sziklaszilárd értékrendet képviselik, ami ifjúságuktól sajátjuk, nem készítette őket semmiféle ígéret, sem a könnyebb élet vágya, reménye, ettől eltántorodni. Ilyen szilárd, rendíthetetlen jellem Petánovics Katalin.

Kedves Kati! Születésnapodon sokakkal együtt nagy szeretettel köszöntelek! Szívből kívánjuk mindnyájan, Isten éltesse még további örömteli esztendőkkel, jó erőben, egészségben, töretlen hittel! Adjon továbbra is lelki békeséget, munkakedvet, örömet jelentő munkát, szolgálatot, megbecsülést, szeretetet! Őrizze meg azt az érzékenységedet, amelyből fakadóan sokaknak adtál segítséget, útmutatást, rávilágítva a mindenkiben rejtőző értékekre! Isten gazdag áldása legyen veled minden időben! Egy szentgáli köszöntővel kívánunk áldott, boldog születésnapot szeretettel, tisztelettel, őszinte nagyrabecsüléssel:

*„Amíg az Isten élteti
Terjedjen el tisztóleti!
Kedvét mindenben találja,
Bánat a szívét ne járja!
Engedje az Isten, hogy még több
születésnapokat is megérhessen!
Erőben, egészségben, léleküdvösségben eltölthessen!
De ne búval, bánattal,
Hanem sok örvendetes napokkal!
Boldog születésnapot kívánunk!”*

S. LACKOVITS EMŐKE

„Töretlen hittel”
A 75 éves Gaál János közöntése*

Töretlen hittel – hirdeti a kiállítás címe, és valóban, a 75 éves Gaál János hite mindenben, amiben valaha is mélyen és őszintén hitt: magyarságában, reformátusságában, népi-nemzeti világnézetében és transzilvanizmusában – *töretlen!* Töretlen az immár hófehér haj, a nehezen hajló derék, s – furcsa kimondani! – a betöltött $\frac{3}{4}$ évszázad ellenére is! Gaál János az az ember, aki gyorsan változó, s furcsa pálfordulásokat is látott korunkban töretlenül vallja, hogy „*ein Wort, ein Mann*” (egy ember – egy szó); kimondott szavához, vallott eszméihez, teremtett világához, szeretett tárgyaihoz következetesen ragaszkodó, a szó legnemesebb értelmében „*hűség*” ember. Hű az álmaihoz, hű az ideáljaihoz, hű a (nép)művészethez, a festett kazettás mennyezetekhez, a „*tulipános*” ládákhoz, a tálasokhoz, a tékákhöz; hű ahhoz a világhoz, amit ezek a tárgyak és ez a művészet jelent. Emellett, nem mellékesen, hű mindazokhoz, akiket szeret: családjához (feleségéhez, gyermekeihez, az ő családjaihoz, unokáihoz), hű barátaihoz, s mindazokhoz, akiket hozzá hasonló eszmék és értékek vezetnek.

Ki is Gaál János? Ki az az ember, akinek a 75. születésnapját most e kiállítással ünnepeljük? A kiállítás plakátján és meghívóján, talán túlzottan is szerényen, egyszerűen annyi áll: „*a 75 éves Gaál János bútorfestő*” tiszteletére rendezett kiállítás... E kijelentés sallangmentessége, alázatossága az egykori bútorfestő iparosok, Umling Lőrinc, Pataki Asztalos János, Asztalos Buda Sámuel és mások habitusát idézi. Akik valódi egyéniségekként, korszakalkotó művészekként is mindenekelőtt mesterségük, céhük – jóllehet kiemelkedő – képviselői, ám mégis a szó legigazabb értelmében vett *iparos* emberek voltak,

* Elhangzott 2019. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján, Budapesten, a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum (Budapest, I. Fő utca 6.) *Töretlen hittel* című kiállításának megnyitóján.

s magukat egyszerűen „*bútorfestő iparos*”-nak vagy „*asztalosmester*”-nek nevezték. Gaál János neve mellé azért fél tucát további jelzőt is ki lehetne írni! Először is: „*fa- és bútorrestaurátor*”, a festett népi bútorok, kazettás mennyezetek országos híré és szakmai tekintélyü „*gyógyítója/doktora*”, a budapesti Néprajzi Múzeum nyugalmazott főrestaurátora, akinek a kezéhez mennyi pótolhatatlan néprajzi műtárgy, sőt, műkincs restaurálása, megmentése fűződik. Emellett, nem mellékesen, és nyilván ennek következtében: 24 éven keresztül „*osztályvezető*” (1976–2000), illetve „*múzeumi főtanácsos*”. A Gaál János neve után írható címeket tovább sorolva: *A Népművészet Mestere*. Ezt a kitüntetést nemrég (2014) kapta meg, ám immár 40 évet meghaladó művészi tevékenységéért, impozáns életművéért, amit érthetetlenül későn ismert el a szakma és az arra illetékes bizottságok. És végezetül állhatott volna a neve és a „*bútorfestő*” jelző mögött egyszerűen a „*mester*” vagy még inkább az „*alkotóművész*” kifejezés is... Azt hiszem, ez az, ami a leginkább illik Gaál Jánoshoz, illetve amivel ő maga is büszkén megnevezné magát. Erre a címre a hivatalos pecsétet – ha az szükséges egyáltalán! – az a tény nyomja rá, hogy János 1981 óta, azaz immár 37 éve, a Magyar Képzőművészeti Alap, illetve jogutódja, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagja.

Élete és pályája a munkakezdéstől a nyugdíjig viszonylag nyugodt merderben folyt. Mindössze két fő állomása volt: pályája elején (1964–1974) vésnöként dolgozott a Csepel Vas- és Fémművek Szerszámgyárában. Ha valaki nem tudná, ide is kell tehetség és művészi ambíció, de Gaál János már korán vonzalmat, sőt, elhivatottságot érzett a népművészet iránt, amiből egyenesen következett idővel a pályamódosítás. A Néprajzi Múzeumba került, elvégezte a Képzőművészeti Főiskola (ma Egyetem) Tárgyrestaurátor Szakát (1976–1981), s (fa)restaurátorként ledolgozott 33 év után, munkahely-változtatás nélkül innen, a Néprajzi Múzeumból vonult nyugdíjba (1974–2007).

A múzeumi munka mellett „*külsős bedolgozóként*” kezdetben sok mindenben kipróbálta magát: mindenekelőtt templomfelújításokban vett részt, ahol a falképektől a szobrokig és az oltároktól a teljes templombelsőig mindent restaurált (1974–76: Perbál, r. k. templom teljes barokk templombelső berendezés; 1978: Sátoraljaújhely, r. k. templom falképek; 1979: Pesthidegkút, r. k. templom szószék; 1986: Bag, r. k. templom két kupola secco és festett faszobrok; 1987: Magyaralmás, r. k. templom teljes barokk templombelső berendezés; 1988: Rákoscsaba, r. k. templom kupola secco; 1998: Pannonhalma, Apátság mellékoltár). E munkák közül külön szeretném kiemelni a Soproni Zeneiskola (volt Eszterházy rezidencia) reneszánsz festett famennyezetének restaurálását (2006); ezt a Magyarországon egyedülálló, lenyűgözően szép mennyezetet Sopronhoz való személyes kötődésemnek köszönhetően magam is láthattam, s ott, a helyszínen derült csak ki, nagy meglepetésemre a beszélgetés során, hogy a festett mestergerendákban kedves barátom, Gaál János keze nyomát is csodálom!

Múzeumi restaurátori feladataihoz kapcsolódóan azonban Gaál Jánosra a fentieknél is testhezállobb, „belső” feladatok vártak már korán: 1990–91: Budapest, Néprajzi Múzeum, az állandó kiállításához restaurál illetve készít egy kalotaszegi templomrekonstrukciót (Gyalui + Umling). 1992: Gömörszőlőszőn a ref. templom úrasztalát restaurálja. 1995: a kecskeméti „Ráday Múzeum” (= Dunamelléki Református Egyházkerület Egyházművészeti Gyűjteménye) szabadszállási mennyezetét restaurálja és rekonstruálja (1700-as évek közepe, féltáblák maradtak meg, de szimmetrikus tükrözéssel visszaállítható volt az eredeti állapot). 2000: Sárospatakon, a Rákóczi Múzeumban az I. Rákóczi György (uralkodott: 1630–1648) életét és korát bemutató kiállításához restaurálja a nagyjából ebből a korból, tehát az 1700-as évek második feléből származó hódmezővásárhelyi szószéket (ezt már Tornyai János festőművész [1869–1936] is restaurálta!). Kevéssel utána, 2003-ban ugyanott az I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsa támogatásával készült magyarfülpösi kazettás mennyezet 5 megmaradt tábláját restaurálja, s hozzá 11 táblányi rekonstrukciót készít; emellett a rodostói Rákóczi-szék (a Nemzeti Múzeum tulajdona) másolatát készíti el. 2004: újfent a kecskeméti „Ráday Múzeum” számára restaurálja a Somogy megyei Patapoklosi ref. templomának kazettás mennyezetét; majd amikor a közösség visszakéri a múzeumba került eredeti mennyezetet és újra felállítja azt saját templomában, elkészíti annak hiteles másolatát. E munkák és a múzeumban eltöltött több mint három évtized során Gaál János a népművészet formanyelvét, stílusjegyeit, bútorfestő régióinak, sőt, egyes alkotóinak személyes „ecsetvonásait” igen hamar anyanyelvi szinten sajátította el: a révkomáromi, kalotaszegi, dél-dunántúli vagy különféle szász stílusokat alkotó módon tudja reprodukálni és variálni; legkedvesebb mestere, példaképe és ideálja, Umling Lőrinc keze nyomát a megtévesztésig hűen képes újra teremteni!

Evvel el is jutottunk restaurátori munkásságának művészi vetületéhez, Gaál János alkotóművészetéhez. A népművészet, a múzeumi tárgyak ugyanis már a kezdet kezdetén megihlették őt. Először kedvtelésből, a maga gyönyörére és a maga számára készített – a népművészet jegyében fogant – önálló alkotásokat. Leányfalusi hétvégi házának plafonját 32 db gyönyörű, Umling-stílusú festett fatábla („kazetta”) díszíti, s a nyaralóban minden egyes bútort maga készített és festett (1992). A sikeren fellelkesülve később családja, majd barátai számára kezdett ajándékképp bútorokat, mennyezeteket készíteni és festeni: közülük itt most a lányai, Enikő és Ildikó számára készített mennyezettáblák fényképeit láthatjuk (2005: Budapest–Tahitótfalu, a Munkácsi család nappalijának festett mennyezete [20 tábla]; 2008–2014: Budapest, az Újhelyi család nappalijának festett mennyezete [20 + 22 tábla]). Bár – hogy dicsekedjek – ugyanilyen alapon sok egyéb közt a családjunk számára 1989-ben készített homoród-vidéki falitéka fényképe is bemutatatható lett volna!

Ő azonban sohasem csak a maga, vagy a szűk családi kör számára kívánt munkálkodni. Hitszeretből, alkotásvágytól, hivatás-, sőt, küldetésstudattól

vezérelve mindig is egy nagyobb közösség számára kívánt – saját kifejezésével élve – *szolgálni*: hasznos akart lenni! Ez a nagyobb közösség először saját református közössége volt. Budapesten, Zuglóban – ahol a ref. templomban két ciklusban is presbiter volt (1995–2005) – öt részletben festette ki az eredetileg 1893-ban épült, majd később többször is (1908, 1939, 1964 és 1993) átépített, stílustalan modern templomot. (Ennek részletei: 1993-ban a múzeumteremmé átalakított toronyszoba festett mennyezetét készítette el [16 tábla]; 2001-ben festett karzatmellvédjét [7 tábla + festett állványos perselyszekrény]; 2010-ben az úrasztal körüli tér, az ún. „*piactér*” festett berendezését [padelők, 30 tábla]; 2011-ben a térelválasztó fal festett díszítését [2 nagyméretű térelválasztó tábla]; 2012-ben festett stallumok [20 tábla]). Egy másik református templom, a sukorói, testvérbátyja kérésének és közvetítésének köszönhetően kapta meg általa a mai formáját. Itt 1999-ben: karzatmellvéd + 10 tábla és orgonaasztal; 2011-ben: további 4 nagyméretű tábla. Leányfalun – ahol már említett hétvégi háza van, s ahol nemcsak a vasárnapi istentiszteletek rendszeres látogatója, de több ízben tartott teljes estét betöltő szavalóestet és koncertet operaénekes lányával, Ildikóval – ugyancsak ő díszítette ki az addig meglehetősen puritán templombelsőt: a ref. templom teljes berendezése és nagy méretű üvegablaka köszönhető neki (2000).

A hazai és a határon túli kisebbségek iránti felelősségérzetből egyenesen következik egy további, jelentős csoportnyi, nagylélegzetű alkotás. 2000-ben készített „*milleniumi mennyezete*” (45 tábla, 50 m²) 2006-ban a kárpátaljai Tiszaújlak magyar iskolájába került, Gaál János adományaként. Ugyancsak adományként festett 6 táblát 2006-ban a kalotaszegi Nyárszó–Sárvásár játszóparkjába. A sort folytatva 2013-ban Vizsolyban a Mantskovit Bálint Nyomda/Nyomatástörténeti Múzeum és Bibliás Könyvesház (ez az épület a műemlék ref. templomhoz kapcsolódik) festett mennyezetét (40 tábl, 60 m²) készítette el, részleges támogatással. 2017-ben Hajdúnánáson avatták fel a Református Középiszola dísztermének általa készített festett kazettás mennyezetét (144 tábla, 140 m²). Végül 2018 áprilisában állította ki festett kalotaszegi mennyezetét (47 tábla) Budapesten, a Műcsarnokbeli Első Népművészeti Szalon kiállításán, ami ugyancsak adományként még ebben az évben a kalotaszegi Nyárszóra fog kerülni.

E munkák, vállalásai és adományai volumenjéről, Gaál János alkotói energiájáról sok száz m² festett mennyezet tanúskodik. Ékesszólóak maguk az alkalmak is, amelyekre e közösségi alkotásokat elkészítette: a honfoglalás 1100. évfordulója, illetve a kereszténység felvételének 1000. éve (millecentenárium, 1996); az ezredforduló („*milleniumi év*”, 2000–2001); a Nemzeti Összetartozás Ünnepe (2016. május 30.–június 4.); a reformáció 500. éves jubileuma és a *Vizsolyi Biblia* megjelenésének „425.” (427.) éve (2017). Ezen alkalmak szellemiségét röviden úgy lehet összefoglalni: szolgálat, népben-nemzetben gondolkodás.

És itt álljunk meg egy pillanatra! Gaál János pályája döntő részében – ahogy ő magát jellemezte – „magános” alkotó volt. Amit tett, döntő többségben saját erejéből, önkéntes vállalásként tette. A táblák kiszabásától az alapozáson keresztül a festésig és a mennyezet felszereléséig gyakorlatilag szinte mindent maga csinált; még a faanyagot és a festéket is maga vette. Mindebben erős hite, és még annál is nagyobb szolgálni akarása segítette; állami-intézményi segítséget, ösztöndíjat csak ritkán kapott, mindössze néhány nagylelkű és nagyvonalú magánember támogatta. Közöttük emeljük ki dr. Ercsey Zoltán nevét, aki a hajdúnánási mennyezet elkészítésének és felállításának a költségeit vállalta magára, illetve még valakit, akiről valami érthetetlen szégyenlősség miatt nyilvánosan nem szokás megemlékezni nálunk: feleségét, Gaál Jánosné Görgényi Saroltát, Lottit. Egy elejtett baráti szóból tudom, hogy János soha nem élhetett volna szenvedélyének – mert mi másnak lehetne nevezni egy időtöltést, ami eleinte inkább pénzt visz el a háztól, mintsem hoz oda! –, ha nem élvezte volna Lotti feltétel nélküli, odaadó támogatását. Lotti csak annyit mondott: „csináld” – s ezzel szabad kezet adott egy alkotónak, hogy kiteljesítse önmagát és művészetét, s ezzel a gesztussal férjén kívül boldoggá tette mindazokat, akik Gaál János művészetét nagyra becsülik. Ők pedig, mint azt itt körülnézve magunk is láthatjuk, sokan vannak!

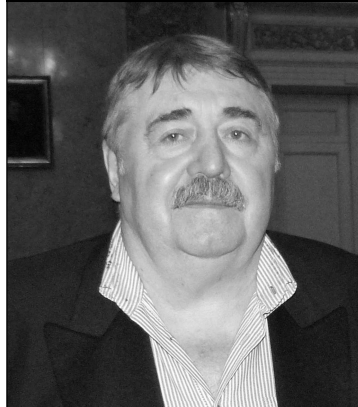
Egy megnyitóbeszédet nem illik túlságosan hosszú ideig tartani. Így most már csak megemlítem – a nem igazán jellemzően és nem túl nagy számban – megrendelésre készült nagyobb lélegzetű munkákat! Négy ilyenről tudok, mindegyik hétvégi ház, présház-pince, kúria, amelyek boldog birtokosai János barátai, s a népművészet (vagy ha így jobban tetszik: a népi iparművészet, a népművészetben alapuló modern alkotóművészet) szerelmesei. Ezek a következők: a vászolyi Csoltó-kúria festett mennyezete (1998, 15 tábla); a sukorói Mészáros-présház festett berendezése (2000); a balatonszepezdi Szabó-villa festett mennyezete (2004, 20 tábla); és végül a balatoncsicsói Vargyas-présház-pince festett mennyezete (2017, 25 tábla).

Ez az életmű, ezek a műalkotások a műfaj jellegéből következően itt most jelen nem lehetnek. Templomokba, házakba, közösségi épületekbe beépítve, azok szerves részeként okoznak örömet birtokosaiknak, egyéneknek, családoknak és a határon inneni és túli magyar közösségeknek. E kiállítás úgy adózik az életmű előtt, hogy néhány elhozható, kiállítható műtárgy mellett összeállítási tervek, tablók, rajzok, fényképek idézik fel Gaál János alkotóművészetét, mindazt, ami ihlette, foglalkoztatta és foglalkoztatja ma is őt: példaképeit és rögeszméit, megvalósítandó terveit és vágyait.

Drága barátom! 75. születésnapodon, e kiállításnyitó végén mi egyebet is kívánhatnék neked, mint további hosszú békés alkotó éveket, kevésbé merev lábat és derekat és a mostanihoz hasonló „töretlen hitet”!

VARGYAS GÁBOR

Hálásan a földtudományoktól a néprajzig Hála József 70 éves

Egy régi orosz enciklopédiában két Lomonoszov szerepel, az egyik költő, a másik természettudós. Érdekes módon mindkettő keresztneve Mihail és ugyanakkor születtek. Hogy hogy lehet ez? A megoldás nagyon egyszerű: a kettő valójában ugyanaz a személy. A lelkes irodalmárok megírták a költő méltatását, a tudománytörténészek ismertették a tudós munkáját, s a szerkesztők nem vették észre, hogy itt nem két személyről van szó. Így lett két Mihail Lomonoszov a kötetben, közvetlenül egymás mellett.

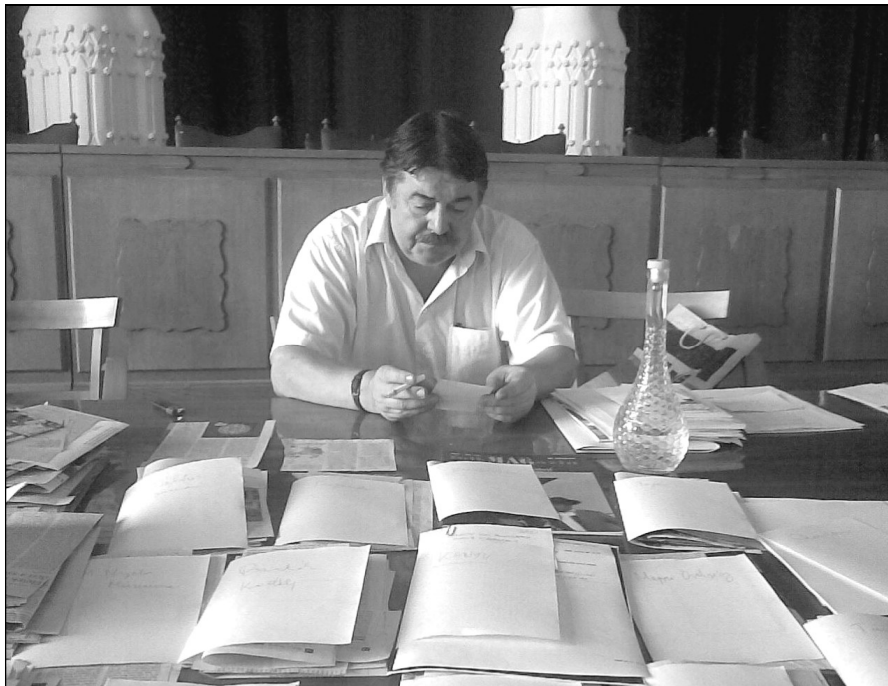
Egy kicsit így jártam Hála Józseffel, amikor még nem ismertem jobban a munkásságát. A könyvtáram – jobb híján – több szobában van valamennyire tematikusan rendezve. A néprajzi könyvek között ott sorakozik jó pár olyan könyv, amelyet Hála József írt, illetve szerkesztett, míg egy másik szobában vannak a földtudományoknál a „másik” Hála József munkái. Sőt, van egy olyan nagy alakú könyv, amely a szecessziós építészeti albumoknál van egy harmadik helyen: Hála József és Maros Gyula *Art geo palota a Stefánián – A Földtani Intézet szecessziós épülete* (Budapest, 2000). A szomszédja Ács Piroska könyve az Iparművészeti Múzeum palotájának az építéstörténetéről. Mindkettő Lechner-épület, bár ne feledjük, hogy a múzeumot még Pártos Gyulával közösen tervezték. A másik irányban egy Kozma Lajos-album a szomszéd, majd Josef Hoffmann, Charles Rennie Mackintosh és Antoni Gaudí következik. (Itt nincs elírás vagy sajtóhiba: katalánul is van kétféle i-betű.)

Bevallom, hogy utánanéztem az interneten, hogy most egy Hála József van vagy kettő, esetleg három. Nem volt nehéz megállapítani, hogy bizony egy és ugyanaz a személy van otthon több tudományterületen. Tréfásan azt is mondhatjuk, hogy aki a „*Dunakanyar kapujában*” született, annak könnyű két irányba is kaput nyitni. Hála József ugyanis Alagon született, ez ma már Du-

nakeszi része, és ezt a várost, a Duna túloldalán elhelyezkedő Budakalással együtt, gyakran így említik. Igaz, más városok, köztük Szentendre is, joggal pályázik a „*Dunakanyar kapuja*” címre. Igaz, nincs mindig két szárnya ennek a kapunak. S ne feledjük, hogy nem csak Budapest felől képzelhetünk el kapukat, hanem Esztergom irányából is.

Ugyanakkor hálásak lehetünk Hála Józsefnek, mert az interdiszciplináris kutatások fontosságára is rávilágított. Mert a „*kétlaki*” Hála József, sokszor megmutatta, hogy a néprajzban is lehetnek földtudományi szempontok és fordítva. Ugyancsak figyelmet szentelt mindkét terület történetének. Az „*interdiszciplináris*” melléknévnél álljunk meg egy pillanatra, Egyre gyakrabban, többek között az Európai Unióban készült dokumentumokban, szerepel a „*multidiszciplináris*” kifejezés. De a „*multi*” csak azt jelenti, hogy valamiből sok van, például sok mindent bedobáltunk egy üres raktárhelységbe. Semmi sem szól arról, hogy az ott levő tárgyak között valamilyen kapcsolat lenne. Az „*inter*” viszont éppen erre utal: a „*közöttség*” fontosságára. Nos, Hála József sok esetben megépítette a kapcsolatokat távoli területek között. Ő egy igazi szimbóluma az interdiszciplináris kutatásoknak. S szép csendesesen úgy lett 70 éves, hogy sohasem hetvenkedett. Várjuk a folytatást, s ez a „*közöttség*” ne maradjon köztünk...

NAGY DÉNES

Egy nosztalgikusnak is nevezhető felvétel: „Hála József szerkesztés közben” (2008)

Horváth Sándor hatvanéves

A Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának jelenlegi elnöke 1959. február 26-án született a Vas megyei Nardán. Itt és a szomszédos Felsőcsatáron járt általános iskolába. Középiskolai és egyetemi tanulmányai szőlítették csak el szülőfalujából, ahol ma is él. A grádistyei horvát nyelvjárás mellett irodalmi horvátul és magyarul tud anyanyelvi szinten, németül, latinul, angolul és oroszul is ír, olvas, beszél és kutat. A győri Czuczor Gergely Benecs Gimnáziumban érettségizett, ahol először találkozott Erdélyi Zsuzsannával, aki népi imák gyűjtésére biztatta a diákokat. Sándor többet fejből is tudott horvát családtagjaitól és falubelijeitől, de lelkesen fogott továbbiak gyűjtésébe. Ez a találkozás meghatározó volt életpályája szempontjából. 1975 óta foglalkozik néprajzi gyűjtéssel. Középiskolásként országosan díjazottak voltak a grádistyei horvátokkal foglalkozó pályázatai. 1980-ban a szlavisztikai nyári egyetem, 1984-ben pedig a folklórintézet ösztöndíjasa volt Zágrábban. Etnográfus, valamint szerb–horvát nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár diplomát szerzett az ELTE-n (1983).

Első munkahelyként – az akkor még létező munkakönyvbe – az Esztergomi Bazilika volt beleírva, foglalkozása: etnográfus. De hamarosan lehetősége nyílt elhelyezkedni a szombathelyi Savaria Múzeumban és hazaköltözni Nardára. Kisebb-nagyobb megszakításokkal 1983 óta dolgozik itt. 1987-ben doktori diplomát kapott az ELTE-n irodalmi (néprajz-) tudományból.

Első kalandja az újságírás berkeibe vezette. 1988 és 1995 között a *Vas Népe* megyei lap újságírója, 1994-től három évig a szombathelyi regionális televízió munkatársa volt. Második kalandja múzeumhoz kötődik ugyan, de nem néprajzusként. 1995 és 1997 között a Herendi Porcelánmúzeum igazgatója volt, a vezetői munka mellett kiállítások rendezésénél tudta kamatoztatni muzeológusi tapasztalatait. 1997-ben PhD-fokozatot nyert el az ELTE-n *A horvátok néprajzi kutatásának története* című dolgozatával. Harmadik ka-

landként a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum világát választotta. De végül visszatért szülőfaluja közelébe, Szombathelyre. Ismét a Savaria Múzeum néprajzos muzeológusa, 1998 és 2008 között pedig néprajzi osztályvezető és a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága megyei múzeumigazgatója is volt. 2009-ben egy Vas megyei horvát faluban, Peresznyén, állandó és időszaki kiállítást rendezett a Magyarországi Horvátok Szakrális Gyűjteménye muzeális kiállítóhelyen. Egy évig a gyűjtemény muzeológusi teendőit is ellátta szombathelyi főállása mellett. 2013 óta ismét a Savaria (ma: Megyei Hatókörű Városi) Múzeum Néprajztudományi Osztályának vezetője és a Vasi Skanzen intézményvezetője.

Az 1998 utáni kalandozásai már nem jártak munkahelyváltással. Főállása mellett vállalt oktatói tevékenységet és társadalmi megbízatásokat, valamint szerzett még két képesítést. 2003 és 2007 között a győri Teológiai Főiskola Szombathelyi Tagozatára járt és kapott hittanári diplomát. 2004 és 2005 között önkormányzati menedzserképzőt végzett német nyelven az ausztriai Oberwartban. Horvát irodalomtörténetet és országismeretet tanított a horvát óvónő szakosoknak a soproni Óvónőképző Főiskolán (1995–1996). Népművészetet a szombathelyi Művészeti Szakközépiskolában és Gimnáziumban, a Berzsenyi Dániel Főiskola (később Nyugat-magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ) néprajzi ismereteket a történelem szakosoknak (1998–2016), a rekreáció szakosoknak (2010–2016), kulturális antropológiát a kulturális menedzser szakon (2002–2003), településszociológiát a JPTE szombathelyi Egészségtudományi Karán 2000 és 2002 között. 2004 óta címzetes főiskolai tanár.

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1977 óta tagja. A Nemzetiségi Szakosztály társelnöke 2003–2006 között, azóta elnöke. 1998 és 2006 között Narda polgármestere és a horvát kisebbségi önkormányzat elnöke, a Vas Megyei Önkormányzat Nemzetiségi és Külügyi Bizottságának tagja, valamint a Turizmus, Kultúra Munkabizottság elnöke az Euregio West/Nyugat Pannónia (Burgenland, Győr-Moson-Sopron megye és Vas megye) szervezetben. 2007 és 2012 között, majd 2018-tól ismét a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (KÉSZ) szombathelyi csoportjának elnöke. A veszprémi MTA VEAB Néprajzi Munkabizottságának elnöke (2000–2003), OTKA bírálóbizottsági tag a néprajzban Budapesten (2000–2005), a Vasi Honismereti Egyesület elnökségi tagja (2002–2008). 2004 óta az ausztriai grádistyei horvát tudományos intézet választmányi tagja (Znanstveni institut Gradišćanski Hrvatov, Eisenstadt-Trausdorf).

A szombathelyi Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum muzeológusaként néprajzi tárgyakat és dokumentumokat gyűjt Vas megye településein, s azokat leltározza, fotózza. Tematikus kiállításokat rendezett/rendez a Savaria Múzeumban, a Vasi Skanzenban és más vidéki múzeumokban, illetve külföldön (a bécsi Schönbrunnban, a németországi Hohenbergben, Kittseeben, Eisenstadtban és a szlovákiai Modrában).

Kutatásai központjában elsősorban a magyarországi horvátok, Nyugat-Magyarország kultúrtörténete és a vallási néprajz áll. 2013-ban társrendezője volt annak a kiállításnak, amely a budapesti Néprajzi Múzeumban nyílt a horvátországi és a hazai horvát néprajzi sajátosságok bemutatásával. Hazai és nemzetközi konferenciákon tart előadásokat (osztrák, horvát, szlovén, olasz, szlovák és lengyel helyszíneken).

Projektmenedzserként és néprajzkutatóként közreműködött *A megélt táj* című, határon átnyúló szlovén–magyar múzeumpedagógiai európai uniós projektben (2008–2012). 2018-tól pedig az „e-documenta Pannonica” SI-HU interreges projekt menedzsere.

Munkásságáért eddig hat elismerésben részesült, 2011-ben kapta meg a Magyar Néprajzi Társaság *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem* kitüntetését.

Hatvanadik születésnapja alkalmából kívánunk jó egészséget és sok sikert további munkájához!

MUKICSNÉ KOZÁR MÁRIA

Köszöntjük a 60 éves Nagy Molnár Miklóst

Nagy Molnár Miklós pályáját egyetemista kora óta követem baráti és szakmai szálakon egyaránt. Hatásvadász fordulattal írhatnám azt is: szinte hihetetlen, hogy már ő is ilyen jeles évfordulóhoz érkezett, de nem teszem, mivelhogy tulajdonképpen kortársak vagyunk.

A néprajzzal, a néprajzi gyűjtéssel már az egyetem előtt, gimnáziumi éveim alatt megismerkedtem. A gyöngyösi Berze Nagy János Gimnáziumban érettségiztem, s itt Fülep Lajos szakkörébe járt, ahol többek között a hidas ólakkal és a molnárkalács készítéssel foglalkozott. Pályaválasztását ezek a szakköri élmények jelentősen befolyásolták, s ezek hatására választotta a magyar szak

mellé a néprajzot, amelyet akkor már fő szakként lehetett tanulni Debrecenben az egykori Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

A debreceni Néprajzi Tanszéken egyetemi éve alatt még tanított a tanszékalapító Gunda Béla, s ekkor indult Ujváry Zoltán vezetésével a Gömör-kutatás is, amelyben hallgatóként terepgyakorlatok alkalmával számosan részt vettünk. Ezek a terepmunkák Nagy Molnár Miklós számára egyfajta érzelmi többletet is jelentettek, hiszen felmenői apai ágon gömöri kismesek voltak, ahogy ezt gyakran emlegette is. A csoportos terepmunkák alkalmával egy-egy kisebb tájegység népi kultúrájának tervszerű feltárása során Nagy Molnár Miklós elsősorban az erdőgazdálkodás, erdőhasználat hagyományos formáit kutatta, illetve vizsgálta az egyes települések kapcsolatrendszerét, a falun kívüli kapcsolatokat is. Ennek eredményeképpen tanulmánykötetekben számos írása megjelent.

Az egyetemi évek alatt az alma mater szellemi hatása mellett sokunk számára meghatározó, a későbbi pályánkat is befolyásoló élményt jelentett az, hogy részt vehettünk a Szolnok megyében Szabó László vezetésével szervezett terepmunkákon. Ezek hangulata, a terepen való empatikus jelenlét eltanulhatatlan, ugyanakkor mégis nyilvánvalóan érzékelhető kisugárzása nagy hatással volt ránk.

Nagy Molnár Miklós részben ezeknek, az egyetemista korában már kialakult szakmai kapcsolatának révén, úgyszólván egyenesen az egyetem padjából kilépve (valójában még ötödéves korában) lett múzeumigazgató 1983-ban Mezőtúron. Az első múzeumi tapasztalatait azonban még korábban Gyöngyösön szerezte, ahol Niedermüller Péter mellett végezte a kötelező nyári múzeumi gyakorlatát.

A Túri Fazekas Múzeum első kiállítását ugyan még nem ő, hanem Kresz Mária útmutatásai alapján Gulyás Éva és Szabó László rendezte, de létrehozásában már aktívan közreműködött. A későbbiekben rá hárult a múzeumi intézményi keretek kialakításának nehéz, küzdelmes munkája, s mindeközben, a mai napig tartó, nagyon szoros szakmai és jó emberi kapcsolatot alakított ki a Mezőtúron dolgozó fazekasokkal. A fazekasok látogatását, munkájuk néprajzi eszközökkel történő rögzítését egyébként még Kresz Máriával együtt kezdték meg, s ennek a kitartó munkának tudományos összegzésére épült doktori disszertációja is, amely később (2007-ben) kiegészítve Karcagon látott napvilágot *Népi kerámia a Nagykunságban* címmel.

1995-ben került Nagy Molnár Miklós a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum élére, melynek napjainkban is igazgatója. Karcagi éveikhez jelentős infrastrukturális fejlesztések és két állandó kiállítás létrehozása is fűződik. Bővült a karcagi muzeális intézmények köre is, két tájház és kiállítóhelyek létesültek a városban. A Nagykun Múzeum teljes felújítása során pedig mint intézményvezető megtapasztalhatta, hogy egy épületfelújítás milyen felelősségteljes, ugyanakkor rengeteg időt és energiát felőrlő munka.

A múzeumok állandó kiállításai zászlóshajónak tekinthetők a muzeológiában, ezek a muzeológusi munka legigényesebb, hosszú távra szóló teljesítményei. Nem elhanyagolható szempont az sem, s aláhúzza az állandó kiállítások jelentőségét, hogy a látogatók elsősorban ezzel találkoznak, s ez alapján ítélik meg, értékelik a múzeumi munkát. Nagy Molnár Miklós a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum történetének két állandó kiállítása létrehozásában is szerepet vállalt. A 2000-ben megújított *Nagykunsági krónika* című kiállítás tulajdonképpen a korábbi állandó tárlat felfrissített, átszerkesztett változata volt. A jó tíz évvel később, 2012-ben megnyílt kiállítás, mely *A kunok öröksége* címet viseli, azonban már új koncepció alapján készült, s hiteles válogatásban, gazdag tárgyi anyaggal mutatja be a Nagykunság népi kultúráját. E kiállításnak nemcsak forgatókönyvét, de Örsi Zsolttal együtt katalógusát is jegyzi.

„*Hullván a naptár levele nem földheti el ifjúságom*” – írja Nagy László, s a naptár levele bizony tőlünk függetlenül hullik, de azért fiatalosan kívánok Nagy Molnár Miklósnak még számos eredményes alkotó esztendőt!

MAGYARI MÁRTA

Tánczos Vilmos köszöntése 60. születésnapja alkalmából

Tánczos Vilmos 1959. október 21-én született Csíkszentimréren, de Csíkszentkirályon nőtt fel. A csíkszeredai 1. sz. Líceumban, a mai Márton Áron Gimnáziumban érettségizett 1978-ban, majd a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen magyar–oroszl szakán diplomázott 1983-ban. Doktori címét

1999-ben szerezte meg *Moldvai csángó archaikus népi imádságok – Archetipikus szimbolizáció és élettér* című disszertációjával. Diplomája megszerzése után rövid ideig Gyergyóditró és Tusnádfürdő általános iskoláiban volt magyartanár, majd 1990-ben a csíkszeredai Tanítók Házának igazgatója lett, míg 1992-ben dr. Péntek János el nem hívta a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemre, a frissen újjáalakult Néprajzi Tanszék oktatójának.

1990-ben a Kriza János Néprajzi Társaság és az Erdélyi Múzeum-Egyesület tagja lett, 1999-ben pedig belépett a Magyar Néprajzi Társaságba. 2007-ben az MTA–KAB Néprajzi Szakbizottságának elnöke lett. Tudományos munkásságának jelentőségét és tudományszervezési munkájának hatását igazolják elnyert díjai is. 1997-ben ugyanis megkapta a *Székely Kör Díjat*, 1998-ban a *Székelyföld Díjat* és a *Julianus Alapítvány díját*. 2002-ben a *Babeş–Bolyai Tudományegyetem Tudományos Kutatások Tanácsa Díját* is megkapta. Munkásságát 2007-ben pedig újabb két díjjal, a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékéremmel* és a *Csángó Kultúráért* díjjal ismerték el.

Jakab Albert Zsolt 2019 októberében azzal a kéréssel kereste fel kollégáit, szakmai társait, Tánczos Vilmos volt tanítványait, hogy a Tanár Úr 60. születésnapja alkalmából meglepetéskötetet készítsünk neki. Mindenkit felkért, hogy írjon egy rövidebb tanulmányt, mellyel Tánczos Vilmos kollégájaként és tanítványaként tisztelegnek előtte, hatását reprezentálva tudományterületünkre. Ennek a kérésnek természetesen szinte mindenki eleget is tett, így megszületett az *Aranymadár – Tanulmányok Tánczos Vilmos tiszteletére* című kötet, melynek ünnepélyes bemutatójára 2019. október 5-én került sor Tánczos Vilmos köszöntése napján.

A szűk körű ünnepséget a Babeş-Bolyai Tudományegyetem dísztermében, az Aula Magnában szervezték, ahol a magyarországi és a határon túli, főleg erdélyi kollégák szép számban képviseltették magukat. Ez alkalommal számos kollégája és barátja köszöntötte Tánczos Vilmost, akik mind más-más szemszögből közelítették meg szakmai és magánéleti kapcsolatukat.

Dr. Péntek János mint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Néprajz Tanszékének újjászervezője, Tánczos Vilmos egykori tanára köszöntötte az ünnepeket. Ő volt az, aki tanárnak hívta Tánczos Vilmost erre a tanszékre. „*Az évfordulók az életidők lépcsőfokai*” – mondta köszöntőjében, és biztosította az ünnepeket érdemeinek felsorolása után, hogy még számos ilyen lépcsőfok áll előtte, melyben sok örömet leli majd.

Bereczki Ibolya a Magyar Néprajzi Társaság és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nevében köszöntötte Tánczos Vilmost. Számos tulajdonsága, mint a professzionalizmus, a kitartás, az alázat, az érzékenység, a tisztelet, a realitás és a hitelesség mellett még egy tulajdonságát emelte ki: az emberséget, ugyanis ennek köszönhetően érhetett el nagyfokú bizalmat és elismerést a kutatott közösség körében és kollégái között is.

Pozsony Ferenc kollégaként és barátként egyaránt köszöntötte az ünnepeket, akivel már évtizedek óta dolgozik együtt, és alakítottak ki szoros barát-

ságot, melyet számos közös élményük mélyített el. A meglepetésünnepek tartásában Pozsony Ferenc Tanár Úrnak is nagy szerepe volt. Ez alkalommal már teljes nyugalommal elmesélhette, hogy hogyan is került el Tánczos Vilmos háza felé Kolozsvárra való visszautazása előtti este, hogy meggyőződjön róla, valóban nem marad otthon az ünnepelt, és nem kell semmiféle sürgős indokkal elcsalogatni hazulról.

Szabó Árpád Töhötöm, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék adjunktusa volt tanítványaként köszöntötte Tánczos Vilmost, egy meghatározó emléken keresztül hangsúlyozva azt, hogy nemcsak az órákon átadott tudást szerezte meg tőle az évek folyamán, hanem az élet minden területén jó példával szolgált tanítványai és embertársai előtt.

Szabó Levente, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánhelyettese szintén üdvözölte Tánczos Vilmost, kiemelkedőként értékelve eddigi oktatói tevékenységét.

Mohay Tamás, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetének igazgatója nemcsak kollégaként, hanem közeli barátjaként köszöntötte Tánczos Vilmost, és végeérhetetlenül sorolta közös élményeiket, melyeket szakmai alkalmakkor, kutatásaik során és az erdőt járva, túrázva éltek meg.

Keményfi Róbert, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének vezetője az egész intézmény képviselőjeként adta át jókívánságait Tánczos Vilmosnak.

Sajnálatos módon nem tudott mindenki részt venni az ünnepségen, aki szeretett volna. Pócs Éva, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékének professor emeritusaként és Barna Gábor, a Szegei Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének nevében elküldte köszöntő levelét, melyeket Jakab Albert Zsolt olvasott fel.

Szederkényi Miklós a Dunatáj Alapítvány nevében köszöntötte Tánczos Vilmost, hiszen számos filmen dolgoztak együtt, barátságuk is a közös munkák során született.

Jakab Albert Zsolt a Kriza János Néprajzi Társaság elnökeként az ünnepeltnek az e közösségben betöltött jelentős szerepét hangsúlyozta, amelyben szintén szerényen, a háttérben meghúzódva, de igazi tudományszervezőként munkálkodott.

Természetesen Tánczos Vilmos is reagált a köszöntésekre, magasztalásokra. *„Úgy érzem, hogy engem felülértékelnek minden vonatkozásban”* – jelentette ki szerényen, és hozzátette, hogy mindenkinek a környezete mondja meg, hogy mennyit is ér a munkája, de a legfelső bíró akkor is mindig belül van, az embernek saját magához kell szigorúnak lennie, mert csak így tud egyre inkább fejlődni. Elmondása szerint nem szeretett volna tanár lenni, ez a szakma mégis hozzá nőtt, és sohasem érezte tehernek, ahogy most is szívesen műveli. *„A tanár az életművét a vízre írja, és hogy mi marad meg? Az az ilyen alkalmakkor derül ki.”* Hálás a sorsnak, hogy azokban a sorsdöntő kérdésekben, melyek életét alakították, mindig jól döntött, és utóbbi 60 évére visszatekintve jó érzés tölti el, viszont még rengeteg feladata van, melyeket a követ-

kező 15 évben végbe szeretne vinni. A Dunatáj Alapítvánnyal közös munkájának köszönhetően közel 400 óra nyersanyag található nála, melyek főleg néprajzi terepfelvételek, ezeket rendszerezni szeretné, és saját anyagainak adatbázisát is szeretné kialakítani, valamint egy csíkszentkirályi szótár megírását is tervezi. Reméljük, hogy nem csak a következő 15 évben fogja gazdagítani a néprajztudományt, hanem legalább még egyszer annyi munkával töltött kedves évet kívánunk neki, mint amennyit eddig ezzel töltött!

Az *Aranymadár – Tanulmányok Tánczos Vilmos tiszteletére* című kötetben a szerkesztők közölték Tánczos Vilmos gazdag bibliográfiáját, melyben a tudományos kötetek és cikkek, recenziók mellett néprajzi esszéi és filmjei is szereplenek. Ezek alapján körvonalazódik kutatásainak fő iránya: a moldvai és gyimesi nyelvvél, kultúrával, társadalommal és identitással rengeteget foglalkozott, gyűjtései során számos archaikus népi imát gyűjtött, melyeket az addigi anyaggal összevetve elkészítette ezek repertóriumát. Ennek kapcsán a csángók demográfiai helyzetével is egyre behatóbban foglalkozott, még a népszámláláson is részt vett, mely hasznos gyűjtési szituációnak bizonyult. Részt vett a csángó bibliográfia összeállításában is. A csángó archaikus imák vizsgálata során keltette fel érdeklődését a népi kultúra szimbolikus világképe. Néprajzi esszéi tudományos és szépirodalmi szempontból is fontosak, a háttérmezgyén mozognak, melyek által a laikusok könnyen közelíthetnek a néprajztudomány felé. De így van ez azokkal a művészi és néprajzi filmekkel is, melyekben szakértőként vagy beszélgetőtársként működött közre.

Kívánunk tehát még sok, hasonlóan prosperáló évet Tánczos Vilmos Tánár Úrnak, hogy munkájával tovább gazdagítsa a tudományos életet!

PRIKLER SZILVIA BEATRIX

* * *

IN MEMORIAM

**A Szilágyság hagyományőrzője
Emlékezés Szilágyi Ferencre
(1925. február 22.–2019. július 13.)**

Az ez év nyarán, kilencvenötödik életévében elhunyt Szilágyi Ferencről minden túlzás nélkül állítható, hogy szülőföldje, a Szilágyság, e nagy múltú néprajzi tájegység népi kultúráját testesítette meg egy személyben. Sokoldalúsága, szerteágazó érdeklődése, autodidakta műveltsége a Kárpát-medence egyik legjelentősebb hagyományőrzőjévé avatta, az általa megőrzött és továbbadott népköltészeti örökség pedig számos téren egyedülálló. Egyaránt tekintettek rá népi polihisztorként és folklórspecialistaként a szilágysámsoni portán és szőlőhegyen gyakran megforduló szövegfolkloristák és népzene kutatók, tán ez is magyarázza azt, hogy a népi kultúra iránti érdeklődése az utóbbi évtizedekre mind erősebb hivatástudattal párosult.

Pedig sok tekintetben és alapján véve Szilágyi Ferenc hosszú élete folyamán soha nem szakadt el a gyökereitől, élte a szilágysámsoni földművesek mindennapi életét. A még hagyományos falusi létformába beleszületve, az örökségül kapott néhány holdnyi szántóföldön és szőlőbirtokon gazdálkodott, megnősült, családot alapított. Igaz, a második világháború az ő életét is átmenetileg megváltoztatta, azonban a nyíregyházi népfőiskola az 1943-ban a szülőfalujából első ízben kimozduló fiatalembert egész életére szóló művelődési élménnyel és ismeretekkel ellátta, és a levontként megélt frontélmények és hadifogság is inkább világlátottságát növelték, semmint hogy életére sötét árnyékok vetettek volna.

A háború után továbbra is szülőfalujában gazdálkodó, majd a Szilágysámszonban is létrehozott termelőségmozgásban munkát vállaló Szilágyi Ferenc évtizedeken keresztül benne élt abban a népi kultúrában, amely sok tekintetben még a 20. század derekán is organikus volt a tövisháti, színmagyar településen. A mindennapi munka mellett hétvégénként közel három évtizeden át kántorként szolgálta a helyi református gyülekezetet, e tisztségét attól a legendás kántortanítótól (Éltető Józseftől) véve át, akinek nevéhez a helybeli, környékszerte híres férfikórus megalapítása is fűződött. Kórustagként és a szőlőhegyi közös nótázások központi alakjaként Szilágyi Ferenc mint nótafa került először a néprajzkutatók látókörébe, így egyik helybeli adatközlője volt Almási Istvánnak, aki a *Szilágysági magyar népzene* tervezett kötetének gyűjtőútjai során Szilágysámszonban is megfordult.

Már túl volt hatvanadik életévén is, amikor Szilágyi Ferenc figyelme tudatosan fordult a hagyományápolás felé. Mint népi előadó, először csak a különféle megyei népdalversenyeken vett részt, majd a pozitív visszajelzések és elismerések arra ösztönözték, hogy országos versenyekre is benevezzen. Így jutott el szilágysági népdalénekes hagyományörzőként immár az ezredforduló körüli években Magyarországra is, egyik romániai adatközlőjévé válva a Hagyományok Háza által koordinált Utolsó Óra Programnak.

Hagyományörzői felfedezése azonban alapvetően az utóbbi húsz év fejleménye, köszönhetően annak a szerencsés találkozásnak, amikor e sorok írója egy szilágyzoványi falunapon 1999-ben megismerkedett az ott éppen énekesi fellépésére készülő Szilágyi Ferencel. Ez az ismeretség a közös munka és közös érdeklődés jegyében a következő évtől mélyült el igazán, és a vendégszerető Szilágyi-porta is visszatérő bázisává vált a tájegység mondahagyományát feltérképező gyűjtőutaknak. A napestig tartó, közös szőlőhegyi beszélgetések és poharazgatások, a vasárnap délutáni „*pincézések*” közepette kikerekedő népdalrepertoár utóbb önálló kötetet is nyert: mint népi énekesről önálló egyéniségmonográfia jelent meg 2005-ben a Kriza János Néprajzi Társaság gondozásában *Dalol Szilágyi Ferenc* címmel. Az ebben a gyűjteményben olvasható két és félszáz népdal, népballada, kántáló ének a helyi dalkultúra szinte teljes keresztmetszetét adja, és nem is csupán Szilágysámszonra ér-

vényes, hanem a környező magyarlakta vidék népzenei örökségét is híven szemlélteti.

Szilágyi Ferenc egyike volt azoknak a népi egyéniségeknek, akik több folklórműfajban is jeles hagyományörzőként tevékenykedtek. Kiemelkedő tudása, történetmondói habitusa a legnívósabb és folklórtörténeti szempontból is jelentős történetmondók (mesemondó mesterek) közé emeli. A szilágy-sámsoni népmesék Szilágyi Ferenc történetmondói repertoárjában szervesen olvadtak össze más népköltészeti műfajokkal. A Szilágyság gazdag mondavilágával éppúgy, mint a vidék tréfás népi elbeszéléseivel. Mint minden igazán kiemelkedő népi mesélő, Szilágyi Ferenc is otthonosan mozgott a prózaepika majd minden folklórműfajában (lásd még: adoma, anekdota, vicc, igaz történet). Az általa ismert és elmondott szövegfolklór-alkotások száma a félezret is meghaladja, ami egyfajta egyéni csúcspont a magyar folklórtörténetben, hiszen az eddig ismert legnagyobb repertoárral bíró magyar mesemondó (a széki Győri Klára) által elmondott történetek száma is „csak” négyszázötven volt. Szilágyi Ferenc tehát jelenlegi ismereteink szerint a magyar folklórtörténet eddigi legnagyobb repertoárral bíró történetmondója. Ez a szám egyébként nemzetközi összehasonlításban is párját ritkítja. A Szilágyi Ferenctől és más szilágy-sámsoni tréfamesterektől gyűjtött történetekből összeállított *Szilágysági de-ka-meron* című kiadvány (Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009) még csak háromszáznyolcvan tréfás népi elbeszélést és igaz történetet tartalmazott, a bővített és átdolgozott újabb kiadás (Balassi Kiadó, Magyar Népköltészet Tára XVIII., Budapest, 2019) azonban már hatszáznegyvenet, és közülük öt-százhuszonötnek ő volt a forrása, adatközlője. E prózaepikai hagyományanyag ráadásul nem is annyira „múzeumi darab”, mint inkább az utóbbi évtizedekben még működő és variánsaiban élő helyi elbeszélőhagyomány lenyomata: az említett kötetek lapjain megjelenő történetek ugyanis csak kisebb részt vándoradomák, javarészt olyan tréfás narratív szövegek, melyek az utóbbi száz évben e tövisháti településen valóban megtörténtek.

A néprajzkutatói és folklóradatközlői kooperáció közben fogalmazódott meg, hogy e tartalmas és élményekben gazdag, hosszú életút írásos formában is megörökítést nyerjen. Az egyébként is jó íráskészséggel rendelkező Szilágyi Ferenc, aki még tizenévesként naplót vezetett, majd már az 1990-es években a helyi sajtóban néhány honismereti jellegű közleményt is megjelentetett, már a kilencvenedik életéhez közeledve kezdett bele önéletírásába, amely 2017 júniusában zárul, és a rá következő esztendőben, a *Documentatio Epica* című szövegfolklorisztikai könyvsorozat nyitódarabjaként jelent meg *Visszanézek életemre...* címmel (Európai Folklór Intézet, Budapest, 2019). E kötet valamelyest több is, mint az erdélyi paraszti önéletírások sorát gyarapító memoár, ugyanis függeléként részét képezi a szerző népfőiskolai naplója, leventenaplója és hadifogolynaplója, valamint a szilágy-sámsoni népszokásokról és munkaalkalmakról írt néprajzi írásainak csokra.

Sokoldalú hagyományörző és a hagyományok átörökítésében végzett tevékenységéért Szilágyi Ferenc 2002-ben *Életfa Díj*ban részesült, 2009-ben pedig a szilágysomlyói Báthory István Alapítvány oklevelét vehette át. Élete és hagyományörzői pályafutása legrangosabb kitüntetését pedig már túl a kilencvenegyedik életévén, 2016 augusztusában kapta meg *A Népművészet Mestere* díj odaítélésével.

Távozásával, túlzás nélkül állítható, hogy már-már pótolhatatlan veszteség érte a Szilágyságot. De akár úgy is fogalmazhatunk, hogy a hosszú 20. század igazából Szilágyi Ferenc halálával ért véget e Partium és Erdély között fekvő tájegységen...

MAGYAR ZOLTÁN

Elhunyt Kecskési Mária (1935–2019)

„*Maria Kecskesi ist verstorben*” – adta hírül az *About Africa & the rest of the world* német, törzsi művészetről, múzeumi eseményekről tájékoztató hírportál az interneten 2019. szeptember 17-én, egy nappal azután, hogy elhunyt Kecskési Mária.

Azon magyarok sorába tartozott, akik külföldön váltak Afrika-kutatóvá. Jóllehet Budapesten született 1935-ben, 1953-ban a Kaffka Margit Gimnáziumban érettségizett, ám az iskola nem javasolta továbbtanulásra osztályidegen származása miatt (édesapja üzletember volt 1945 előtt, MÁV-éttermet működtetett, mezőgazdasági vállalkozásai voltak),¹ ezért műszaki rajzolóként

¹ A nekrológ írásakor nem állt rendelkezésemre részletes önéletrajz vagy más hasonló forrás, így csak egykori osztálytársától származó információkra és arra támaszkod-

helyezkedett el a Lakóterv-nél, majd a Bányászati Kutató Intézetben dolgozott és 1956-ban Ausztriába távozott. 1957-ben a Bécsi Egyetemre iratkozott be etnológia szakra. Férjhezmenetelét követően, 1963-tól Münchenben élt, a müncheni Lajos Miksa Egyetemen folytatta etnológiai tanulmányait, ott ismerte meg Vajda Lászlót, akinek tanári és mintegy atyai-baráti támogatását élvezhette a továbbiakban, majd Bécsbe visszatérve, 1972-ben szerzett doktori címet. 1967-től a müncheni Staatliches Museum für Völkerkunde-ben dolgozhatott (az intézmény neve ma Museum Fünf Kontinente), ahol kezdetben az ázsiai gyűjteményben akadt munkája, majd az afrikai gyűjteményt kezelte, végül igazgatóhelyettes volt tizenöt éven át nyugdíjazásáig. Ebben a minőségben ismertem meg 1988-ban, amikor DAAD-ösztöndíjjal kutathattam az említett múzeumban.

Addigra már Afrika törzsi művészetének nemzetközileg elismert kutatója volt Kecskési Mária, főként a müncheni Staatliches Museum für Völkerkunde afrikai művészeti tárgyait bemutató nagy munkája révén (*Kunst aus dem alten Afrika*. Frankfurt, 1982. Umschau Verlag), amelynek megjelent angol kiadása is (*African Masterpieces and Selected Works from Munich: the Staatliches Museum für Völkerkunde*. New York, 1987. The Center for African Art), és mindkét kiadásról értő kritikát közölt az *African Arts* folyóirat.² Ezekben a munkákban az Eckart von Sydow *Handbuch der Afrikanische Plastik*-jára (Berlin, 1930. Reimer–Vohsen) visszavezethető, többek által finomított, Bodrogi Tibor által is követett (*Afrika művészete*. Budapest, 1967. Corvina) hagyomány folytatójaként a kontinens nyugati oldalán északról dél felé haladva nagy területi egységek – (vitatható) stílusprovinciák szerint tekintette át a tárgycsoportokat nagy szakértelemmel és egy kitűnő múzeumi anyag alapján, amelyekhez mintegy függelékként illeszkedik Kelet- és Dél-Afrika művészetének bemutatása. Amikor az 1992-ben bezárt múzeum újra megnyitásakor átrendezhette az afrikai tárgyak kiállítását, már más elveket követett: az ábrázolandó témák, valamint a tárgyak funkciója szerint prezentálta Afrika művészetét, és az eredményt egy lenyűgözően szép albumban tette közzé (*Kunst aus Afrika*. München–London–New York, 1999. Prestel Verlag). Szaktudásának elismerése volt, hogy a híres genfi Barbier-Mueller Gyűjtemény afrikai maszkokat több német városban, továbbá Luxemburgban, Brüsszelben, Párizsban bemutató kiállításához készített katalógusban Vajda Lászlóval közösen írtak egy nagy tanulmányt az afrikai maszkokról (Kecskési, Mária–Vajda, László: „Ich bin nicht ich selbst”. Maske und Maskenwesen in Afrika. In: *Das zweite Gesicht. Afrikanische Masken aus der Sammlung Barbier-Mueller*,

hattam, amit családjáról egy interjú során elmondott: A legnagyobb közös nevező – a legkisebb közös többszörös. Beszélgetés Kecskési Máriával, Tollas Tibor özvegyével. Az interjút készítette Deák Ernő. *Bécsi Napló* XXXIX. évf. 6. szám, 2018. november–december, 8. oldal.

² Ernst Anspachtól a 16. évf. 4. számában (1983), pp. 16–18. Susanne Preston Biertől a 21. évf. 1. számában (1987), pp. 75–78.

Genf. Szerk.: Iris Hahner-Herzog, Mária Kecskési, László Vajda. München, 1997. Prestel, a műnek van francia és angol kiadása is), harmadik szerkesztőtársuk a tárgyleírásokkal járult hozzá a kötethez.

Még sorolhatók volnának a tanulmányok, amelyek bizonyítják, hogy muzeológiai elmélyedése még sok jelenség megvilágításában segítette – ezek adatait megtalálja az érdeklődő a csaknem teljes Kecskési Mária-bibliográfiában, amelyet Biernaczky Szilárd tett közzé az általa szerkesztett *Afrikai Tudástárban* 2014-ben.³ 1992-ben azonban átépítés miatt bezárták a múzeumot, és ez azzal a nagy lehetőséggel járt, hogy tapasztaltan, már felnőtt gyermekeket Münchenben hagyva, terepmunkára utazhatott Tanzániába Kecskési Mária, és ezzel olyan új kutatásokba kezdett, amelyek révén még elmélyültebben és saját gyűjtésű anyaggal járulhatott hozzá az afrikai kultúrák megismeréséhez. Tanzánia annyira vonzotta, hogy az 1992/93-as első utat követően még tizenegyszer látogatott oda, 2000 után már nyugdíjasként.

Az első nagy kutatást a Tanzánia déli részén, a Malawi-tóhoz közel fekvő Matengo Magasföldön élő, földművesként sikeres, bantu nyelvű matengók között végezte. A kiindulópontot a müncheni Staatliches Museum für Völkerkunde-ban őrzött tárgyak jelentették, amelyeket egy bencés misszionárius-etnológus, Pater Wilhelm Schmidt, majd Karl Weule tanítványa, Meinulf Küsters gyűjtött 1928-ban, aki a müncheni Staatliches Museum für Völkerkunde első afrikanista szakembere volt. Ezeket a tárgyakat követve mélyedt el Kecskési Mária a matengo életben és kultúrában. Nagyszerű kulturális révkalauzra lelt a hetvenhét éves Christian Kapinga személyében, aki a hagyományok kiváló ismerőjeként segítette kutatását. A hosszan elhúzódó, évente néhány hétig tartó terepmunka során rögzítette a tárgyak előállításának technikáját, használati módját, figyelme szükségképpen kiterjedt a társadalmi kapcsolatokra és gyűjtött folklóranyagot is. Saját anyagához felkutatta mindazon feljegyzéseket, fényképeket, amelyeket az 1920 és 1980 közötti időszakban német misszionáriusok és etnológusok összegyűjtöttek. Így született meg egy manapság ritka, a 20. század első évtizedeinek német monográfiáit felidéző, a hagyományos matengo kultúra teljességének leírására törekvő munka, a *Die Matengo in Südwest Tansania* (München, 2007. Verlag des Staatlichen Museums für Völkerkunde), a matengoknak voltaképpen az első valóban átfogó néprajzi leírása, amelyből nem hiányoznak a mai életet megszabó olyan újdonságok sem, mint a kávétermesztés (ami 1927-ben kezdődött, kizárólag árunövényként hasznosítva a kávé), valamint a termény elszállítása a mai technikai feltételek közepette. Az adatokban igen gazdag mű egyelőre mégsem kapott igazán visszhangot. Az ok egyszerű: német nyelven jelent meg. Feltehetőleg ezért adta ki rövidített változatát angolul Ruth Schubert fordításában, magánkiadásként, Münchenben (*The Matengo in Southern Tansania*:

³ Kecskési Mária munkássága. KECSKÉSI Mária, AHU MATT 2014. pp. 1–5. No. 000.000.737, <http://afrikatudastar.hu>

history, traditions, development), amelyet Biernaczky Szilárd ismertetett (A matengok Délnyugat-Tanzániában. *Ethnologia* II–III. évf. 2017–18, pp. 646–650.)⁴ Kecskési Mária publikációjának jegyzékét is mellékelve, ebből az is megtudható, hogy melyek hozzáférhetők az Afrikai Tudástárban is, köztük a monográfia német eredeti változata.

Kecskési Mária és fő adatközlője, Christian Kapinga

A tanzániai utak lehetőséget adtak arra, hogy Meinulf Küsters egy másik munkájának utánajárjon, amelyről tudomása volt, de 1992-ben vehette először kézbe Ndandában, a dél-tanzániai bencés apátságban. Ez a mverák néprajzi leírása volt legépelt formában, amely azonban jórészt egy másik bencés szerzetes, a svájci Joachim Amman, feljegyzésein alapult, aki 1924-től 1949-ig végzett missziós munkát a mvera területen, Dél-Tanzániában, előbb Mneroban, majd Ndandában, a bencés misszionárius centrumban, és 1978-ban személyes beszélgetésben hozta Kecskési Mária tudomására, hogy Küsters az ő feljegyzéseit írta le. Joachim Amman kéziratai olvashatók voltak a bencés főapátságban, Sankt Ottilienben, és a kéziratosokat megismerve, azokat egymással összevetve jutott arra a következtetésre Kecskési Mária, hogy forráskiadványban összekapcsolja azokat egymással. Így született meg szerkesztésében a *Die Mvera in Südost-Tansania* (München, 2012. Herbert Uitz Verlag). A kötet tartalmazza Joachim Ammann *Sitten und Gebräuche der Wamwera* címet vi-

⁴ Egy rövid ismertetést az *Afrika Tanulmányokban* is közölt: Afrika megismerésének útján. (Válogatott megjegyzésekkel magyar szerzők által létrehozott mind gazdagabb hazai szakirodalomból.) *Afrika Tanulmányok* XIII. évf. I–II. (2019), pp. 115–134, ezen belül pp. 132–134.

selő, 1933-ban lezárt kéziratát, a mvera beavatási rítusokról 1934-ben született rövidebb írását, Küsters művének azokat a részeit, amelyekkel kiegészítette Amman munkáját és Küstersnek a tárgyakról adott leírásait, egy mvera–szuahéli–német szótárt, végül a Küsterst 1927–1928-ban Mneroba elkísérő Nikolaus von Holzen, szintén bencés szerzetes fényképeit, továbbá tárgyak fotóit és rajzait, amelyek már Münchenben készültek. Bevezetesként pedig elolvashatjuk a kutatás folyamatát, ahogy Kecskési Mária felderítette a kéziratok egymáshoz való viszonyát és további bencés szerzetesek szerepét a létrejöttükben, nem mellékesen megismerhetjük Amman és Küsters életrajzát. Megtudhatjuk, hogy a mverák kultúrájához megértéssel közelítő Amman misszionáriusok képzéséhez kívánt hozzájárulni művével, nem tudományos ambíciói voltak, és talán éppen ezért jóval részletesebben tárgyalja a társadalmi lét fontos eseményeit, a vallási és mágikus képzeteket, mint a tárgyi anyagot.

A mverák a matengoknál néprajzilag jóval ismertebbek – főként ma már patrilineárisra átalakuló, de egykor matrilineáris leszármazási rendjük miatt, ami akár koldussá is tehetette a többnejű férfiakat feleségeik halála esetén⁵ –, ezért vált lehetővé, hogy a közölt szövegeket Kecskési Mária alapos, a széles körű irodalmat bedolgozó jegyzetei kísérik, így igazi kritikai forráskiadvány lett az eredmény, amelyet elismeréssel recenzált a mverák között kutató Uta Reuster Jahn az *Anthropos*-ban (110. kötet [2015], pp. 237–238.).

Tanzániai anyagán a továbbiakban is dolgozott, 2016-ban jelent meg tanulmánya a tobzoska jóslásban való felhasználásáról és a hozzá fűződő képzetekről főként a mveráknál, ahol maga is gyűjtött információkat, de Tanzánia más népeire is kitérve (Pangolin Oracles in Southern Tanzania. *Tribal Art*, 20. kötet, 2. szám [2016], pp 92–103. A tanulmány hozzáférhető az *Afrikai Tudástárban* is).

Minthogy férje Kecskési Tollas Tibor volt, a magyarországi intézményekkel, szakemberekkel csak 1990 után vette fel a kapcsolatot Kecskési Mária, a saját és mások könyveivel gazdagítva barátai és a köz könyvtárait. A Lakiteleki Népfőiskola 2017-ben elindított Afrika Kollégiumában még nagy sikert arató előadásokat vállalt, pedig hanyatló egészsége miatt már nehezen kelt útra.

Szerény ember, nagy tudású és jól megalapozott kutatási eredményeket közreadó etnológus, a segítőt tisztelő terepmunkás, feleségként, anyaként és nagyanyaként a családjáért helytálló asszony hamvait őrzi Kecskési Mária urnája, amelyet a müncheni Waldfriedhofban helyeztek el október 4-én.

SÁRKÁNY MIHÁLY

* * *

⁵ Moser, Rupert: Der Mann als Bettler: Geschlechterbeziehungen bei den mutterrechtlichen Mwera von Süd-Tansania. *Ethnologica* 22, (1997), pp. 381–386.

MINDENFÉLE

Szanyi Máriával az Alföldön és a Felvidéken

Örömmel olvastam a *Néprajzi Hírek* 2018/4. számában H. Csukás Györgyi híradását felvidéki kolléganőnkéről, a „*kinckereső*” Szanyi Máriáról. Néprajz szakos egyetemi hallgató korunkból származó ismeretség, majd többéves szakmai együttműködés után, évtizedeken keresztül nem érkezett hír Mariról. Ezt a helyzetet törte meg a közelmúltban a Magyar Rádióban elhangzott interjú az általa megálmodott és megvalósított, a felvidéki magyar ifjúság körében végzett tehetséggondozó, a hagyománykincs összegyűjtésére, továbbörökítésére irányuló munkájáról. Még részletesebben, szakmai szempontok figyelembevételével mutatta be Szanyi Mária életútját, eredményeit H. Csukás Györgyi cikke.

Magam 1973 június végén a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen találkozhattam vele. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen átvett néprajz szakos diplomával a kezében úgy búcsúzott Magyarországtól, hogy hazafelé útban meglátogatta az Alföld néhány néprajzi műhelyét. Nagykőrösön Novák László múzeumigazgató fogadta, kalauzolta az Arany János Múzeumban. Debrecenben Dankó Imre megyei múzeumigazgató ismertette meg vele a Déri Múzeum gazdag néprajzi gyűjteményét. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetében Gunda Béla professzor fogadta, majd rám bízta, mutassam be neki az egyetem szép épületeit, nagyerdei környezetét. Mindenhol bőségesen ellátták frissen megjelent néprajzi könyvekkel, így egész kis könyvtárral indult el gömöri szülőfalujába, Jánokra.

Szakmai kapcsolatunk megmaradt azokban az években is, amikor a rozsnyói, majd a galántai múzeumban dolgozott. Igyekeztem számára megküldeni a legújabb néprajzi kiadványokat. Amikor kerámiakiállítás rendezett, kérte tőlem Körmendi Géza *A tatai fazekasság története* című könyvét. Segítségével el tudta különíteni a galántai múzeum tatai kerámiáit a gömőriektől. Néprajzi együttműködésünk 1980 őszén, szlovákiai tanulmányutam során mélyült el, amikor a húsvéti korbácsolás mátyusföldi elterjedésére és akkori szlovákiai állapotára vonatkozó adatokat igyekeztem gyűjteni. A galántai múzeum néprajzi tárgyai közül lefényképezhettem két fűzfavessző korbácsot a Pozsony megyei Felsőszeliből. Ugyanakkor a múzeum restaurátora jó adatközlőnek bizonyult a szokás mátyusföldi terjedésével kapcsolatban. Meglátogattuk az általa berendezett vagsellyei tájházat. Mivel a Pozsonyi Egyetem Néprajzi Intézetét is szerettem volna felkeresni, Szanyi Mária telefonon értesítette erről Emília Horváthová professzorasszonyt és két asszisztensét: Marta Sigmundovát és Zita Škovierovát. Mindhárman értékes adatokkal láttak el, majd telefonon

bejelentették a turócszentmártoni Szlovák Néprajzi Múzeumban, hogy másnap reggel érkezem, a húsvéti korbácsolás érdekel. Itt is akadt egy hölgy a múzeum gazdasági hivatalából, aki magyarul elkalauzolt az állandó kiállításban, amely erre a húsvéti népszokásra is kitért. Egy fényképet is kaptam a legények nagy, többágú korbácsáról a Bars megyei Magasmartról, amit az állandó kiállításon láthattam.

Elmondhatom, hogy szlovákiai gyűjtőutam eredményességéhez Szanyi Mária segítségével, terepismerete, útmutatása döntő mértékben hozzájárult. Hiányoltam, hogy kimaradt az Alsó-Garam menti *kurtaszoknyás falvak* 1984–89 közötti néprajzi kutatásából. Így, miután 1989-ben a galántai múzeumi állását az iskolai katedrára cserélte, évtizedeken át nem találkoztunk. Most örömmel tölt el, hogy ebben a hosszú időszakban is jelen volt a felvidéki magyar népi kultúra értékeinek mentésében, megőrzésében, továbbadásában.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Rövid hírek, tudósítások

PRIMA PRIMISSIMA DÍJASOK. Tíz kategóriában tizenhatodik alkalommal vehették át a *Prima Primissima* díjakat a magyar szellemi élet, a művészet, a tudomány és a sport jeles képviselői a budapesti Műpában 2018. december 7-én megrendezett gálaesten. Az ünnepségen a következők vehették át az elismerést. *Magyar irodalom:* Görgey Gábor író, költő; *Magyar színház- és filmművészet:* Szirtes Ági színész; *Magyar képzőművészet:* Korniss Péter fotográfus; *Magyar tudomány:* Dr. Sótornyai Péter orvos, patológus, egyetemi tanár; *Magyar oktatás és köznevelés:* Dr. Falus Iván pedagógus, egyetemi tanár; *Magyar építészet és építőművészet:* Nagy Csaba építész; *Magyar sajtó:* Portfolio.hu gazdasági portál; *Magyar sport:* Dr. Magyar Zoltán tornász; *Magyar népművészet és közművelődés:* Kallós Zoltán Alapítvány (Válaszút); *Magyar zeneművészet:* Fischer Ádám karmester.

ERDÉLY TELEPÜLÉSEINEK GRAFIKUS ÁBRÁZOLÁSAI. Szalai Béla *Iconographia locorum Transsylvaniae* címmel magyar, román és angol nyelven megjelent kötete Erdély településeinek 1544 és 1800 között készült grafikus ábrázolásait gyűjti egybe és mutatja be. Szalai Béla munkája felbecsülhetetlen látképgyűjtemény, ezenfelül egyedülálló katalógusa Erdély ikonográfiájának – hangsúlyozta Tamás Sándor, a Kovászna Megyei Tanács elnöke a könyv magyarországi bemutatóján 2018. december 10-én a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában. A szerző az Erdély településeit ábrázoló látképeket, hadirajzokat, festményeket, adományleveleket, emlékérmeket, emléklapokat, céhleveleket gyűjtötte össze, azonosította be, rendszerezte és magyarázta meg. Összesen 65 település 650 felkutatott és részletesen leírt ábrázolása szerepel a könyvben. A kötet az 1000 év Erdélyben, 100 év Romániában programban készült, a 380 oldalas színes kötet az ArtPrinter Könyvkiadó, a Székely Nemzeti Múzeum és a kolozsvári Iskolaalapítvány közös gondozásában jelent meg. (MTI)

ELHUNYT SEBESTYÉN KÁLMÁN. 2018. december 26-án elhunyt Sebestyén Kálmán erdélyi magyar művelődéstörténész, a *Honismeret* folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Az erdélyi Alsójárán született 1938. december 8-án. Középiskolai tanulmányait Kolozsvárott, a Brassai Sámuel Líceumban végezte; 1963-ban a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem–Filozófia Karán szerzett tanári oklevelet. 1964–1971 között a kalotaszegi Magyarbikalon, 1972–1980 között Körösfőn tanított, ugyanitt iskolaigazgató is volt. 1980-tól 1986-ig történelemtanár volt Kolozsvárott. 1987-ben áttelepült Magyarországra. Budapesten a Postamúzeum történész főmunkatársaként (1988–1996) tevékenykedett. Tudománynépszerűsítő, néprajzi vonatkozású írásokat és könyvismertetőket közölt a *Korunk*, *A Hét*, a *Művelődés*, a *Honismeret*, a *Kalotaszeg*, az *Erdélyi Magyarság*, valamint a *Nyelvünk és Kultúránk* hasábjain. 2000-től volt a *Honismeret* szerkesztőbizottságának tagja. Végso búcsúztatása 2019. január 9-én volt a budapest-rákoskeresztúri református templom urnatemetőjében.

MEGKEZDTE MŰKÖDÉSÉT A MAGYARSÁGKUTATÓ INTÉZET. Horváth-Lugossy Gábor Józsefet bízta meg a Magyarságkutató Intézet vezetésével január 1-jétől Kásler Miklós az általa létrehozott bírálóbizottság véleményét mérlegelve – közölte az Emberi Erőforrások Minisztériuma tegnap az MTI-vel. A főigazgatói tisztségre 2018. november 16-án írtak ki pályázatot, amelynek leadási határideje december 17. volt. Az intézet január 1-jén jött létre, miután a humántárca vezetője, Kásler Miklós előterjesztésére a kormány november 10-én elfogadta a létrehozásáról szóló kormányrendeletet. Az intézet feladatai közé tartozik a honfoglalás előtti magyar történelem, a magyarság őstörténetének, a honfoglalásnak és a középkornak a kutatása, a kelet-európai térség egyes részeinek 8–10. századi történelmi-földrajzi tájrekonstrukciója, a magyarság történelméből származó levéltári forráskutatás, néprajzi és népzenei kutatások, oktatási és képzési tevékenység, részvétel a kulturális turizmus, vallás- és zarándoklatturizmus fejlesztésében, továbbá a magyar nyelv belső szerkezetének, a magyar kultúra egészével való összefüggésének kutatása és annak eredményének alkalmazása a köznevelésben. (BR. Magyar Hírlap, 2019. jan. 5.)

AZ ÉV MÚZEUMA, 2019: JÓSA ANDRÁS MÚZEUM. Az *Év Múzeuma* elismerést 2019-ben a Honismereti Szövetség alelnöke, dr. Rémiás Tibor által vezetett nyíregyházi Jósa András Múzeum nyerte el az intézmény helyi és nemzetközi kapcsolatainak erősítéséért, kommunikációs tevékenységének sikeres megújításáért és a múzeumalapítás 150. évfordulójának sokoldalú, tudományos és közönségkapcsolati hasznosításáért. Az intézmény 2018-ban ünnepelte alapításának 150. évfordulóját, és ez alkalmat adott arra, hogy tevékenységét még jobban kiterjessze a város és tágabb környezete felé. Az elmúlt évek stratégiai irányváltásának, az intenzív és lendületes munkának köszönhetően a Jósa András Múzeum pezsgő múzeumpedagógiai, ismeretterjesztési, turisztikai centrummá alakult. A múzeum új szellemben szervezett kiállításai – különösen a *Seuso-kiállítás* és az annak sikerére építő *Munkácsy 50* – jelentős számú látogatót vonzottak, és az intézmény látogatóinak száma egy év alatt több mint kétszeresére emelkedett, eközben a tudományos és publikációs tevékenység sem szorult háttérbe. Gratulálunk!

MEGÚJUL A LEGŐSIBB KEGYHELY BODAJKON. Másfél milliárd forintból megújul Magyarország legősibb kegyhelye a Fejér megyei Bodajkon, és zarándokház is épül a közelében. A projektnyitó rendezvényen Soltész Miklós, a Miniszterelnökség

egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára emlékeztetett arra, hogy az ezeréves kegyhelyen olyan történelmi személyiségek fordultak meg és imádkoztak, mint Szent István, Szent Imre, Szent Brindisi Lőrinc és Mindszenty József. Megjegyzte, hogy Fejérben nemcsak a bodajki kegyhely újul meg, hanem az ercsi templom és az alsószentiváni zarándokhely is. (MTI, 2019. márc. 29.)

KÖSZEGI SZŐLŐJÖVÉS, KÉKFESTÉS – BŐVÜLT A MAGYAR ÉRTÉKTÁR.

A Hungarikum Bizottság 2019. április 8-i döntése értelmében a kőszegi *szőlőjövés* ünnepével és a magyarországi *kékfestés* hagyományával bővült a Magyar Értéktár. A kőszegi szőlőjövés, a szőlőhajtások megörökítésének rítusa már a XVI. századtól hagyomány. Minden évben Szent György napján mutatták be és rajzolták le a hajtásokat, ezen a napon választották meg a hegybíró, a hegemestereket, a városi tisztségviselőket, mindezek dokumentálását, a *Szőlő Jövésnek Könyvét* 1740 óta vezetik. A magyarországi kékfestés közösségét napjainkban még meglévő, családi alapon működő kékfestőműhelyek alkotják. A bővítéssel 163-ra emelkedett a Magyar Értéktárban szereplő elemek száma. (MTI, 2019. ápr. 9.)

KOKONYASZENTELÉS SZÉKELY MÓDRA. *Bukovinai székely szokás szerinti kokonyaszentelést, azaz húsvéti ételszentelést tartottak a nagyszombati szentmise után a Tolna megyei Kismányokon, a Bukovinai Székelyek Országos Szövetségének szervezésében. „Egyre inkább tartalommal töltjük meg ünnpeinket, mindennapjainkat” – mondta Potápi Árpád János, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára a Székely Porta udvarán rendezett eseményen. A húsvéti ünnepkörre térve a térség fideszes országgyűlési képviselője arról is beszélt, ha népszokásaikat sikerül életképessé tenni, akkor a népcsoport is tovább él. Emlékeztetett arra, hogy az idén lesz harmincéves a „bukovinai székelység Csiksomlyójaként is szolgáló” kismányoki római katolikus templom, és ugyancsak májusban lesz harminc esztendeje, hogy megalakították a Bukovinai Székelyek Országos Szövetségét. (MTI, 2019. ápr. 23.)*

HAGYOMÁNYAINK DIGITÁLIS ALKALMAZÁSOKBAN. A húsvéti szokások a termékenység és a feltámadás szimbólumait hordozzák – mondta vasárnap Tátrai Zsuzsanna néprajzkutató az M1-en. A feltámadás keresztény gondolköre és a népi hagyományok tavaszváró jelentései összefonódnak ezekben a szimbólumokban. A tojás egyaránt jelképezi Krisztus feltámadását és a termékenységet, a piros pöttyök a tojáson pedig egyes mondák szerint Krisztus véré. A piros szín emellett a szerelemre is utal – mondta a szakember. Amikor a kiöltözött fiúk és lányok a népszokásoknak megfelelően bevonulnak a faluba, a tavasz megérkezését jelenítik meg – tette hozzá a néprajzkutató. Kollégája, Barna Gábor, aki tegnap nyilatkozott ugyancsak az M1-en, mindehhez azt tette hozzá, hogy az ünnepi hagyományok az internetnek és a digitális eszközöknek köszönhetően sokszor a virtuális világban élnek tovább, virtuális alkalmazásokra helyeződnek át. (Magyar Nemzet, 2019. ápr. 23. 4. old.)

AZOPAN – ERDÉLYI ÉS ROMÁNIAI FOTÓTÁR. *Székely góbék, falusi leányok, városi polgárok a régi idők Erdélyéből – és még sok minden más. Az Azopan erdélyi és romániai Fortepanként működve a régi idők kallódó fotográfáit menti meg néhány lelkes aktivista ingyen végzett munkájával. Ugyan Erdélyből indultak, de kifejezett céljuk egész Románia lefedése, és várják folyamatosan a felajánlásokat, a régi családi*

fotók megosztásait – hogy aztán az Azopan a nyilvánosság elé tárja azokat. Részletebben lásd: https://mandiner.hu/cikk/20190429_azopan

MEGÚJULT A KISKUNHALASI CSIPKEMŰZEUM. Divatbemutatóval és fotókiállítással nyitotta meg kapuit a megújult kiskunhalasi Csipkeház és Csipkemúzeum 2019. június 21-én. A múzeumban a bemutatószekrényeket cserélték újakra, korszerűsítették a világítást és interaktív digitális eszközöket szereztek be. Ezek segítségével a korábbiaknál bővebb információkhoz juthatnak a látogatók. A műhelyben jelenleg tíz csipkevarró dolgozik, itt ugyanis készítik is a csipkét, de az érdeklődők is próbára tehetik magukat. Maga a kész csipke és a készítés technikája is védett, csak Kiskunhalason tanulható. (MTI)

SOKÁC HÁZAT ADTAK ÁT. *A magyarországi horvát népcsoport, a sokácok hagyományait, mindennapjait bemutató tájházát adtak át Mohácson 2019. augusztus 28-án. Egy 130 millió forint fejlesztési forrásból megvalósuló projekt keretében Mohács egykor kizárólag sokácok lakta városrészében valósult meg a beruházás egy öreg épület rendbehozatalával. A beruházásnak köszönhetően bemutatathatóvá váltak a mohácsi sokác kulturális emlékek, emellett a tájházban számos népművészeti tevékenység megtekinthető, kipróbálható lesz az érdeklődők számára a jövőben. (MTI, 2019. aug. 29.)*

MŰZEUMOKAT DÍJAZTAK SANGHAJBAN. Nagydíjat és egy aranyfokozatú elismerést kapott a Magyar Nemzeti Múzeum a Sanghajban megrendezett online multimédia fesztiválon, amelyen díjakat nyert a Petőfi Irodalmi Múzeum, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Néprajzi Múzeum is. Az interaktív multimédia kategóriában indított, *Magic Wall for Travelling Exhibition Sissy and Hungary* című filmben látható interaktív videófalat a Múzeumi Új Audiovizuális, Kép- és Hangtechnológiák Nemzetközi Bizottsága (AVICOM) nagydíjával jutalmazták, a rövidfilmes kategóriában a *Hungarian National Museum Malenkij Robot Memorial Place* című film pedig aranyérmét nyert a Sanghajban megrendezett F@IMP 2.0 online multimédia fesztiválon – derül ki a múzeum MTI-hez eljuttatott közleményéből. A Magyar Nemzeti Múzeum 2017-ben nagyszabású kiállítást nyitott a Sanghaj Múzeumban *Sissy és Magyarország – a magyar arisztokrácia fényűző élete a 17–19. században* címmel, amelyet csaknem hétszázezren tekintettek meg. A tárlat fő attrakciója az az ötméteres Magic Wall volt, amelyen a látogatók interaktív módon kerülhettek közel a bemutatott tárgyakhoz. Bár magyar innovációról van szó, a fejlesztés jelentős része Sanghajban történt. A szentendrei Skanzen két díjban is részesült a nemzetközi seregszemlén: az egyéb kategória ezüstérmét nyerte el a múzeum *I'm from Hungary* című kisfilmje, dokumentumfilm kategóriában szintén ezüstérmes lett a *Hand/Craft/Art* című film, amelyet a Skanzen Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságának megbízásából készített a Konkam Stúdió. A fővárosi Petőfi Irodalmi Múzeum a *CSÁTH* A varázsló kertje* című tárlattal vett részt a mustrán, amelyen a kreatív kiállítási installációk kategóriájában bronz elismerésben részesült. A Néprajzi Múzeum két mozgóképes alkotása szintén bronzérmeket nyert: a *Fragile* című kisfilm a múzeum Tojásgyűjteményének költözés előkészítési munkálatait örökítette meg, a dokumentumfilmek között versenyző *Ribbons and Branches* Maglód pünkösdi templomdíszítési szokásával foglalkozik. (Magyar Hírlap, 2019. aug. 31. 12. old.)

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉKEK A SKANZENBEN. Az adott település első világháborús emlékeit mutatták be az ország különböző pontjairól érkező tájházak 2019. augusztus 31-én a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban az Élet a fronton túl tematikus évhez kapcsolódva. Az érdeklődőket kiállítások, világháborús katonadalok és verbunkok várták, megismerhették az akkori viseletet és öltözködést, „szükségételeket” kóstolhattak, katonai kitűzöt, regrutaszalagot, pénznyakéket és dísztányért készíthettek háborús minták felhasználásával, valamint Tájházaink I. világháborús emlékei címmel előadásokat hallgathattak. A programokat népdaltanítás, táncbemutató és -tanítás, citerázás, harmonikázás, közös éneklés, népviseleti ruhapróba és népi ügyességi játékok bemutatása színesítette. (MTI)

ERDÉLYI DIGITÁLIS TUDOMÁNYTÁR. Romániai magyar sajtótermékeket tartalmazó erdélyi digitális tudománytár vált elérhetővé az interneten kutatók és érdeklődők számára. A Digiteka.ro projekt célja megőrizni és széles körben elérhetővé tenni a romániai magyar sajtótermékeket és folyóiratokat. A Digitékát az Iskola Alapítvány és a Jakabffy Elemér Alapítvány indította 2018-ban az 1000 év Erdélyben, 100 év Romániában elnevezésű program részeként. Az erdélyi digitális tudománytár olyan magyar nyelvű napi- és hetilapokat, valamint folyóiratokat akar közkinccsé tenni, amelyek az erdélyi és később a romániai magyarság nyilvánosságát jelentették a XIX. és XX. század folyamán. A Digiteka.ro honlapon hozzáférhető egyebek mellett az 1926. évi első megjelenésétől a Korunk folyóirat, több jelentős irodalmi szemle (Igaz Szó, Napkelet, Pásztortűz, Utunk), közéleti és ismeretterjesztő folyóiratok a kommunista időszakból (A Hét, Művelődés), valamint napilapok a XX. és XXI. század fordulójáról (Háromszék, Székely Hirmondó). (MTI 2019. szept. 6.)

ÚJRANYITOTT A FELÚJÍTOTT SÓSTÓI MÚZEUMFALU. Idén Nyíregyházán rendezte meg a Kárpát-medencei táncházenészek találkozóját a Hagyományok Háza: az ingyenes rendezvényt nyitott újra 2019. szeptember 7-én a felújított Sóstói Múzeumfalú, ahol öt portán tizenöt zenekar muzsikált. Az érdeklődők találkozhattak többek között a Bazseva, a Bürkös, a Tükrös, a Bakator és a Khamaro zenekarral, ugyanakkor tánc- és énektanítás, hangszerbemutató, mesemondás, kézművesség és vásár is várta a közönséget. (MTI)

BŐVÜLT A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKE. A csárdás, a verbunktánc, a magyar népi vonós zenekari formáció, a tojásírás hagyománya, a nagykunsági gyapjúhímzés élő gyakorlata került be idén a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékébe, a jó megőrzési gyakorlatok regisztere pedig a Népművészeti Egyesületek Szövetsége tevékenységében megvalósuló népi kézműves szakmai tudás átörökítésének modelljével bővült – jelentette be a művészeti, közművelődési és közgyűjteményi ügyekért felelős helyettes államtitkár 2019. szeptember 20-án Kaposváron. Fülöp Péter a kulturális örökség napjai programsorozat országos megnyitóján kiemelte, hogy az UNESCO jegyzékében négy magyar vonatkozású örökség: a mohácsi busójárás, a matyó népművészet, a magyar solymászat és a kékfestés, a nemzeti örökség jegyzékében pedig az öt újabbal együtt immár negyven elem szerepel. (MTI)

KÉT ÚJ DOMBORMŰ A MUZSIKUS CIGÁNYOK PARKJÁBAN. Horváth Zsuzsa cigányprimást és Ökrös Oszkár Kossuth-díjas cimbalomművészt ábrázoló két új domborművet adtak át Budapesten, a Muzsikus Cigányok Emlékhelyén 2019. október 11-én. Szalay-Bobrovniczky Alexandra főpolgármester-helyettes az avatóünnepségen felidézte: 2013-ban a fővárosi önkormányzat és a józsefvárosi önkormányzat közösen döntött arról, hogy a cigány származású muzsikuskok emlékének megőrzéséért közterületet nevez el és emlékhelyet állít az értékmentés és az értékközvetítés céljával. Hozzátette: a józsefvárosi Muzsikus cigányok parkjában az elmúlt években 14 emlékművet avathattak fel a hazai cigányzene meghatározó alakjainak. Az Illyés Antal szobrászművész által készített két új alkotással az emlékhely teljessé vált. Kiemelte: a szoborpark létrehozása mellett immár hat éve támogatják a Kárpát-medencei cigányprimások és zenekarok fesztiválját, amelynek célja a cigányzene és a magyar népdal társadalmi presztízsének visszaállítása. A főpolgármester-helyettes Sára Botond józsefvárosi polgármesterrel együtt leplezte le a domborműveket és helyezte el az emlékezés virágait. (MTI)

ERDÉLYI HAGYOMÁNYOK HÁZA. Kolozsváron tartotta 2019. október 18-án alakuló ülését az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, amely a magyarországi Hagyományok Háza és a Kárpát-medencei Hagyományok Háza Hálózat stratégiai partnere kíván lenni, de tőlük függetlenül fog működni. Kelemen László, a budapesti Hagyományok Háza igazgatója elmondta: az elmúlt években rá kellett jönniük, hogy Erdély külön intézményt érdemel a mérete és a magyar népesség nagysága miatt, de amiatt is, hogy Erdély a hagyományos népi kultúra területén nagyhatalomnak számít, és fontos, hogy a hagyományátadás itt folytatódjon. A létrejövő intézmény kolozsvári, marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi és csíkszeredai területi irodákkal fog működni, központja Marosvásárhelyen lesz. Az új intézmény feladatai között a három éve létrejött Hagyományok Háza Hálózat munkájának a koordinációját, a néptáncoktatók képzésének a romániai akkreditációját, A Népművészet Mestere kitüntetésben részesített 34 erdélyi személyiség tudásának az átadását, a magyarországi néptáncgyűttesek erdélyi és az erdélyiek magyarországi turnéinak a megszervezését, valamint az erdélyi gyűjteményekben megtalálható hangfelvételek, fényképek és filmek digitalizálását és archiválását nevezte. Kató Béla erdélyi református püspök, a Sapientia Alapítvány elnöke elmondta, hogy az új intézmény „szimbiózisban” fog élni a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel. Utóbbi kolozsvári karán ugyanis már el is indították a néptáncoktatói képzés akkreditációját. (Brassói Lapok, 2019. okt. 24. 2. old.)

TOVÁBB ÉPÜL AZ ÚJ NÉPRAJZI MÚZEUM. Nem kapott az új Néprajzi Múzeum építésének leállításával kapcsolatos megkeresést az intézmény, a beruházás az önkormányzati választás óta is zavartalanul folytatódik – mondta el a 2019. november 15-én megrendezett sajtótájékoztatón Kemecsi Lajos főigazgató. Hangsúlyozta: nem hangzott el olyan felvetés, hogy le kellene állítani a múzeum leendő otthonának építését az Ötvenhatosok terén. – Ez arra utal, hogy mindegyik politikai oldal érzi: 150 éves adósságot törleszt, ha története során először a múzeum végre saját célra épült otthont kap – jegyezte meg. (MTI)

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY